

Луцький педагогічний коледж

О. О. Остапук, С. М. Подолук

ПРАКТИКУМ З СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ЧАСТИНА І.

(Видання доповнене і перероблене)

- ✓ **Фонетика**
- ✓ **Графіка**
- ✓ **Орфоепія**
- ✓ **Орфографія**
- ✓ **Лексикологія**
- ✓ **Фразеологія**

ЛУЦЬК - 2017

УДК 811.161.2(076)
ББК 81.411.1 – 9
О – 76

Практикум з сучасної української мови : навчально-методичний посібник. – Частина I. / Уклад. О. О. Остапюк, С. М. Подолук. – Луцьк, 2017. – 98с.

У навчальному посібнику подано систему практичних завдань і вправ для закріплення навчального матеріалу з сучасної української мови та тренувальні тести для перевірки засвоєння знань з кожної окремої теми відповідних мовознавчих розділів.

Перша частина «Практикуму з сучасної української мови» сприяє формуванню практичних навичок з таких тем: «Фонетика», «Графіка», «Орфоепія», «Орфографія», «Лексикологія» та «Фразеологія».

Практичний посібник адресований студентам педагогічних коледжів та інших навчальних закладів, а також може бути використаний викладачами та вчителями для організації групової та індивідуальної роботи.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Віктор Давидюк, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Лариса Деркач, кандидат філологічних наук, викладач кафедри словесних дисциплін Луцького педагогічного коледжу.

Рекомендовано до друку рішенням науково-методичної ради Луцького педагогічного коледжу (протокол №3 від 14 січня 2014 року).

Затверджено і рекомендовано до друку рішенням кафедри словесних дисциплін Луцького педагогічного коледжу (протокол №4 від 6 грудня 2013 року)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
1. ФОНЕТИКА.....	6
2. ГРАФІКА.....	12
3. ОРФОЕПІЯ.....	15
4. ОРФОГРАФІЯ	
4.1. Правопис ненаголошених голосних.....	24
4.2. Вживання апострофа і м'якого знака.....	30
4.3. Подвоєння і подовження приголосних.....	36
4.4. Спрощення груп приголосних.....	41
4.5.Зміни приголосних при словотворенні і формотворенні.....	44
4.6.Правопис префіксів.....	48
4.7. Правопис слів іншомовного походження.....	49
4.8. Правопис прізвищ.....	57
4.9.Вживання великої літери у власних назвах.....	58
4.10.Правопис складних слів.....	63
5. ЛЕКСИКОЛОГІЯ	
5.1. Лексичне значення слова.....	67
5.2. Багатозначність та образність.....	68
5.3. Групи слів за лексичним значенням.....	70
5.4. Лексичний склад мови з погляду походження.....	76
5.5. Лексичний склад мови з погляду стилістики.....	80
5.6. Активна і пасивна лексика	83
6. ФРАЗЕОЛОГІЯ.....	88
Список рекомендованої літератури.....	96

ПЕРЕДМОВА

*Культура мови – це духовне обличчя людини
(О.Федик)*

Українська мова сьогодні виступає як одна з розвинутих європейських мов, як одна з найзагальніших, визначальних ознак, що характеризують сутність української нації.

Літературна мова відрізняється від загальнонародної тим, що має усталені норми: вимови, написання, творення слів і їхніх форм, побудова словосполучень, конструювання тексту. Кожна освічена людина мусить знати ці норми і вміти ними користуватися, виробити автоматичні навички правильної вимови і написання.

Мета цього посібника – допомогти студентам оволодіти нормами української літературної мови в її писемній формі, виробити навички грамотного письма.

Пропоноване видання складається з трьох частин, в яких подано практичні і тестові завдання відповідно до мовознавчих розділів.

Перша частина «Практикуму з сучасної української мови» складається з розділів «Фонетика», «Графіка», «Орфоепія», «Орфографія», «Лексикологія» та «Фразеологія», відтак націлена на удосконалення вимови студентів, формування орфографічних навичок та збагачення їх словникового запасу.

Друга частина навчального посібника спрямована на практичне засвоєння основних правил граматики української мови, тому містить систему тренувальних вправ з розділів: «Морфеміка», «Словотвір» та «Морфологія». Вправи й тести, що пропонуються у другій частині збірника носять системний характер, оскільки ґрунтуються на принципі розгляду морфології як цілісної структури, де всі частини мови перебувають у тісному взаємозв'язку. Завдання потребують умінь узагальнювати матеріал про те чи інше мовне явище, виконувати морфемний, словотвірний та морфологічний аналіз за поданими зразками. У третій частині збірника містяться тренувальні вправи для закріплення знань і формування практичних умінь з синтаксису та пунктуації української мови. Особлива увага відводиться синтаксичним розборам речень різного типу.

Вправи, що пропонуються у збірнику, містять матеріал для аналізу фонетичних особливостей мови, для практичного засвоєння літературних орфоепічних норм, принципів української графіки та орфографії; для

опанування лексикологією та фразеологією; для вивчення закономірностей морфемної будови і способів та засобів словотвору, а також граматичної будови української мови – частин мови і особливостей їх парадигматики та синтаксису словосполучення, простого і складного речення.

Розділи, теми та вправи посібника побудовано відповідно до навчальної програми курсу «Сучасна українська мова з практикумом». Підібрані й розміщені матеріали забезпечують розуміння та швидке запам'ятовування інформації, а також якісне застосування набутих знань на практиці.

Автори орієнтують студентів на творчу самостійну роботу, тому збірник містить вправи різної складності, при виконанні яких студенти зможуть якнайкраще осмислити теоретичний матеріал, виробити навички його практичного застосування.

Практичний посібник «Практикум з сучасної української мови» адресований студентам педагогічних коледжів та інших навчальних закладів, а також може бути використаний викладачами та вчителями для організації самостійної та індивідуальної роботи.

Автори

ФОНЕТИКА

1. Визначте звуки, що диференціюють лексичне значення поданих пар слів. Поділіть пари слів на групи, в яких приголосні розрізняються за: а) участю голосу й шуму; б) місцем творення; в) способом творення; г) твердістю/м'якістю; д) кількома ознаками.

Туди – куди, голос – колос, колоти – полоти, полоти – пороти, день – пень, кігті – нігті, вибирати – випирати, куди – сюди, балка – палка, гадка – гатка, дрючок – крючок, дріт – дріб, рити – лити, злити – змити, жити – шити, лестити – пестити, поріг – доріг, рук – сук, мишка – пишка, гава – кава, праля – краля, праля – прала, сон – сом, гілля – рілля, кілля – зілля, мороз – морозь, раз – рак, рад – ряд, вибирати – видирати, буває – буяє, зоря — моря.

2. Назвіть слова за поданою характеристикою звуків.

1. Голосний заднього ряду, високого піднесення, лабіалізований, ненаголошений; приголосний сонорний, передньоязиковий, дрижачий, твердий; голосний заднього ряду, середнього піднесення, лабіалізований, наголошений; приголосний шумний, глухий, задньоязиковий, проривний, твердий.

2. Приголосний сонорний, передньоязиковий, твердий; голосний переднього ряду, середнього піднесення, нелабіалізований, наголошений; приголосний шумний, глухий, задньоязиковий, проривний, твердий; приголосний шумний, глухий, передньоязиковий, африката свистяча, пом'якшений; голосний переднього ряду, високого (підвищеного) піднесення, нелабіалізований, ненаголошений; приголосний сонорний, середньоязиковий, щілинний, м'який; голосний заднього ряду, низького піднесення, нелабіалізований, ненаголошений.

3. Визначте кількість звуків і букв у поданих словах.

Сьогодні, правильно, дзижчати, завдання, сільськогосподарський, кілька кілометровий, щелепа, щука, якийсь, щавель, джем, пір'я, зілля, джинси, ящик, п'ять, тополя, молодь, мільйон, заява, їжак.

4. Запишіть фонетичною транскрипцією слова.

Визнання, винищувач, зміїний, п'ятниця, святкування, лялька, джерело, оновлюється, волелюбність, незбагненний, українська, агентство, зв'язаний, взаємність, нескінченний, велетенський, контрастний.

5. Запишіть у три колонки слова: 1) з м'яким приголосним, 2) з пом'якшеним приголосним, 3) у яких усі приголосні тверді.

Підсумок, тепер, гніт, тягар, бильце, мілко, марево, офіцер, голуб, сівба, коровай, обжинки, щілини, щит, хрящ, діло, навскіс, ночви, віконце, століття.

6. Запишіть у три колонки слова, які починаються на: 1) сонорний приголосний, 2) дзвінкий, 3) глухий.

Навздогін, час, бур'ян, заздрощі, натщесерце, дзвоник, товариство, вроздріб, солов'ї, радощі, фах, цап, ліворуч, навстіж, завдовжки, тьмяно, дзбан, мовчки, вирій, ясени, джерельце, йод, гордощі, зачин, різбяр, льон, думаю, щоночі, вранці, посів, спересердя.

7. Випишіть слова, у яких букви Я, Ю, Є позначають два звуки.

Фаянс, житло, деревій, півонія, сім'я, фюзеляж, мереживо, єнот, уряд, дебют, юшка, барельєф, буряк, міжгір'я, п'еса, етнос, шука, лялька, тінь, піщаний, Київ, доля, Переяслав, яр, зоря, весілля, троянда, узвишся, довір'я, столяр, щабель, бюро, люди, руїна, тінь, льон, ліра, пюре, подвір'я.

8. Виділіть дзвінкі приголосні, визначте їх місце творення.

О слово рідне! Орле скутий! Чужинцям кинуте на сміх! Співочий грім батьків моїх, дітьми безпам'ятно забутий. О слово рідне! Шум дерев! Музика зір блакитнооких, шовковий спів степів широких, Дніпра між ними левій рев (О. Олесь).

9. Виділіть усі глухі приголосні, охарактеризуйте їх за місцем творення.

Мова — це всі глибинні пласти духовного життя, його історична пам'ять, найцінніше надбання століть, мова — це ще й музика, мелодика, барви буття, сучасна художня, інтелектуальна і мислительна діяльність народу (О. Гончар).

10. Виділіть передньоязикові приголосні. Охарактеризуйте їх за м'якістю і твердістю.

Страшний мисливець вийде знов на лови. В єдину сітку всіх птахів згребе... Раби — це нація, котра не має Слова. Тому й не зможе захистити себе (О. Пахльовська).

11. Підкресліть у словах сонорні приголосні. Поясніть, як вони членуються за способом творення.

Українська мова має свою особливу музикальність. Ця незбагненна душа нашої мови, як золотоносна ріка, виблискує хвилями народної пісні, переливається в душу нації, творить почуттєву нерозривність українського серця й української землі (Д. Павличко).

12. За поданими ознаками встановіть, про який звук ідеться

1. Сонорний, передньоязиковий, щілинний.
2. Шумний, дзвінкий, губний, зімкнений.
3. Сонорний, передньоязиковий, дрижачий.

4. Шумний, дзвінкий, передньоязиковий, зімкнено-щілинний.
5. Шумний, глухий, задньоязиковий, зімкнений.
6. Шумний, дзвінкий, задньоязиковий, зімкнений.
7. Сонорний, губний, щілинний.

13. У поданих реченнях знайдіть слова, в яких можливі чергування голосних або приголосних. Затранскрибуйте ці слова, а також наведіть до них відповідники:

1. Проходжі стрічались рідко, зате під ворітьми, по лавках, сиділи рядами, як горобці на плоті, веселі й гомінкі румуни (М.Коцюбинський).
2. Чорніє поле, і гай, і гори, на синє небо виходить зоря. Ой зоре! Зоре! – і сльози кануть (Т.Шевченко).
3. Тече вода край города. Вода ставом стала. Прийшло дівча воду брати. Брало, заспівало (Т.Шевченко).
4. Край села, у глибокій долині біг поміж волоських горіхів струмок (М.Коцюбинський).
5. Лукія зацікавлено оглядає вишку. Справді – споруда! (О.Гончар).
6. Де ще чаруватимуть людину оці могутні заходи степові? Щоразу розбуджують уяву хлопців палаючі простори заходу, коли сонце, сідаючи, вже купається в багряних туманах або сухо догоряє край степу кострищем, а вся височінь неба грає переливами найтонших барв і в усій природі є щось елегійне, простіше, очищаюче душу (О.Гончар).

14. Поданий текст прочитайте вголос і запишіть фонетичною транскрипцією. Випишіть слова, у яких відбулись фонетичні чергування приголосних.

1. Понад двадцять тисяч гектарів землі в однім господарстві, тридцять тисяч тонкорунних овець бродять отарами по степових відділках – такі тут масштаби, такі простори (О. Гончар).
2. Атмосфера гаряча, тривожна, вся – небезпека і боротьба, вічний упад і підойма, розквіт надії і розпука, почуття сили й знесилля і безконечно довга дорога, на якій стільки вже полягло. Цілий ряд жертв, загин благородних і те вічне «мусиш», що гнало зв'язувать там, де розірвало, розжервіти те, що пригасало (М. Коцюбинський).
3. Що ти зробив на цій землі? Чим похвалишся? (П.Загребельний).

15. Запишіть слова фонетичною транскрипцією і поясніть зміни звуків у словах:

Станція, літній, зжувати, безшумний, боротьба, хоч би, анекдот.

16. Підберіть по три приклади слів, у яких було б чергування голосних: о — е, і — а, е — і, о — а.

17. Запишіть слова, вставте, де потрібно, пропущені букви. Прокоментуйте їх правопис.

Веч...ря — звеч...ра, с..сти — с..діти, д...ти — д...тина, ч...тири — ч..твертий, ш...сть — ш...стеро — ш...стий, в...з — в...зити — в...зти, д...нь — д...ні, с...н — сні, с..м — с..ми — с..мий, н...ч — н...чі — н...ч...ю, б...гато — б...гатий — б...гатир — б...гатство, в..ля — в...літи — в..льний, л...д — л...ду, дзв...н — дзв...нити, пл...сти — пл...т — запл...тати

18. Пригадайте й запишіть слова, у яких чергувалися б: 1) о, е, з і, 2) о та е з нулем звука. Складіть із ними речення.

19. Від поданих слів утворіть відповідні форми, у яких би звуки [Е], [О] випали.

Учень, велетень, хлопець, молодець, палець, ранець, перець, виконавець, майстер, січень, березень, квітень, червень, липень, дурень, пень, день, стілець, горобець, гравець, садок, листок, струмок, ставок, лісок, тинок, деньок, замок, горбок, брусок, куток, візок, лужок, льонок, стіжок, колосок, гурток, молоток, колобок, моток

20. Запишіть слова, вставивши пропущені літери.

Верш..к, верш..чок, сторож..вий, ч..пурний, ходж..ний, веч..ряти, веч..рниці, ч..рвень, ж..втець, ч..рнець, пш..ничний, коч..рга, ж..ртва, овоч..вий, парч..вий, груш..вий, марш..вий, деш..вий, ді..вий, ситц..вий, плеч..вий, взірц..вий, марганц..вий.

21. Запишіть слова у три колонки: 1) в яких звуків менше, ніж букв; 2) в яких звуків більше, ніж букв; 3) в яких звуків і букв порівну.

Фарба, мільярд, сором, колосся, навмання, черепиця, привіт, бджола, мільйон, льон, вікно, кар'єра, покрівля, вата, пензлик, пень, явір, селянин, полум'я, м'яч, черв'як, біологія, курінь, кінь, дощ, ясність, їжак, джем, порядок, юрба, поїзд, шерсть, брат, пюре, ялина, миша, серпень, крамниця, совість, бренькіт, нянька, життя, вільний, рюмсати, уряд, дзвін, доля, учень, щука, людина, Європа, ялинонька, пращури, угіддя, надземний, щирість, тесляр, зоря, зіронька, узбережжя, учитель.

22. Запишіть у дві колонки слова: 1) у яких є голосні лише переднього ряду; 2) у яких є голосні лише заднього ряду.

Вітер, сніжний, удар, думка, завдовжки, пшеничний, змагання, дерев'яний, паросток, підклеїти, тьмяний, дюна, зневірений, перелітний, стукотнява, вчетверо, льонар.

23. Підкресліть слова, у яких букви Я, Ю, Є позначають один звук

Ялина, духмяний, ряст, дядько, яма, солянка, колосся, плюс, місяць, сім'я, поезія, гілля, крапля, ювелір, ключ, стайня, сюрреалізм, лляний, ювілей, порядок, тюль, прямо, медвяний, помістя, суддя, ярмо, рюмсати.

24. Спишіть, підкресливши слова, у яких буквосполучення ДЖ і ДЗ позначають один звук.

Віджити, віддзвонити, дзьоб, джерело, відзначити, дзенькіт, підземний, дослідження, віддзеркалення, підземелля, бджола, воджу, дзеркало, джунглі, віджим, джміль, дзюрчати, надзвуковий, дзвінок, гудзик.

25. Випишіть слова, у яких буквосполучення позначають ДЖ і ДЗ два звуки.

Віджити, передзахідний, відзив, ходжу, піджива, народжується, відзнака, джентельмен, джміль, віджим, переджнивний, дзбан, дзеркало, підземелля, надзір, відживлення, дзижчати, відзвук, віддзеркалення, передзбиральний, дзьоб, відзвучати.

26. Змініть слова або доберіть такі споріднені, щоб відбулося чергування звуків.

Відрізок, голка, зміцнював, зрідження, зміщення, зв'язок, котел, пружність, покажчик, підвіска, переміщення, покрівля, потужність, свинець, схрещування, стяжка, щиток, аптека, вухо, вага, класика, страх, увага, фізика, логіка, молоко, втіха.

27. Виписати у три колонки слова, у яких: 1) звуків і букв порівну; 2) звуків менше, ніж букв; 3) звуків більше, ніж букв.

Радіо, праця, рідня, дзюркіт, авіалінія, алюміній, дощ, жолудь, емальований, цятка, об'їзд, сім'я, розбуджений, електродзвоник, трое, ячмінь, льон, ідея, обсаджувати, юстиція, щастить, змагання, потьмяніти, рум'янець, їдять, діяльність, щоденник, якість.

28. Випишіть у дві колонки слова: 1) у яких звук [І] виник внаслідок чергування з [О] або [Е]; 2) у яких звук [І] іншого походження.

Уклін, прізвище, спішу, сніп, ліс, кільце, папір, січу, ціп, пірце, дім, вітрище, звір, місце, вікно, ніж, сіяч, макогін, гірники, шкіц, кінський, візаві.

29. До поданих дієслів доберіть і запишіть споріднені дієслова, в основах яких замість голосного [О] або [Е] з'явився б голосний [І]. Визначте, за яких умов відбувається таке чергування.

Виволокти, викоренити, випекти, загребти, замести, заплескати, заплести, застебнути, зачепити, зачесати, зацепнути, зберегти, летіти, набрехати, нашептати, обтесати, остерегти, підперезати, прополоскати, протекти, стрелити, чекати, звисати, злипатися, сидіти.

30. До поданих дієслів доберіть і запишіть споріднені дієслова, в основах яких замість голосного [Е] з'явився б голосний [И].

Беру, перу, завмерти, застелити, здерти, пожерти, простерти, сперти, стерти.

31. Подані слова запишіть фонетичною транскрипцією. Поділіть слова на склади. Поясніть правила складоподілу.

Також, бавовняний, завсідник, підживлювач, плачу, склади, лицарство, приклад, жовтизна, об'єднання, наддзюбок, підкладка, обід, піщинка.

32. Прочитайте текст. Випишіть дво- і багатоскладові слова, у яких є голосні лише переднього або лише заднього ряду. З'ясуйте, чи багато є таких слів?

Письменник перебуває все життя в стані пошуку і ні на мить його не припиняє. Пошук — то його радість, але ж і прокляття, бо ж даруйте — такої неволі на людину не накидає жодна інша професія. Я не раз ловив себе на тому, що та чи інша зустріч з людьми, розмови, трапезування, радість і горе — своє чи людське — все це до крихти ставало потім художнім матеріалом, і не раз діймали мене почуття незручності і сорому, а то й докори сумління, за таку нешляхетну утилітарність, та дарма: як тільки пошук припиняється, письменник перестає бути письменником (Р. Іваничук).

33. Поділіть слова на склади й запишіть їх у дві колонки: 1) у першому складі яких є два звуки; 2) у першому складі яких є три звуки.

Відплив, нігті, жасмин, дріжджі, серпантин, щебет, вітрище, буксир, картоплище, повтор, таксі, ковзан, маскарад, терпко, півострів, лісник, завжди, вогко, зайшлий.

34. Запишіть у три колонки слова: 1) яких не можна розривати для переносу; 2) у яких можна залишати в попередньому рядку дві букви; 3) у яких можна залишати в попередньому рядку три букви.

Ув'яз, акорд, підзол, око, узвар, ярмо, справді, оогенез, кріп, підживлю, уперед, тло, сиджу, впродовж, окрім, хаджі, корм, ява, фланг, аудит, рости, ультрамарин, оса, відзначу, своє.

Ключ. З останніх букв виписаних слів має скластися закінчення вислову: "Іноді лише непорозуміння..."

35. Поділіть подані слова на склади. Визначте кількість складів у словах, зазначте які з них – відкриті, а які закриті.

Картина, робота, берег, система, історія, епоха, ярмарок, п'ятниця, сім'я, радість, турист, буря, аудиторія, радіус, мисливець, калорія, сніг, кінцівка, конкурс, журнал, криниця, кремній, девіз, талія, мрія, лялька, учень.

ГРАФІКА

1. Запишіть за алфавітом прізвища українських письменників.

Ю. Федькович, Б. Лепкий, М. Коцюбинський, Т. Шевченко,
О. Кобилянська, В. Сосюра, Д. Павличко, Л. Костенко, І. Франко,
В. Симоненко, Р. Федорів, О. Гончар, Р. Брутань, А. Тесленко.

2. Запишіть в алфавітному порядку назви творів Т.Шевченка.

„Катерина”, „Тополя”, „Думка”, „Наймичка”, „Лілея”, „Заповіт”,
„Мені тринадцятий минало”, „І виріс я на чужині”, „Якби ви знали,
паничі...”, „Княжна”, „Молитва”, „Сова”.

3. Знайдіть „порушника” алфавітного порядку. Випишіть слово, яке стало не на своє місце. Поясніть значення виділених слів.

Іграшка, ілюзія, іменник, імунітет, журба.
Кабінет, каверзувати, калькуляція, їжак,
Лагідний, мавка, лан, лаконічний, люб'язний.
Магазин, масток, макет, левада, м'ята.

4. Слова в кожній групі розставте за алфавітом і запишіть у дві колонки.

1. Сад, вишенька, жайворонок, зерно, холодно, ліс, листопад, переліт,
зранку, зовсім, доверху, чисто, здогад, личко, лицар, жердка, щітка, шланг,
віз, горб, радощі, цукор.

2. Степ, стебельце, вівчар, зола, жар, вилов, відліт, вище, хороше,
удруге, число, яйце, підріс, палац, питання, відступ, виступ, відплата, підрив,
шарж, футляр, хром.

Ключ. З останніх букв записаних слів в одній і другій колонках повинні скластися прислів'я.

5. Розставте прізвища в алфавітному порядку.

Гамалія, Чубинський, Заньковецька, Гжицький, Січинський,
Кухаренко, Кальченко, Кмень, Івченко, Зюков, Абашов, Ухов, Опанасюк,
Мстиславець.

Ключ. У кожному слові підкресліть другу від початку букву. З цих букв прочитаєте речення.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

- 1. Визначте рядок, у якому всі слова записано в алфавітному порядку.**
  - А. Капелюшок, кумедний, копійка, контролер, киянин.
  - Б. Кістка, кислуватий, китайка, келишок, класика.
  - В. Клетотання, кмітливість, козацтво, красуватися, крейсер.
  - Г. Кошичок, котеня, кредитний, крихкість, ксьондз.
  - Д. Кланятися, кленовий, клопотання, командир, коефіцієнт.
- 2. Визначте рядок, у якому літери Я,Ю,Є в усіх словах позначають два звуки.**
  - А. Ін'єкція, Євангеліє, сузір'я, юнак, шістнадцять.
  - Б. М'який, юрба, який-небудь, прядка, п'єса.
  - В. Барельєф, юшка, півонія, єдність, безхліб'я.
  - Г. Юннат, крюк, роз'ятрити, створює, Єгипет.
  - Д. Палає, возз'єднання, паяц, любов'ю, порядок.
- 3. Визначте рядок, у якому буквосполучення ДЖ, ДЗ в усіх словах передають один звук.**
  - А. Джміль, підживити, джентльмен, дзвонар, дзеленчання.
  - Б. Віддзвеніти, джмелиний, дзьобати, дзига, віджати.
  - В. Відзвучати, піджарювати, дзюркотливий, джин, дзуськи.
  - Г. Подзвонити, джинси, дзенькіт, віддзеркалити, джем.
  - Д. Піджак, підземелля, подзьобаний, джгутик, дзижчати.
- 4. Визначте рядок, у якому всі слова записано в алфавітному порядку.**
  - А. Підтримка, піраміда, підняття, плетиво, поблизу.
  - Б. Пломбувати, побережжя, привселюдно, придбання, прибулець.
  - В. Паливо, педагогіка, перевибори, протест, пропис.
  - Г. Порожнеча, посібник, прем'єра, прив'язь, прихід.
  - Д. Підківка, пінитися, пір'ячко, підсвідомість, пішохід.
- 5. Виберіть правильне твердження: „Графіка – це розділ мовознавства, що вивчає**
  - А. способи передачі звуків мовлення на письмі”.
  - Б. способи та форми написання засобів певної писемності”.
  - В. сукупність фонетичних, морфологічних, синтаксичних засобів певної писемності”.
  - Г. сукупність усіх засобів певної писемності, систему відношень між буквами і звуками конкретної мови”.
  - Д. форми написання засобів певної писемності, систему відношень між буквами і звуками конкретної мови”.
- 6. Визначте рядок, у якому в усіх словах однакова кількість звуків і букв.**
  - А. Кущ, віджити, яблуко, б'ють, сьогодні.
  - Б. Надзвичайний, щось, ключ, їдуть, приятель.
  - В. Існує, зустрілися, пуп'янок, їстівний, синє.
  - Г. Сьогодні, надземний, дзьоб, подзвонять, щось.

Д. Піджак, плющ, сіллю, бюлетень, їдуть.

7. У якому рядку всі прізвища розташовані в алфавітному порядку?

- А. Михеєв, Мицкевич, Мичко, Мищак, Мищенко.
- Б. Михеєв, Мицкевич, Мичко, Мищенко, Мищак.
- В. Мицкевич, Мичко, Михеєв, Мищак, Мищенко.
- Г. Михеєв, Мичко, Мицкевич, Мищенко, Мищак.
- Д. Мицкевич, Мичко, Мищенко, Мищак, Михеєв.

8. Сукупність букв, прийнятих у певній писемності і розташованих у певному порядку – це...

- А. Графіка.
- Б. Орфографія.
- В. Орфоепія.
- Г. Склад слова.
- Д. Алфавіт.

9. Визначте рядок, у якому всі слова мають наголос на першому складі.

- А. Грузнути, віхолити, ворожити, приклеїти, морозити.
- Б. Корчити, креслити, лагодити, сердити, миршавіти.
- В. Ябедничати, звати, плакати, шарахати, свідчити.
- Г. Стьобати, чахнути, маслити, ранити, отаборити.
- Д. Меркнути, мовкнути, м'якнути, вгрузнути, сьорбнути.

10. Визначте слова, вимову яких передано неправильно.

- А. Тітчин [т'і`ч:и`н].
- Б. Шістсот [ш'іс:о`т].
- В. Боротьба [бород'ба`].
- Г. Зшиток [зши`ток].
- Д. Щирість [шчи`р'іст'].

11. Оберіть рядок, у якому всі приголосні звуки в словах м'які:

- А. Лінь, біль, няня, сільський.
- Б. Рілля, мільйон, лілія, п'ять.
- В. Лізь, лють, Львів, льон.
- Г. Дія, бій, боєць, мрія.
- Д. Сіль, рій, тіль, льоля.

12. Виберіть правильну відповідь на поставлене запитання: „Що об'єднує слова доріжка, дьогтю, боротьба? ”

- А. У них наголошений другий склад.
- Б. Починаються на твердий приголосний.
- В. Відбувається уподібнення приголосних.
- Г. Відбувається чергування голосних.

Проілюструйте правильну відповідь фонетичним записом одного слова.

ОРФОЕПІЯ

1. Перепишіть слова, вставляючи, де потрібно, г або ґ.

(Г/Г)айок, (г/г)алас, (г/г)ава, (г/г)андж, (г/г)алицький, (г/г)аньба, (г/г)и(г/г)нути, (г/г)ирли(г/г)а, (г/г)ала(г/г)ан, (г/г)рунт, (г/г)іркий, (г/г)ість, (г/г)енарал, (г/г)удзик, (г/г)уля, (г/г)едзь, (г/г)оден, (г/г)одина, (г/г)лухий, (г/г)лей, (г/г)ніт, (г/г)речний, (г/г) рецький, (г/г)риміти, (г/г)атунок, а(г/г)рус, бур(г/г)омістр, (г/г)еографія, сні(г/г)ур, (г/г)ектар, ву(г/г)ляр, (г/г)рудень, (г/г)уркіт, (г/ г)ума, (г/г)ринджоли, (г/г)азда, (г/г)азета, (г/г)роно.

2. Змінюючи швидкість мовлення, простежте, чи залежить вимова звуків у наведених словах від темпу мовлення. Правильну вимову виділених слів відтворіть за допомогою транскрипції.

Виїжджати, попереджати, розкопати, святковий, осінній, з'їдуться, тішишся, зіщулитися, питаються, одинадцять, **шістнадцять**, чотирнадцять, зчепити, щільно, **розщедритися**, **непомітно**, розповсюджувати, з викрутасом, бур'ян, буря, **бюрократія**, п'янкий, морквяний, **що**, знаєшся.

3. Запишіть підряд словосполучення: 1) які не потребують виправлень; 2) у яких потрібно виправити порушення милозвучності

Сховав у серці; гвіздком в голові сидить; скоріш всього; горобці в голові цвірінькають; шлюб взяти; мале і велике; стоїть в одному ряду; острів у океані; їв і злизав; двоїться в очах; отож-бо і воно; бити себе у груди, душею й тілом; нате і мій глек; рвати і метати; внести у вуха; стоїть більмом у оці; хоч в вухо бґай; не в ті взувся; крапля у морі; в'їлась у пам'ять.

Ключ. З других букв перших слів виписаних словосполучень має скластися закінчення вислову: "У добрій книзі більше істини, ніж ..."

4. Доведіть, що вживання І після попереднього голосного в поданих реченнях відповідає закону милозвучності української мови.

1. Те слово — Бог. Він альфа і омега, початок і кінець (*..Леся Українка*).
2. А тут раз, два і в дамках (*В. Кучер*). 3. Попідтинню сіромаха / днює й ночує (*Т. Шевченко*). 4. Походив я до неї весну й літо, а після Покрови і весілля згуляли (*М Олійник*). 5. Хтось, проскакавши мимо них, на ходу зірвав з Блаженка шапку і пошпурив її далеко вбік (*О. Гончар*).

5. Запишіть у чотири колонки слова з наголосом на: 1) першому; 2) другому; 3) третьому; 4) четвертому складі.

Паросток, перелаз, осока, підзаголовок, наосліп, йдучи, навздогад, опахало, напередгін, навідмаш, смолоскип, урочисто, будь-куди, продаж, спрожогу, астроном, перенести, живемо, ажіотаж, монолог, випадок, цемент, несемо, анічогісінько, надстроковик, повнотою, неприязнь, жевріти.

6. Дослідження-відновлення. Запишіть відновлений текст у зошит, вибираючи з наведених слів, що в дужках, найбільш вдалий варіант.

Світогляд українського народу

Український народ – один (із, з) менших синів (у, в) сім'ї індоєвропейських народів. Ще його міфологія не розвинулась гаразд, як дуже раннє християнство (у, в) Києві, дуже рання візантійська християнська просвіта захопила (і, й) спину її (у, в) самому процесі розвитку, повернула духовне життя (українського, вкраїнського) народу на іншу стежку. Але, не зважаючи на те, що християнські догмати (і, й) християнська мораль (уже, вже) (увійшли, ввійшли) (у, в) народне життя, ще (і, й) досі між народом не згинуло давнє поганство. Воно ще (і, й) досі держиться (у, в) житті народу, (у, в) обрядах (і, й) звичаях (у, в) колядках, щедрівках, веснянках, купальських піснях, (у, в) весняних іграх, (у, в) приказках, забобонах (і, й) ліках сільських знахарок.

Основа давньої української міфології така сама, як (у, в) всіх арійських народів: то були небесні явища, котрі більш (од, від) (усього, всього) (уразили, вразили) фантазію (і, й) думку народу. Небо, засіяне зірками, сонце, місяць, зоря, хмари, дощ, вітер, роса, грім, блискавка – все те поперед (усього, всього) звертало на себе увагу, зачіпало фантазію (і, й) розбуджувало думку дужче (і, й) раніше, ніж земля (і, й) все, що на землі. Ще зачіпала людську мисль зміна літа (і, й) зими, тепла (і, й) холоду, дня (і, й) ночі, світла (і, й) темряви, вічна (і, й) незмінна боротьба на небі світлих (і, й) темних сил.

7. Користуючись орфоенічним словником, розставте наголоси у словах.

Аргумент, асигнування, бурштиновий, крайовий, життєвий, життєвий, орнамент, фарфор, чотирнадцять, зокрема, гуртожиток, корисний, феномен, діалог, монолог, сільськогосподарський, завдання, виховання, виняток, випадок, незліченний, навчання, досягнення, добробут, людяність, ненависть, бюлетень, разом, помилка, новий, олень.

8. Запишіть словосполучення, вставивши у – в, і – й.

I. Зібрались вдома (у, в) Ірини; заглиблююсь (у, в) роботу; знайду підтримку (у, в) батьків; працюю (у, в) школі; народилась (у, в) Львові; спитаю (у, в) мами; пірнаю глибоко (у, в) воду; (в, у)чора був дощ; (в, у)сі студенти (у, в)зяли участь (у, в) зустрічі, (у, в)сякий прагне кращого (у, в) житті.

II. Студенти (і, й) аспіранти; вчора (і, й) сьогодні; зібрались сусіди (і, й) родичі; зупинився (і, й) спитав; учні (і, й) вчителі; звук (і, й) буква; хліб (і, й) сіль; фрукти (і, й) овочі; груша (і, й) яблуко; борщ (і, й) каша; школа (і, й) вуз; чорнобривці (і, й) айстри; вовк (і, й) ягня; молоко (і, й) сир; заєць (і, й) їжак.

9. Проаналізуйте поданий текст з погляду використання в ньому фонетичних засобів милозвучності, зокрема чергування у—в, і—й.

В один із серпневих днів того-таки 1911 року він справді не міг знайти ладу в накопиченні рахунків, що лежали перед ним. Дивився на них порожніми очима, потім звівся, коротко послався на нездоров'я і вийшов з приміщення, в якому просидів майже сім років. На вулиці озирнувся й побачив замість двоповерхового будинку непрохідну й безводну пустелю. Тихе світло осяяло його, здавалося, в нутрі його почав горіти світильник, що й заповнював його отим прозорчастим сяйвом. Ішов через вулицю і не бачив цієї вулиці. Довкола неслись екіпажі, проїхав, гуркочучи, трамвай, і обличчя пасажирів, які дивилися крізь шибки, були виблідді й напівпрозорі... Спустився у глибоку, заставлену зусібіч скелями долину і вже тут, присівши на камінь, збагнув, що світла йому всередині побільшало. Здалося йому, що все навколо різко освітілося, сяйво те попливло з неба і все єство його почало насичуватися дивовижним яскравим спокоєм. Всі чуття його обернулися у це єдине — наслухання й теплу радість. Бачив скелі, що нависали навколо, безладно громадячись одна на одну, відчував небо, що наче припустилось і лягло йому на душу; пізнав раптом увесь світ, засіяний тим-таки світлом, повний гармонії, але сплетений у надзвичайно складний вузол. Здавалося, душа його розширюється, роблячись безмежно широкою; відчув пульс дня, що ожив тут, на цій землі, — з'єднання всього живого, неба й землі, води й землі, а також води й неба — чудовий вогонь запалював усе це, напоюючи й живлячи (Вал. Шевчук).

10. Прочитайте текст. Випишіть слова, у наголошуванні яких сумніваєтеся, і, користуючись словником, поставте в них наголоси.

Народні знання українців, як і інших народів, пов'язані з різноманітною господарською діяльністю. Вони ґрунтувалися на спостереженнях над природою й навколишнім середовищем. Селяни в процесі повсякденної практики були добре обізнані з вегетаційним циклом багатьох рослин, їхніми хімічними та фармакологічними якостями, міцністю тієї чи іншої деревини.

В Україні особливою популярністю користувалися такі дерева, як дуб, береза, тополя, явір, верба, сосна, ялина.

Дуб шанували за довголіття, міцність, вологостійкість. Через те його деревину використовували для будівництва житла, на клепки бондарських виробів, осі до возів тощо. Дубова кора вважалася найкращою для вичинки шкір, а також вживалась як лікарський засіб.

Найуживанішим будівельним матеріалом була і є сосна. Березу любили головним чином за красу й декоративність. Її деревину використовували як у будівництві, так і в столярстві.

Приблизно таким, як до берези, було ставлення українців до тополі. Тополями, зокрема й «їхнім різновидом» — осокорами, обсаджували шляхи, садиби. М'яка деревина йшла на виготовлення човнів, жлукт, гонтів.

Найпоширенішим елементом українського пейзажу є верба. Це дерево було відоме як невибагливе й швидкоростуче. Деревину верби використовували для виготовлення деяких побутових речей. У народі знали лікувальні, зокрема протизастудні, якості вербової кори, особливо такого її виду, як верболіз (За кн. "Культура і побут населення України").

11. Записати слова у три колонки: з наголосом на першому складі, з наголосом на другому складі, з наголосом на третьому складі.

Видання, мережа, статуя, каталог, вчення, разом, бюлетень, спаржа, завдання, всередині, виразний, подружка, гуртожиток, вільха, бородавка, верба, пізнання, фартух, диспансер, перепустка, граблі, квартал, корисний, сердитися, випадок, олень, псевдонім, дрова, загадка, спина, порядковий, феномен, адже, чарівний, хутряний, кропива, кілометр, компроміс, ознака, шофер, цемент, позначка, колесо, засуха, однаковий, нести, решето, перепис, новий, начинка, різновид.

12. Гра «Скоромовки». Проговоріть по черзі чистомовки, звертаючи увагу на орфоенічні правила. Хто помилився – виходить з гри.

Бабин біб розцвів у дощ -

Буде бабі біб у борщ.

***

Бобер на березі з бобренятами бублики пік.

***

Босий хлопець сіно косить,

Роса росить ноги босі.

***

Був господар, був господар,

Та й розгосподарився.

***

Був собі цебер, та переполуцебрився на полуцебренята.

***

Бук бундючивсь перед дубом,

Тряс над дубом бурим чубом.

Дуб пригнув до чуба бука -

Буде букові наука.

***

Бурі бобри брід перебрели,

Забули бобри забрати торби.

***

В домі Дими дим.
Ой ходім туди, ходім.
Рятувати Димин дім.
***

В сіренької горлички туркотливе горлечко.
***

Варка варила вареника,
Василь взяв вареника.
Варка Василя варехою.
Василь Варку вареником.
***

Вередували вереднички,
Що не зварили вареничків.
Не вередуйте, вередниченьки,
Ось поваряться варениченьки.
***

Водовоз віз воду з водопроводу.
***

Ворона проворонила вороненя.
***

Дзижчить над житом жвавий жук,
Бо жовтий він вдягнув кожух.
***

Жовтий жук купив жилет,
Джемпер, джинси та жакет.
***

Ішов Прокіп, кипів окріп, прийшов Прокіп - кипить окріп, як без Прокопа
кипів окріп, так і при Прокопі і при Прокопенятах.
***

Ішов хлопець із ярмарку, по колоді через воду.
Тільки став він на колоду, бовть у воду.
Викис, вимок, виліз, висох, став на колоду.
Та знов - бовть у воду.
***

Їхав Прокіп мимо кіп.
Лічив снопи по три копи:
Одна копа ковпаком,
Друга копа ковпаком,
Третя копа ковпаком.
***

Їхали крамарі,
стали на горі
та й забалакались про Прокопа,
про Прокопиху і про маленькі Прокопенята.

***

Кіт котові каже: «Коте,
до комори кадуб вкотили.
В кадуб вкинеш капустину,
Кілька китичок калини».

***

Копа на копі,
Під копою копа,
А хто їх копнув?
Копоклад Хома.

***

Коса косить - бруса просить,
Косар Герасим погострив - клин окосив.

***

Кричав Архип, Архип охрип,
Не треба Архипу кричати до хрипу.

***

Король орел, орел король

***

У Кіндрата куртка короткувата.

***

Летів горобець, сів на хлівець,
А як вийшов стрілець, то утік горобець.

***

Летіла лелека, заклекотіла до лелеченят.

***

Лежить п'ять п'ятаків.

На кожному п'ятаку

Ще по п'ятаку.

***

Летів горобець через безверхий хлівець.

Ніс четверик гороху, без червотоку,

Без червоточини, без почервоточини.

***

Лізе кусіня з-за сусіка, зуби зазубрила, очі заочила.

***

Мусію, Мусію.

Муку сію,

Печу паляниці,

кладу на полиці.

Мусій, муку сій,

печи паляниці,

клади на полиці.

***

На полиці в коробиці
Півкороваю і паляниця.

***

На кому шапка найковпакуватіша.

***

Наш садівник розсадівникувався.

***

Напекли млинців, назвали кравців.
А кравець за млинці та й побіг у танець!

***

Не йди попри Прокопові ворота, попри прокопишині.

***

Невеличка перепеличка під полукіпком розпідпадьомкалась.

***

Ніс Пилип плуг через поріг.

***

Ой був собі коточок,
Украв собі клубочок
Та й сховався в куточок.

***

Пилип прилип, прилип Пилип.

Пилип плаче.

Пилип посіяв просо,

Просо поспіло,

Пташки прилетіли,

Просо поїли.

***

Поля поле поливає, поле й переполює.

***

Семен сказав синам «Скосіть сіно».

Сини скосили сіно.

Старий Семен сказав синам «Спасибі».

***

Серед корчів корч найкорчакуватіший.

***

Сидів горобець на сосні,-

Заснув - і упав уві сні.

Якби не упав уві сні.

Сидів би він ще на сосні.

***

Сів шпак на шпаківню, заспівав шпак півню:

«Ти не вмієш так, як я - так, як ти, не вмію я».

***

Стоїть піп на копі,

Копа під попом,
Піп під ковпаком.
***

Стриб-стриб-стриб - підстрибує по стерні рідня: перепілка, перепел,
перепеленя.
***

Ти, малий, скажи малому
Хай малий малому скаже,
Хай малий теля прив'яже.
***

Туман в траві стеріг отару,
Не дасть отару на поталу.
***

Улас у нас, Панас у вас.
***

У нас надворі погода розмокروطодилася.
***

У нашого діда капелюх не по-капелюхівськи.
***

У сіни Мусій сіно носив.
***

У чотирьох черепашок четверо черепашенят.
***

У садочку барвінок,
На барвінку вінок,
Заберемо вінок,
Вирвімо барвінок.
***

Хитру сороку спіймати морока,
А на сорок сорок - сорок морок.
***

Ходить квочка коло кілочка,
Водить діток, дрібних квіток.
***

Ходить перепел між полукіпками зі своїми перепеленятками.
***

Чорний баран, рябе ярча.
***

Цей ковпак зроблений не по-ковпаківськи.
Треба його перековпакувати, щоб він був перековпакований.
***

Як при страхові не перестрашені,
Так при перестрахові не приперестрашені.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Ненаголошені [e] та [u] у вимові зближуються і вимовляються:

- А) то як [e^н], то як [и^с];
- Б) як [e^н];
- В) як [и^с];
- Г) як [i].

2. У яких випадках ненаголошений [o] вимовляється як [o^у]?

- А) у всіх позиціях;
- Б) лише в деяких словах перед складом з наголошеним [y];
- В) у всіх словах перед складом з наголошеним [y];
- Г) лише в деяких словах перед складом з ненаголошеним [y].

3. Приголосний [r] вимовляється:

- А) м'яко в усіх випадках;
- Б) твердо в усіх випадках;
- В) м'яко в кінці складу й твердо на початку складу;
- Г) твердо в кінці складу й м'яко на початку складу.

4. Приголосний [ц] вимовляється:

- А) м'яко тільки в кінці слів іншомовного походження;
- Б) твердо в кінці слів іншомовного походження та деяких вигуках;
- В) м'яко в усіх випадках;
- Г) твердо в усіх випадках.

5. Перед яким голосним всі приголосні вимовляються нетвердо?

- А) [o];
- Б) [y];
- В) [a];
- Г) [i].

6. Яке з тверджень правильне?

- А) Усі приголосні в українській мові перед глухими та в кінці слів вимовляються дзвінко;
- Б) Дзвінкі приголосні перед глухими вимовляються дзвінко, а в кінці слів – оглушуються;
- В) Дзвінкі приголосні перед глухими та в кінці слів вимовляються дзвінко, глухо вимовляється лише приголосний [г] в окремих словах.
- Г) Дзвінкі приголосні перед глухими та в кінці слів оглушуються, дзвінко вимовляється лише приголосний [г].

ОФОГРАФІЯ

Правопис голосних

1. Запишіть слова у дві колонки: 1) з ненаголошеним Е; 2) з ненаголошеним И.

Ет...кетка, д...сятий, еф...ктивний, нож...ці, кат...горія, ап...льсин, т...жневий, доб...реться.

Ключ. Підкресліть першу букву в кожному слові – прочитаєте назву одного з творів І.Франка

2. Перепишіть текст і вставте пропущені букви о та е. Поясніть їх правопис.

Довгі гармати з витягнутими далеко вперед ж...рлами було закрито новими брезентовими ч...хлами. Люди в шлюпці мали ш...стеро весел, і, хоч звичайно вона ходила під ч...тирма веслами, тепер вони налягли на всі шість. Двоє хлопців, яким прийшла ч...рга, кинулись у ч...вен і зайняли місця на лаві. Маяли над ними метелики, маленькі, ж...вті, голубі, ч...рвоні, сині. Лиш трутень звик солодкі ж...рти соки, бдж...ла ж для меду й серце віддала. Ми рвемо над дорогою стиглі ч...рниці. (Є. Гуцало).

3. Запишіть слова у дві колонки: у першу – з ненаголошеним Е, у другу – з ненаголошеним И.

Ож..ледиця, др..жати, ож..вати, л..генький, ел..гантний, в..шневий, ж..рненький, кл..котіти, ст..пи, евр..ка, н..зенько, адр..сат, кр..ниця, ож..вати, нап..кти, дал..чінь, р..ве.

Ключ. Підкресліть у кожному слові першу букву - прочитаєте ім'я та прізвище автора повісті "Зачарована Десна".

4. Перепишіть речення. Вставте пропущені букви, поясніть правопис слів.

1. Вранці пуге було небо, хмари убогі пливли над собором, а вітер улігся, на сході краєчок неба холодно, кр...ваво ч...рвонів (О. Гончар). 2. Гілки д...рев мокро бл...шали, зволожені по-в...сняному (О. Гончар). 3. Кр...ло зорі рум'янить тучі у голубій дал...ч...ні (В. Сосюра). 4. Схололі в хмарах крап...льки води п...рлинами котилися в сади (М. Бажан). 5. Під в...селкою у голубіні голуби л...тять (В. Луцук). 6. З пш...ничного поля Данило поглянув на той обш...р, який густіше проростав туманом та й зн...кав у тумані (М. Стельмах). 7. У небі віт...р куч...рявий колише темную блакить, і на землі гойдає трави, і зат...хає, й знов шумить (М. Рильський).

5. Випишіть слова зі вставленою буквою *И* у ліву колонку, зі вставленою буквою *Е* — у праву. Поясніть орфограми у виписаних словах.

Бл...зенько, ос...лится, хв...люватися, оп...нитися, справ...дливий, греб...лька, розп...тати, р...вти, тр...мати, зш...вати, дал...чінь, неприм...ренний, поч...нати, вир...нати, сп...нити, дят...л, ст...лити, ущ...мити, тр...вога, оц...нкований, в...ршина, мат..матика, ос..лится, ж..брак, оп..тати, ж..раф, нав..сати, акт..вний, нам..рзати, ан..кдот, н..ктар, тр..вожний, р..зикувати, ет..кет, бр..ніти, арт..стичність, ен..ргетичний, в..ликий, муніц..пальний, ож..лець, вер..ск, акт..віст, розд..рати, кр..ниця, чер..во, очищ..ння, опр..томніти, кош..ня.

6. Перепишіть текст. Поясніть правопис слів з ненаголошеними голосними.

1. Я все забуду тільки лиш за те, що знову небокрай веселкою цвіте, що грає піснею весняний виднокруг, що йду по борозні, узявшись за плуг. 2. Думко тривожна, куди ти летиш?! Серце моє, ну чого ти щеміш? 3. І я подивився у очі йому, погладив шинель, поруділу в диму. 4. В моїм краю зелені трави і неба синя глибина. 5. Нехай вітрами з високості крилата молодість зліта і на гучнім кленовім мості мої не спиняться літа. 6. Повільним кроком проїхали через село. Темні силуети хат, присипані снігом дерева, тини, чорні руки колодязних журавлів, простягнуті в передсвітанкове небо. (З творів Г. Тютюнника).

7. Запишіть слова у дві колонки: у першу – з ненаголошеним *Е*, у другу – з ненаголошеним *И*.

З..рно, вер..с, л..ман, м..далі, ваз..лін, ш..рокі, вер..сень, п..ніцилін, кр..латої, м..сколиз, чер..да, трен..р, пш..ниця, велос..пед, бр..ніти, н..потріб, вес..ло, ц..ферблат, гл..бочінь, з..рном, б..режу, п..ньок, м..тро.

Ключ. У кожному слові підкресліть останню букву - прочитаєте народну мудрість.

8. Перепишіть слова і вставте пропущені букви *е*, *и*. Поясніть їх правопис. Виділіть слова, написання яких перевіряється за словником.

Розд...влятися, т...хнічний, гал...рея, пробл...матичний, кр...лавий, стр...міти, заб...рати, невм...рущий, завм...рати, т...рплячий, прод...ш...вити, мат...мат...ка, усвідомл...ний, зб...р...гти, кр...тичний, б...р...жливий, нем...лосердний, пов...ртатися, ущ...мити, неприм...ренний, справ...дливий, м...нулий, тр...мтіти, дзв...нить, ос...лится, зв...чайний, гр...міти, дж...р...ло, вс...р...дині, в...селка, ш...л...стіти, принц...повий, р...кторат.

9. Запишіть у дві колонки слова: 1) зі вставленою буквою І; 2) зі вставленою буквою И.

Ш..стдесять, тр..вога, упр..тул, др..жджі, буряч..ще, в..дгул, глибоч..нь, стр..бун, прізви..ще, г..рник, смолоск..п, т..льки, суш..ння, п..санкар, зайч..сько, ш..нка, ж..вопліт, бдж..льництво, руб..ж, постр..л, х...трощі, щ..лина, підігр..в, ч..тко, шв..дше, щ..т, сн..п, пок..с, окр...п, гр..б, ш..роко, слідоп..т, др...жджі.

10. У кінці слів допишіть букву И або І. Запишіть у дві колонки.

Трич.., птах.., трох.., хаш.., чепіг.., площ.., оберег.., навкруг.., міраж.., озеленювач.., ящик.., реп'ях.., зв'язавш.., двіч.., калош.., стелаж.., сич.., смітник.., усяк.., тільк.., обруч.., створююч.., випиш.., вернісаж..

11. Щоб перевірити правильність написання літери І, до слів, поданих у першій частині, доберіть споріднені з другої частини. Підкресліть голосні, що чергуються.

І. Щілина, кільце, кіптява, гірник, кінець, кірка, кішка, щітка, мітла, полукіпок, кістлявий, споріднений.

II. Гора, закоптити, коло, кора, костистий, кошеля, мести, наконечник, півкопи, родич, ущелина, щетина.

12. Запишіть у дві колонки слова: 1) зі вставленою буквою А; 2) зі вставленою буквою О.

Б..рсуk, л..мав, к..лач, к..зацтво, б..кал, допом..гати, окс..мит, сл..в'яни, ..таман, зл..мати, зл..млене, ..брикос, б..гатослівність, см.лоскип, скр..єні, пар..воз, х..зяїн, п..гон, п..гано, г..рячі.

Ключ. З останніх букв виписаних слів має скластися прислів'я.

13. Запишіть у дві колонки слова: 1) зі вставленою буквою У; 2) зі вставленою буквою О.

Спрост..вання, угруп..вання, коротк..ватий, озвуч..вати, ябл..ко, л..пух, марм..р, пл..дючість, звор..шити, гл..хнути, рят..вати, к..зуля, з'єдн..вати, змарн..вати, ос..ружний, солодк..ватий, оснащ..вати, дяк..вати, сух..путний.

14. Запишіть у дві колонки слова: 1) зі вставленою буквою Е; 2) зі вставленою буквою И.

Пр..зидент, пр..парат, пр..бор, пр..тлумлено, пр..добре, прац..люб, в..нороб, пр..щепити, пр...рогатива, пр..стріт, пр..шерхати, ст...реотип, пр..зирство, дал..ч, пр..вілей, пр..стосовництво, пр..м'єра, пр..зентант, п..ріг, пр...миренство, пр...тендувати.

Ключ. З останніх букв виписаних слів має скластися закінчення вислову: "Щоб повірити в добро, ..."

15. Перепишіть, вставляючи пропущені букви.

1. Хлоп..чик, страшн..нький, лелеч..ня, щебетуш..чка, серд..нько, бр..ніти, р..ж..сер, д..р..гент, ат..стат, ст..хати, десят..ро, водич..нька, харків'ян..н, в..л..тень, пр..стол, в..дм..дик, пр..бережний, гл..тати, ш..рочінь, кл..новий.

2. Т..хнічний, вж..вати, гл..бинний, в..селковий, мар..во, мороз..во, з..мельний, пр..сісти, пр..в'язати, пал..во, пр..мудрий, пр..стижний, п..ріг, пр..зирство, пр..м'єра, пр..парат, цуц..ня, невісточ..н, міл..на, лип..нь.

3. Вогн..ще, кур..во, пр..тензія, віч..ньки, глїб..на, плет..во, десят..ро, кринич..нька, зайч..ня, пр..добритися, пр..бігти, пр..браний, пр..гірок, лич..нько, мереж..во, татар..н, яр..на, товст..лезний, рїдн..нький, л..йт..нант, д..ржати, ос..литися, сп..нити, пр..центент.

16. Поясніть правопис голосних у словах.

1. Зимонька, щебече, майстер, бренькіт, левада, директор, серпень, палець, небеса, широкими, вітер, зеленіють, лечу, землю, береза, президія, чужина, плетиво, кулешу, мішечок, четвер, пшениця, замерзати, підпирати, чесати, застилати, беру, вибирати, крило, гриміти, чорнобривий, щиголь, лебединий.

2. Пелена, вишневий, пенал, директор, неділя, летіти, тривожитися, президія, делегат, претендент, престижний, преамбула, пригнічений, приголубити, променя, праведний, кипіти, лебідь, джерело, письменник, довжелезний, семеро, дощик, сонечко, ручище, вовчєня, середина, лелечєня, плетиво, зарєво, марєво, вихователь, мереживо, перина, бензин.

3. Глитати, шєвця, каєня, пїсьмо, апєльсин, пшєниця, пирїг, кишєня, медаль, прем'єр, престол, предобрий, придобритися, затемнити, зачесати, справедливїсть, товстєлезний, пригїрок, прибігти, презирство, презирливий, змєлєних, заливати, глїбинний, скрипїти, прикрутити, примовити, сєлянський, математика, держачок, пощєзнути, кременистий.

17. Перекладіть речення з російської на українську мову. Порівняйте правопис букв Е та И в обох мовах.

Листва на березах была еще почти вся зеленая (И.Тургенев). Вода заблестела, как расплавленный металл (В.Шшков). Серебристые поля сверкали в темном небе над спящей деревней, и одна из звезд, зеленая, полетному нежная, особенно добро мерцала мне из далеких глубин галактики (Ю.Бондарев).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Позначте рядок, в якому на місці пропуску пишеться одна й та ж буква

- А) смуж..чка, пол..чко, вовч..ня, мереж..чка, мар..во;
- Б) дощ..чок, галяв..нка, печ..во, стол..чок, озер..чко;
- В) дощ..чка, горл..чко, горл..чка, коз..ня, вивед..ння;
- Г) кош..чок, мороз..во, відер..чко, лож..чка, вікон..чко;
- Д) дон..чка, пряд..во, стріч..чка, мел..во, неприм..ренний.

2. Позначте рядок, у всіх словах якого на місці пропуску треба писати букву е

- А) жовт..нь, ос..ні, бр..ніти, хлоп..ць;
- Б) вер..сневий, кл..котіти, тижд..нь, т..мніти;
- В) ли..стопад, пр..зидент, кл..новий, зуп..нити;
- Г) з..рновий, бл..скучий, чов..н, кор...неплід.

3. Позначте рядок, у всіх словах якого на місці пропуску треба писати букву И

- А) в..ликий, міт..л, леб..диний;
- Б) кл..котіти, бр..ніти, тр..вога;
- В) кр..лавий, х..тренько, заст...лати;
- Г) сел...зень, віт..рець, в..шневий.

4. Знайдіть рядок, в якому в усіх словах потрібно писати літеру И

- А) відс..хати, вовч..ня;
- Б) д..ректива, город..на;
- В) горл..ця, д..шевий;
- Г) діл..ння, гус..ня.

5. Знайдіть рядок, в якому ненаголошений голосний Е при зміні слова є випадним

- А) вітер, батенько;
- Б) кишенья, левада;
- В) стерегти, зелений;
- Г) дешевий, ділення;

6. У якому рядку голосний Е пишеться не за правилом

- А) леміш, легенда;
- Б) подушечка, приятель;
- В) берег, березень;
- Г) приятель, тихесенький;

7. Знайдіть рядок, в якому голосний *е* пишемо у звукосполученнях *-ере-, -еле-*.

- А) стерегти, берег;
- Б) тихесенький, приятель;
- В) чекати, легенда;
- Г) березень, легенько.

8. Знайдіть рядок, в якому в усіх словах пишеться голосний *О* в звукосполученнях *-оро-, -оло-*

- А) боротьба, волосок;
- Б) голуб, лопата;
- В) товар, погашений;
- Г) гончар, солдат.

9. Знайдіть слова, в яких ненаголошений *Е* пишемо у зменшено-пестливих суфіксах у всіх словах

- А) подушечка, тихесенький;
- Б) кишень, легесенький;
- В) батенько, червень;
- Г) збереження, леміш.

10. У якому рядку голосний *И* пишемо не за правилом

- А) диригент, директор;
- Б) цитата, цибуля;
- В) минулий, зима;
- Г) завивання, морозиво.

11. Усі слова рядка пишуться з кореневою літерою *О*:

- А) к..лоситий, ч..рнило, марм..р, х..зйство;
- Б) л..пух, зд..буток, с..бака, п..рхати;
- В) р..зумний, зл..мити, репр..дукція, ж..лудь;
- Г) г..лубонька, ж..натий, бор..дка, к..лач.

Вживання апострофа та знака м'якшення

18. Випишіть слова у дві колонки: у ліву – з апострофом, у праву – без нього.

В..етнам, хутор..янин, об..єм, б..юст, б..є, лл..ється, Ілл..я, об..єкт, р..ясно, об..єднання, напам..ять, астрахан..ський, ув..язнений, дит..ясла, духм..яні снопи, ін..екція, в..яжеться, Р..єпін, св..ятопис, п..ятсот, кров..ю, міл..йони, В..етнам, бур..як.

19. Замість крапок поставте, де треба, апостроф. Поясніть його вживання.

Грав..юра, п..ятирічка, брукв..яний, від..ємний, безправ..я, розм..якнути, мавп..ячий, п..еса, солов..ї, м..ята, арф..ярка, п..є, торф..яний, подвір..я, бур..ян, повітр..я, тр..юк, Лук..ян, суб..єктивний, без..ідейний, без..ядерний, об..їждчик, бур..ячиння, повір..я, сер..йозний, вітр..як, кур..йозний, роз..юшити, над..їхати, з..єднати, Лук..янець, фотоз..йомка, моркв..яний, запам..ятати, обов..язок, Св..ятослав, підрум..янений, зм..якшити, В..ячеслав, двох..ярусний, підгір..я.

20. Запишіть слова у дві колонки: 1) у яких вживається м'який знак; 2) у яких не вживається м'який знак.

Улюбленец.., козац..кий, різ..бяр, адмірал..с..кий, їд..те, Н..ютон, аквалан..гіст, Ковал..чук, щонаймен..ший, учител..ство, камін..чик, сон..ця, медал..йон, чотир..ма, лял..ці, с..міх, бат..ківський.

21. На місці крапок, де треба, поставте знак м'якшення чи апостроф. Поясніть правила написання слів.

1. По дорозі, здіймаючи хмари куряви, безконечним потоком мчат... до поля переповнені бійцями п..ятитонки (О.Довженко). 2. Насадження на берегах Дніпра з..єднуються у безперервний лан..цюг (З газети). 3. Коли вони від..їхали, опускаючись в ту саму кам..яну вулич..ку, за ними знов зазвучав велич..ний мотив (О.Гончар). 4. Окремі росинки т..м..яно поблискуют.. с..рібними пухир..чиками (О.Донченко). 5. І я дивлюс..любовно в очі – щасливі, п..яні без вина – в очі хлоп..ячі і дівочі, де сяє радіст..ю весна (М.Вороний). 6. Глян.., як хвилі від срібла блищат..ся! Глян.., як небо синіє вгорі (Леся Українка). 7. Не дуже весело, а здебільшого т..м..яно пройшли мої дитячі літа. Кохану нен..ку потерявши рано, росла я в бат..ка сирота (М.Вороний). 8. Глядіт.. же, патріоти, не баріт..ся, щоб вам у пазурах котів не опинит..ся (М.Вороний).

22. Прочитайте текст. Випишіть слова з апострофом і поясніть правопис. З'ясуйте звукове значення букв Я, Ю, Є, Ї в різних позиціях.

Я шаную народи, які завели в себе культ корови, і нітрохи не дивуюся з того, що колись і в наших селах корова прирівнювалась майже до божества. Селяни знали кожну корову, знали її родослівну, її зугарність до молока, її норов, її масть — усе про неї знали...

Коли молоко матері кінчається, всіх нас випоюють молоком корови. Ніхто не пам'ятає смаку матиного молока, зате все життя нам сняться пахощі коров'ячого молока, молока з вранішніх, обідніх і вечірніх удоїв: то воно солодке, майже медове, то трохи гіркувате, ніби настояне на полин-траві, то несподівано вдарить у ніздрі буркуново-катрановим степом і нагадає про сиву давнину, про стару козаччину, а то, гляди, запахне житніми чи пшеничними стернями з п'янкими настоями берізки і чебрецю. Щораз молоко якесь інше, і та його неоднаковість не менше диво, аніж сама корова.

Як свідчить легенда з прадавньої давнини, вовчиця випоїла своїм молоком засновників Рима, рідних братів-близнят Ромула і Рема, за що вона має пам'ятник у вічному місті. Корова ж випоїла цілі народи, але пам'ятників їй поставлено не густо, принаймні у нашому краї я щось не бачив таких. А ось кладовищ для корів після їх усупільнення з'явилося надто багато, майже в кожному селі. У Вавилоні воно винесене далеко в поле, у глибоку яругу, і на ньому немає бодай найскромнішого і найменшого надгроб'я. Та про яке там надгроб'я може йти мова, коли на те коров'яче кладовисько взагалі заборонялося ступати ногою, щоб не занести в село сибірки або ж якоїсь іншої пошесті (В. Земляк).

23. Запишіть слова у дві колонки: 1) у яких вживається апостроф; 2) у яких не вживається апостроф.

Опам..ятатися, бур..як, дев..ять, р..явкати, нев..язкий, голуб..ятко, атель..є, електрозвар..ювання, духм..яний, об..їзд, вар..яг, Лук..янівка, інформб..юро, об..єкт, кань..йон, верб..я, р..явкнути, арф..яр, авант..юра, щупл..явий, оп..яніти, евол..юція.

24. Запишіть українською мовою. Поставте, де потрібно, м'який знак чи апостроф.

Предьявить, пятидесятилетие, имя, верфью, объединение, посвященный, вьет, племя, интервью, здоровье, разъезжать, пьют, кровью, Нарьян-Мар, Пятигорск, пьеса, Вьетнам, обязанность, безыдейный, трехъярусный, матерью, двухаршинный, дезинформация, честью, мягкий, льет, пятерка, карьера, бильярд, миллиард, павильон, месье, шампиньон, лосьон, виньетка, Кювье, Барбье, фельетон, Кордильеры.

25. Розташуйте слова у два стовпчики: в перший з апострофом, у другий без нього.

Зм..який, зав..язь, брукв..яний, моркв..яний, в..юнкій, об..їзд, скл..яр, різдв..яний, сурм..яний, цв..ях, знар..яддя, мавп..ячий, знічев..я, в..ється, спор..ядження, ін..екція, медв..яний, грав..юра, забур..янений, острів..янин, сер..йозний, торф..яний, здр..япати, різьб..яр, нав..язливий, Омел..ян.

26. Розташуйте слова у два стовпчики: в перший слова з м'яким знаком, а в другий – без нього.

Промін..чик, міл..йон, ос..овий, пун..акція, ател..є, дос..є, ус..мішка, Юрянс..к, кін..чик, різ..бяр, нян..чити, св..ято, зненац..ка, куз..ня, сниш..ся, українс..кий, безбат..ченко, спіз..нілий, дон..чин, промін..чик, близ..кий, ц..віркун, винос..ся, здійс..нювати, повір..те, снит..ся, чес..кий, опіс..ля, спал..ня, коростен..ський, понян..чити, цвірін..кати, здат..ність, діял..ність, підніс..ся, обійс..тя, брин..чати, с..ніг, утр..ох, велетен..ський, т..мяний.

27. Випишіть слова у дві колонки: у ліву - з м'яким знаком, у праву - без нього.

Різ..ба, Парас..чин, дикан..ський, стан..мо, заховайс.., у куз..ні, прал..ня, гарнен..кий, тіт..ці, рибон..ки, брен..кати.

28. Перепишіть слова, замість крапок поставте, де треба, знак м'якшення. Поясніть правила вживання м'якого знака.

Дяд..ко, пис..мо, емал.., памороз.., мороз.., постат.., близ..кий, бояз..кий, тон..кий, вуз..ко, тон..ко, пол..с..кий, в'юн..кий, держал..це, кружал..це, ціпил..но, Ковал..чук, Медвед..чук, палац.., палец.., Хар..ків, шир..ма, сімдесят.., сім..сот, с..огодні, утр..ох, купец..кий, одес..кий, кавказ..кий, різ..ко, брин..чати, різ..бяр, дон..ці, стан..те, сип..те, ріж..те, повір..те, удар..мо, комір..чику, тр..ома, шіст..ма, шіст..ома, с..ома, віс..ма, снит..ся, сниш..ся, доч..ці, сваш..ці, лял..ці, лл..ю, віз..му, гір..ку.

29. Перекладіть і запишіть слова українською мовою. Порівняйте написання слів у обох мовах.

Пять, любовью, матерью, пьют, имя, предъявить, безъязыкий, премьера, дезинформация, Вьетнам, посвященный, объявить, предъюбилейный, здоровье, обязанность, трехъярусный, объединение, мяч, соловьи.

**30. Запишіть слова у давальному відмінку, розділивши на дві групи:
1) із знаком м'якшення 2) без нього**

Спілка, дочка, донька, циганка, тітонька, фіалка, синька, калинонька, тіточка, рибалонька, сиротинка, білка, колиска, люлька, тарілка, сиротинонька, веселка, вчителька, футболка, бджілка, жилка, полька, динька, яблунька, партизанка, віялка, ліщинонька, валер'янка, нічка, вихователька, кладка, кулька, ніченька, сівалка, зіронька, галка, сопілочка, голка, жменька, доріженька, річка, читачка, мадярка, книжка, сопілка, мукомолка, Маринка, Оксанка, матінка, мамонька, подруженька.

31. Поставте, де потрібно, м'який знак. Побудуйте 2 речення, увівши 2-3 слова з м'яким знаком.

1. Черкас..кий, близ..ко, київс..кий, прикарпатс..кий, тіс..ніший, с..вятковий, ткац..кий, Гор..кий, гір..кий, бур..як, ручен..ка, тонюсін..кий, тон..ший, напишіт.., буд..те, смієт..ся, Хар..ків, селян..с..кий, Уман..щина, брин..чати, нян..чити, Ман..чжурія, жен..шен.., щас..тя, Пан..ченко, ніч...

2. Парас..ка, брат..с..кий, свіжісін..кий, в'яз..кий, вуз..кий, будуєт..ся, знан.., гедз.., кос..ба, перевір..те, Хмел..ниц..кий, цегел..ник, т..мяно, Сибір.., Р..ютон, іспан..с..кий, тон..шати, матін..ці, вісім..сот, ніж.., поштар.., брен..кати, міл..йонер, рел..єф, Натал..чин, перевір..те, облич..

3. Шампін..йон, повітр..я, власниц..кий, медал..йон, бур..як, бувал..щина, Бел..гія, чорнобил..с..кий, поліс..кий, біл..ярд, артезіан..с..кий, чорномор..с..кий, русал..чин, авос..ці, дзелен..чання, дзелен..кання, велетен..с..кий, цегел..ня, у кубел..ці, камін..чик, ескадріл..я.

32. Виписати 5-7 народних висловів (прислів'їв, приказок тощо), у яких є слова з апострофом, або слова зі складними випадками правопису м'якого знака.

33. Перепишіть речення, поставте замість крапок, де потрібно, апостроф.

1. Україно! Україно! Ти розквітла слов..їно (М.Рильський).

2. Тихий день ввійшов у сад гілл..ястий, пахоці медв..янії розлив (Н.Забіла).

3. Я люблю, як буває, осінн..ю пахне яблуками у хаті; он лежать вони, повні сонця, немов на св..яті (А.Малишко).

4. Мати перша в світі навчила л..юбити роси, легенький ранковий туман, п..янкий л..юбисток, м..яту, маковий цвіт (М.Стельмах).

5. Мов бур..ян, звелись в атаку матроси, у кожного зв..язка гранат (М.Нагнибіда).

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1. Позначте рядок, у якому в усіх словах правильно вжито м'який знак.

- А) Зменьшити, дрібненько, кобзарь, кількість;
- Б) цяцькатись, шпindelь, візьміть, кінчик;
- В) няньчити, дізнається, медальйон, принесіть;
- Г) на сопільці, уманський, український, сядеш.

2. Позначте рядок, у якому в усіх словах на місці пропущених букв слід писати м'який знак.

- А) Т..охкати, учител..с..кий, піс..ня, сяд..мо;
- Б) гарнен..ко, спіл..ніст.., Уман..щина, мізин..чик;
- В) щіл..ний, власниц..кий, кін..с..кий, Гор..кий;
- Г) людс..кість, т..мяний, різ..бяр, віз..міть.

3. Позначте рядок, у якому в усіх словах на місці пропущених букв слід писати м'який знак.

- А) Трин..кати, близен..ко, велетен.., вищен..ці;
- Б) змен..шити, запишіт..ся, війс..ко, вознос..ся;
- В) олівец.., бояз..кий, лікар.., учител..ці;
- Г) принос..те, ган..ба, швец.., ущіл..нювати.

4. Позначте рядок, у якому в усіх словах на місці пропущених букв слід писати м'який знак.

- А) Пол..с..кий, нян..чити, держал..це, бат..ківс..кий;
- Б) рибал..ство, грают..ся, чотир..ом, Коростен..щина;
- В) снігурон..ці, гуцул..с..кий, лял..ці, волин..с..кий;
- Г) киц..ка, рибал..ці, дівчинон..ці, гал..чення.

5. Позначте рядок, у якому вживання м'якого знака в усіх словах відповідає нормам українського правопису.

- А) Грильях, попадья, баский, розмазья, прокинья;
- Б) редьці, близькість, в'язкість, Федьчишин, тарілці;
- В) голівоньці, рибалці, ковальський, рибальство, селянство;
- Г) Гриньчишин, Михальчук, безлюдно, женьшень, женчики.

6. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з апострофом.

- А) Кур..єр, зішкр..ябувати, св..ято, тьм..яний;
- Б) слов..янин, розв..язок, двох..ярусний;
- В) маз..юкати, з..юрмитися, арф..яр, медв..яний;
- Г) зів..янути, моркв..яний, торф..яний, цв..яшок.

7. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з апострофом.

- А) Дерев..яний, кав..ярня, б..ється, медв..яний;
- Б) дріб..язковий, рутв..яний, возз..еднання, підв..язати;
- В) зв..язок, повір..я, дит..ясла, Лук..янівка;
- Г) в..юнкій, необ..їжджений, без..ідейний, сім..янин.

8. Позначте рядок, у якому не порушено правила вживання апострофа.

- А) Св'ятослав, прицвяхувати, пів'яблука, Лавуаз'є;
- Б) розм'якнути, різьбяр, Х'юстон, півогірка;
- В) транс'європейський, черв'як, сурмяний, св'ятенник;
- Г) конс'єржка, медвяний, напів'японець, духм'яний.

9. Позначте рядок, у якому не порушено правила вживання апострофа.

- А) Прес-пап'є, Руж'є, торф'яний, фюзеляж;
- Б) ком'юніке, Пів'європи, безязыкий, барел'єф;
- В) Хьюстон, Міньюст, сп'янілий, зап'ястя;
- Г) дзвякнути, надв'язати, миш'як, рутв'яний.

10. Позначте рядок, у якому не порушено правила вживання апострофа.

- А) Роз'яснити, пів'їдальні, транс'європейський, комп'ютер;
- Б) п'юпітр, Монтеск'є, порт'єра, Рив'єра;
- В) перед'ювілейний, верб'яний, В'ячеслав, розпяття;
- Г) медвяний, Прип'ять, дит-ясла;

11. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з апострофом

- А) різдв..яний, надвечір..я, з..їжджати;
- Б) роз..юшений, підв..язати, пів..ялинка;
- В) в..ється, матір..ю, тьм..яний;
- Г) зав..язнути, повір..я, лл..ється.

12. Позначте два рядки, у яких усі слова пишуться з апострофом

- А) пів..яблука, ув..язнення, верф..ю;
- Б) медв..яний, Прип..ять, дит..ясла;
- В) осв..ячений, прем..єра, від..їзд;
- Г) цв..яшок, об..єкт, нав...ючити;
- Д) торф..яний, черв..ячок, роз..їхатися.

Подвоєння букв і подовження приголосних

34. Запишіть слова у дві колонки: у першу з подвоєнням букв, у другу - без подвоєння.

Мит..ю, огнен..ий, скажен..ий, височен..ий, антен..ий, тьмян..ий, вроджен..ий, ден..ий, орлин..ий, узбіч..я, Хмельнич..ина, неждан..ий, адресован..ий, однозмін..ий, вікон..ий, роз'єднан..ий, олов'ян..ий, нескінчен..ий, електрон..ий, дерев'ян..ий, умотивован..ість, без..ахисний, аграрно-сировин..ий, гіл..я, антропоген..ий, туман..ий.

Ключ. Підкресліть у кожному слові першу букву - прочитаєте вислів В. Сухомлинського.

35. Від поданих слів утворіть споріднені слова з подвоєнням чи подовженням приголосних. Запишіть їх у дві колонки: 1) з подвоєнням 2) з подовженням.

Промінь, зброя, молодь, година, мислити, закон, туман, льон, ім'я, вилити, рослина, бігти, паморозь, ячмінь, відкрити, марити, змагатися, район, балкон, звук, прагнути, щебет, ніч, пісня, спина, гілка, дзеркало, Дніпро.

36. Випишіть слова, у яких відбувається подвоєння / подовження

Доне(ч)ина, о(б)ризкати, (с)ати, ві(д)ячити, іме(н)ий, Туре(ч)ина, ві(д)окремити, на(д)ністрянський, імени(н)ик, гайдама(ч)ина, бе(з)успішний, істи(н)ий, за(б)ризкати, бе(з)вучний, (в)есь, (л)яний.

37. Прочитайте речення. Знайдіть у них слова, в яких подвоєння букв або відсутність його регулюється правилами правопису, і поясніть їхнє написання.

1. Коли надвечір того ж дня він дістався з бідною до району, — не тільки в райздороввідділі, а й у військкоматі не було нікого (Б. Антоненко-Давидович). 2. Як блискавка, звістка неждана прийшла. 3. Донеччино моя, моя ти батьківщино, тобі любов моя і всі мої чуття! (З тв. В. Сосюри). 4. Срібlistий місяць тихо чарівне світло лив на сонну землю (І. Франко). 5. І ліс, і моріжок, і річка мені здавались чарівними й повними несказанної краси (О. Досвітній). 6. Я почуваю себе, немов немовлятко в колисці, я ніби ссу великі груди існування (В. Підмогильний). 7. Минув, як сон, блаженний час і готики, й бароко (П. Тичина). 8. Старий хаджі, може, сотий раз оповідає свою подорож до Мекки (М. Коцюбинський). 9. Несказане лишилось несказаним. 10. У цій любові щось було священне, таке, що не можна осквернити. 11. Ще сніг ковтала повінь широченна, і рала ждав ще тужавий лан (З тв. Л. Костенко). 12. Нас обкрадали — скільки вже сторіч (Яр Славутич). 13. Коліс невпинне рокотання в непевну лине далечінь, спливає путь передостання в диму півсонних маячінь (Борис Тен).

38. Випишіть слова у дві колонки: у першу – відбувається подвоєння, у другу – не відбувається.

З вірніст..ю, повин..ю, осін..ю, величність..ю, якіст..ю, від..аллю, мит..ю, радіст..ю, з безліч..ю, доповід..ю, вартіст..ю, з точніст..ю, сіл..ю, заздріст..ю, у сміливість..і, плот..ю, за галуз..ю, смерт..ю, з розкіш..ю, віс..ю, велич..ю, шерст..ю, з розповід..ю, північ..ю, блакит..ю, зі зліст..ю, ненавист..ю, чверт..ю.

Ключ. Підкресліть у кожному слові третю букву - прочитаєте народну мудрість.

39. Поставте іменники III відміни в орудному відмінку. Запишіть. Поясніть правопис.

Розкіш, вихованість, матір, вуаль, деталь, грань, далеч, мазь, міць, юність, нехворощ, любов, латинь, жовч, верф, подорож, папороть, вічність, безліч, тінь, сіль, зустріч, пристрасть.

40. Запишіть слова, розкриваючи дужки, у дві колонки: 1) в яких буква н подвоюється, 2) в яких буква н не подвоюється. Поясніть правопис.

Заверше(н)ий, мерзе(н)ий, качи(н)ий, освітле(н)ість, глибоче(н)ий, змете(н)ий, самовідда(н)ий, притама(н)ий, нежда(н)ий, проведе(н)ий, мураши(н)ий, скоше(н)ий, колі(н)ий, невпи(н)ю, напруже(н)ість, мільйо(н)ий, пече(н)ий, безви(н)ість, да(н)ий, де(н)ий, глиня(н)ий, притише(н)ий, лимо(н)ий, орли(н)ий, скаже(н)ий, адресова(н)ий, височе(н)ий, електро(н)ий, єди(н)ий, олов'я(н)ий, вогня(н)ий, бездога(н)ий.

41. Запишіть у дві колонки слова: 1) з подвоєнням/подовженням букв, узятих у дужки; 2) без нього

1. Папоро(т)ю, швидкіс(т)ю, злагожденіс(т)ю, ста(т)я, роздорі(ж)я, фаль(ш)ю, осер(д)я, спресо(н)я, дозві(л)я, обуре(н)я, снас(т)ю, перехрес(т)я, навма(н)я, вче(н)я, жов(ч)ю, облас(т)ю, хлопче(н)я, лис(т)я, учас(т)ю, ри(с)ю, очевидніс(т)ю, вшанува(н)я, тямучіс(т)ю.

2. Стрима(н)ий, змага(н)я, жада(н)ий, зміша(н)ий, трав'я(н)ий, мадо(н)а, сю(р)еалізм, передміс(т)я, ошелеше(н)ий, сніда(н)я, гайдама(ч)ина, ста(к)ато, ку(т)я, змі(н)ий, освяче(н)ий, свяще(н)ик, рі(л)я, притама(н)ий, довгожда(н)ий, спасе(н)ий, зра(н)я, огородже(н)ий, вогня(н)ий, вжива(н)ий, вогне(н)ий, свяще(н)ий, недоторка(н)ий, силува(н)ий, сточе(н)ий, (с)авець, стара(н)ий, утепле(н)ий, числе(н)ий.

Ключ. З других букв виписаних слів мають скластися закінчення висловів: 1) "Будь обережний з дзеркалом, ..."; 2) "Я цікавлюся майбутнім, тому що ..."

42. На місці крапок поставте, де потрібно, пропущені букви. Підкресліть слова, де збереглося подвоєння букв.

1. Ас..иміляція, ак..орд, ман..а, фін..и, кас..ета, ак..ордеон, гет..о, ак..умулятор, артил..ерист, конгрес.., тон..а, мадон..а, фортис..имо, е..міграція, ком..ентатор, бон..а, дрес..ирувати, п'ятитон..ка, брут..о, п'ятитон..ий, крос.., і..міграція, бар..икада, ал..ея, піаніс..имо, ап..еляція, крос..ворд, кор..ектний, інтермец..о, гал..ерея, бюл..етень, барок..о, дес..ерт, стак..ато, новел..а, кол..екція, клас..ицизм, віл..а, кас..ир, ван..а, депрес..ія, нет..о, пан..о, вет..о, бел..етристика, дол..ар, дон..а, ан..отація, ім..унітет, дис..ертація, кол..ега, ат..аше, бел..адон..а, Рос..іні, Мек..а, Ахі..лес.

2. Ат..ракціон, іл..юзія, стел..аж, ком..юніке, конт..революція, Кальку..та, аб..ревіатура, і..раціональний, бу..ла, Го..ландія, Ні..ца, а..сорті, ас..оційований, ас..иметрія, а..таше, ас..ортимент, ір..еальний, ал..егорія, ак..омпанемент, ас..иміляція, ам..оральний, оп..озиція, ам..етист, ал..огізм, ам..ортизація, ім..ігрант, ак..узатив, контр..еволюційний, ан..али, ан..омалія, ас..орті, оп..онент, ан..улювати, сюр..еалізм, оп..еративний, ок..азіоналізм, ем..ігрант, марок..анець, мул..а, мір..а, гол..андець, Гава..на, ахі..лесова п'ята.

43. Від поданих слів утворіть прикметники, поясніть правопис.

Диван, орган, зміна, кабіна, без закону, без зміни, овес, весна, день, без імені, не вблагати, не сказати, не відповідає, вовна, камінь, туман, ячмінь, полотно, кінь, ранок, спина, пісня.

44. Від поданих слів утворіть споріднені слова з подвоєними чи подовженими приголосними.

Туман, земля, квіти, район, зітхати, сон, поміч.

45. Замість крапок поставте, де потрібно, пропущені букви. Поясніть правопис слів, з виділеними словами складіть речення.

Жит..я, облич..я, багат..я, гіл..я, жит..євий, гіл..ястий, суд..я, ріл..я, стат..я, молод..ю, мит..ю, зран..я, спросон..я, л..яний, л..ю, тел..я, цуцен..я, порос..я.

46. Запишіть слова, вставте потрібні букви.

Ап..еляція, ал..егорія, мадон..а, гам..а, с..авець, кін..ота, віл..а, попідвікон..ю, навман..я, лібрет..о, барок..о, шос..е, Яф..а, Ніц..а, ап..ерцепція, Жан..а, Ал..а, юн..ат, пас..я, вин..ий, л..яний, л..ють, колос..я, мотуз..я, блажен..ий, почут..ів, радіст..ю, матір..ю, повіст..ю, подорож..ю.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1. В усіх слова відбувається подвоєння у рядку

- А) угід..я, ворон..я, від..ати, щоден..о, впевнен..о;
- Б) подорож..ю, тін..ю, ніс..я, пас..я, бадьоріст..ю;
- В) без..убий, ден..ий, хвилин..ий, роз..броїти, об..ігти;
- Г) годин..икар, широчен..ий, числен..ий, щаст..я, насін..я;
- Д) священ..ий, старан..ий, шален..ий, родин..ий.

2. Усі слова пишуться з подвоєними приголосними

- А) незбагнен..ий, прикордон..ий, над..ністриянський, сон..ий, спален..ий;
- Б) ускладнен..я, умовлян..я, вікон..иця, качен..я, століт..я;
- В) облич..я, стат..я, вугіл..я, наріч..я, спросон..я, спересерд..я;
- Г) намаган..я, суд..я, священ..ик, священ..ий, терт..я;
- Д) юн..ат, спів..ітчизник, туман..ість, л..ється, воз..'єднання.

3. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з подвоєними буквами:

- А) памороз..ю, хреще..ням, свіжіст..ю;
- Б) заметіл..ю, щедруван..ям, матір..ю;
- В) піч..ю, ковзан..ям, вічніст..ю;
- Г) блакит..ю, сіл..ю, ніч..ю.

4. Позначте два рядки, у яких усі слова пишуться з подвоєними буквами:

- А) вугіл..я, пташин..ий, кут..я, вікон..ий;
- Б) священ..ий, гіл..ячко, щаст..я, осін..ій;
- В) півден..ий, Стрітен..я, Іл..я, вил..ється;
- Г) колядуван..я, ран..ій, машин..ий, священ..ик;
- Д) попід вікон..ю, об..ігти, стат..я.

5. У формі орудного відмінка однини подовження відбудеться в усіх словах у рядку

- А) емаль, папороть, жовч;
- Б) акварель, мазь, розповідь;
- В) суміш, лють, область;
- Г) мить, суть, гордість;
- Д) вісь, далеч, мужність.

6. Виберіть рядок, у якому в усіх словах подвоюється буква н.

- А) бездоган..ий, лавин..ий, смажен..ий, левин..ий, освітлен..ий;
- Б) антен..ий, годин..ик, огнен..ий, страшен..ий, священ..ик;
- В) олов'ян..ий, орлин..ий, зчеплен..ий, колон..ий, однозмін..ий;
- Г) електрон..ий, ешелон..ий, лимон..ий, колон..ий, одно змін..ий;
- Д) поколін..я, жадан..ий, написан..ий, адресован..ий, навчальн..ий.

7. Вкажіть, у якому рядку в орудному відмінку всі слова пишуться з подвоєними приголосними

- А) повідь, міць, одіж, честь, молодість;
- Б) сіль, тінь, піч, папороть, кров;
- В) лань, дань, щедрість, подорож, ніч;
- Г) річ, мідь, галузь, паморозь, вісь;
- Д) скатерть, жовч, повінь, ніч, січ.

8. Знайдіть рядок, в якому в усіх словах відбувається подвоєння приголосних на межі префікса і кореня

- А) без'ядерний, беззаконність;
- Б) роззброєння, Наддніпрянщина;
- В) віддзеркалюватися, невпинно;
- Г) тінню, піддивитися.

9. Знайдіть рядок, в якому в усіх словах відбувається подовження приголосних звуків

- А) радіст..ю, стат..я;
- Б) стат..ей, священ..ик;
- В) безліч..ю, папорот..ю;
- Г) мудріст..ю, весіл..я.

10. Укажіть слова, які є винятками із правила

- А) Керчю, тінню, знаряддя;
- Б) міддю, тінню, знаряддя;
- В) радістю, сумішшю;
- Г) попада, кутя, свиня.

11. Позначте рядок, в якому в усіх словах в орудному відмінку однини відбувається подвоєння приголосних

- А) повінь, заповідь;
- Б) стійкість, грань;
- В) осінь, жовчю;
- Г) чверть, вихованість.

12. Позначте рядок, в якому в усіх словах відбувається подвоєння приголосних в результаті збігу на межі кореня і суфікса

- А) числен..ий, стомлен..ий;
- Б) зрошен..ий, благословен..ий;
- В) змушен..ий, стомлен..ий;
- Г) священ..ий, незлічен..ий.

Спрощення груп приголосних

47. Випишіть слова у дві колонки: у першу – відбувається спрощення, у другу – не відбувається.

Пристрас/ний, контрас/ний, хвас/нути, кількіс/ний, у доблес/ному, зап'яс/ний, знавіс/нілий, радіс/ний, у мас/ному.

Ключ. Підкресліть у кожному слові другу букву - прочитаєте словосполучення.

48. Утворіть від поданих слів прикметники та запишіть їх. Поясніть їх написання.

Кількість, область, честь, захист, якість, студент, кореспондент, вартість, совість, пропагандист, парламент, інтелігент, рецензент, диригент, сержант, інтурист, лейборист, сепаратист, соціаліст, колективіст, агент, пристрасть, проїзд, радість, щастя, доблесть, зап'ястя, випуск, пропуск, користь, швидкість, курсант.

49. Утворіть від поданих слів іменники із суфіксом -ство(о). Запишіть ці слова, поясніть їх вимову й написання.

Президент, студент, практикант, педант, сектант, капітулянт, комедіант, агент, птах, люди, брат.

50. Вставте, де треба пропущені букви.

Совіс..ний, гіган..ський, жаліс..ний, захис..ний, зап'яс..ний, балас..ний, антифашис..ський, кількіс..ний, зліс..ний, захис..ник, пис..нути, тріс..нути, шіс..сот, доблес..ний, вис..нути, форпос..ний, швидкіс..ний, с..нара, бриз..нути, безкорис..ливий, тіс..ний, учас..ник, буревіс..ник, очис..ний, жаліс..ливий, безвііз..но, випус..ний, тури..ський.

51. Вставте, де треба, пропущені букви т, ст, д або к. Запишіть у дві колонки слова: 1) в які вставили пропущені букви; 2) в які букви вставляти не треба.

Проїз..ний, хвас..ливий, щас..ливий, шіс..надцять, ад'ютан..ський, облас..ний, контрас..ний, абсолюти..ський, скатер..ка, аспіран..ський, блис..нути, няв..нути, аген..ство, якіс..ний, тури..ський, президен..ський, тиж..невий, компос..ний, обскуран..ський, пристрас..ний, форпос..ний, студен..ство, ус..ний, дилетант..ський.

52. Перекладіть українською мовою.

Совместный, радостный, страстный, участник, счастливый, буревестник, костлявый, проездной, невестке, корыстный, защитник, безжалостный, агентство, блеснуть, недельный, шестьсот, солдатский, каждый, городской, качественный, целостный, компостный, завистливый, несчастный, гигантский, хвастливый, постный, ненавистный, балансный.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1. *У якому рядку допущено помилку в групах приголосних?*
  - А) якісний, пристрасний, розісланий, пісний;
  - Б) випускний, тижневий, нещасний, кісники;
  - В) авантюристський, артистці, чесно, кістлявий;
  - Г) хруснути, шістсот, студентський, компостний.

2. *Позначте рядок, у якому порушено правила спрощення в групах приголосних.*
  - А) ремісник, абстрактний, піаністчин, пискнути;
  - Б) якісно, учасник, туристський, пестливий;
  - В) кістлявий, пристрасний, дилетантський, пропускний;
  - Г) коменданський, буревісник, баяністці, шіснадцять.

3. *Позначте рядок, у якому спрощення приголосних в усіх словах передається на письмі.*
  - А) артис..ці, зап'яс..ний, тис..нути, злощас..ний;
  - Б) кореспондент..ський, швидкіс..ний, аванпост..ний, кіс..лявий;
  - В) дріж..жовий, ях..смен, жаліс..ний, інтелігент..ський;
  - Г) проіз..ний, свис..нути, чес..ний, сер..цевина.

4. *Позначте рядок, у якому спрощення приголосних у всіх словах передається на письмі.*
  - А) заїз..ний, шіс..сот, хвас..ливий, со..нце;
  - Б) безчес..ний, блис..нути, якіс..ний, щотиж..ня;
  - В) студен..чин, п'я..десят, відпус..ка, сер..це;
  - Г) очис..ний, шіс..надцять, випус..ний, ус..но.

5. *Позначте рядок, у якому допущено помилки в написанні груп приголосних.*
  - А) пестливий, тижневий, модерністський, серце, невістці;
  - Б) міський, артистці, гіганський, туристський, якісний;
  - В) шістсот, блиснути, почесний, абонентський, медалістці;
  - Г) намісник, свиснути, улесливий, парламентський, прикрісний.

6. *Позначте рядок, у якому всі слова зі спрощенням у групах приголосних записані правильно.*
  - А) безсмертний, виснути, ненависний, компостний, тижневий;
  - Б) туристський, вартісний, присвиснути, пестливий, заїжджений;
  - В) студентство, буревісник, зап'ясний, випускний, бризнути;
  - Г) брязнути, пропагандистський, місцевий, вискнути, шіснадцять.

7. Неправильно передано спрощення в групах приголосних

- А) тижневий, компостний;
- Б) свиснути, хваснути;
- В) пристрасний, контрастний;
- Г) хворостняк, зап'ястний;
- Д) проїзний, випускний.

8. Спрощення приголосних відсутнє на письмі через його відсутність у вимові у всіх словах рядка

- А) кіс..лявий, закарпа..ський, кількіс..ний, влас..ник;
- Б) учас..ник, щотиж..ня, баскетболіс..ці, стис..нути;
- В) швидкіс..ний, безвііз..ний, контрас..ний, ус..но;
- Г) зап'яс..ний, пес..ливий, випус..ний, хвас..ливий.

9. Спрощення приголосних позначається на письмі у всіх словах рядка

- А) облас..ний, безкорис..ливий, хрус..нути, тиж..невик;
- Б) щас..ливий, пес..ливий, президент..ський, захис..ник;
- В) кіс..лявий, блис..нути, натщесер..це, наперс..ник;
- Г) заздріс..ний, контрас..ний, влас..ник, благовіст..ний.

10. Позначте рядок, у всіх словах якого відбувається спрощення в групах приголосних

- А) кіс..лявий, балас..ний, радіс..ний, щас..ливий;
- Б) захис..ний, зап'яс..ний, заздріс..ний, хвас..ливий;
- В) ціліс..ний, облас..ний, корис..ливий, тиж..невий;
- Г) шіс..надцять, пес..ливий, проїз..ний, контрас..ний.

11. Позначте рядок, у всіх словах якого спрощення в групах приголосних позначається на письмі

- А) щотиж..невий, чес..но, облас..ний, пристрас..ний;
- Б) облас..ний, совіс..ний, балас..ний, піз..ній;
- В) блис..нути, форпос..ний, щас..ливий, звіс..но;
- Г) улес..ливий, проїз..ний, контрас..ний, заздріс..ний.

12. В усіх словах відбувається спрощення приголосних

- А) перехрес..ний, хрус..нути, зап'яс..ний, чес..ний;
- Б) хворос..няк, зліс..ний, рідкіс..ний, шіс..надцять;
- В) ненавис..ний, очис..ний, совіс..ний, пристрас..ний;
- Г) свис..нути, балас..ний, швидкіс..ний, буревіс..ник;
- Д) доблес..ний, аген..ський, пес..ливий, проїз..ний.

Зміни приголосних при словотворенні та формотворенні

53. Утворіть від поданих слів за допомогою суфікса –ськ- прикметники і, де можливо, за допомогою суфікса –ств- іменники. Поясніть звукові зміни.

Гадяч, жінка, Онега, чех, Полісся, француз, студент, чуваш, робітник, Бахмач, узбек, Миргород, Ятрань, читач, Закарпаття, Несвіж, Золотоноша, Волгоград, дивак, юнак, Трускавець, Дрогобич, казах, словак, латиш, Лохвиця, баск, Острог.

54. Від назв областей України за допомогою суфікса –ин- (а) утворіть іменники і поясніть їх правопис.

Київська, Полтавська, Черкаська, Дніпропетровська, Житомирська, Рівненська, Запорізька, Вінницька, Хмельницька, Кіровоградська, Луганська, Івано-Франківська, Херсонська, Миколаївська, Харківська, Сумська, Чернігівська, Донецька, Львівська.

55. Перепишіть речення. Вставте пропущені літери (суфікси), обґрунтуйте написання.

1. Після подорожі по Карпат..их, і Кавка..их горах, після відвідання південних степів України, після ознайомлення з новобудовами Запорі..кої і Кіровоград..ої, областей ми знову ступили на землі Черка..ини (*Газ.*). 2. Тарас Шевченко піднявся з моря українських пісень, чума..ких переказів, коза..их літописів, гайдама..кого епосу (*Гонч.*). 3. Т.Г.Шевченко – великий український поет – оспівував героїчну боротьбу запорі..кого коза..тва проти турец..кого поневолення (*Гонч.*). 4. Мерехтлива зелень людських садів, що тягнуться понад берегом ріки, то тут, то там вже позначилась жовто-червоними плямами (*І.Вільде*). 5. Народ шотланд..ий вільним звався, захоче – буде вільним знов (*Тич.*). 6. Доля мандрівни..ка нам сприяла і добру хату на нічліг послала (*Рил.*).

56. Запишіть слова, виправляючи в них помилки.

Черкащина, Галиччина, кременчукський, Віннитчина, студенський, Ониськчин, блисчати, печенігський, волгський, дорошчий, Туретчина, фашиський, душчий, казаський, золотонішський, товаришський, братський, запоріжзький, киргизький, Звенигороцький, Мелацин, людський, кріпатчина, сердетчний, птахство, чешський, сонячник, брязчу.

57. Утворіть від поданих слів вищий ступінь порівняння прикметників, поясніть зміни приголосних.

Високий, вузький, легкий, рідкий, тонкий, низький, багатий, тяжкий, глибокий, широкий, близький, товстий, гарний, поганий, молодий, стрункий.

58. Утворіть від поданих слів назви національних мов.

Таджики, латиші, ескімоси, литовці, турки, білоруси, французи, німці, туркмени, китайці, нанайці, печеніги, шведи, фіни, японці, українці, казахи, башкири, коряки, курди, євреї, карели, узбеки, абхазці, калмики, росіяни, білоруси, татари, грузини, киргизи, чуваші, якути, каракалпаки, перм'яки, гагаузи, туркмени, кумики, половці, німці.

59. Утворіть від поданих слів прикметники, використовуючи суфікс -ськ (-зьк, -цьк)

Буг, Кагарлик, Перемишль, Ніжин, Золотоноша, солдат, Норвегія, Добромиль, Підкамінь, таджик, черкес, завод, Париж, француз, викладач, ескімос, прилуки, Волга, Оболонь, Бахмач, журналіст, козак, Одеса, Рига, Сиваш, Ірпінь, Овруч, комендант, калмик, Кавказ, Гадяч, Ворзель, Черкаси, альпініст, Ладога, Калуш, емігрант, босяк, Волинь, Острог, Поділля, Ільмень, якут, узбек, волох, Запоріжжя, Кременчук, чех, казах, брат, Ельбрус, Дрогобич, Ятрань, Полісся, студент, парубок, Прага, Бучач, чумак, гігант.

60. Вставте пропущені букви ш, ч, ж, дж і запишіть слова у такому порядку: 1) зі вставленою буквою ш; 2) зі вставленою буквою ч; 3) зі вставленою буквою ж; 4) зі вставленим буквосполученням дж.

Узбере..ний, справ..ується, стра..ний, соня..ник, поса..ений, двобі..ний, пого..ений, ствер..ую, серде..ний (бідолашний), моло..ний, призна..ений, відря..ений, скру..ений, підва..ити, об'їж..ений, торі..ній, зна..ний, сма..ений, знемо..ений, смі..ний, зну..ений, зао..ний, ру..ник, перехо..ий, загоро..увати.

61. Від поданих слів утворіть нові слова за допомогою суфіксів -ськ(ий)-, -ств(о)-; поясніть правопис. Складіть з виділеними словами речення.

Ладога, парубок, Овруч, німець, птах, **Париж**, боягуз, товариш, студент, Сибір, Іртиш, молодець, Запоріжжя, ткач, волох, Полісся, **убогий**, Буг.

62. Перепишіть, замість крапок поставте пропущені літери ч або ш; поясніть правопис слів; складіть з виділеними словами речення.

Соня..ник, ру..ниця, безпе..ний, міся..ний, пшени..ний, ру..ник, міро..ник, торі..ній, піврі..ний, півні..ний, сма..ний, рі..ний, залізни..ний, моло..ний, моло..ниця, дові..ний, нару..ники, серде..ний, вели..ний.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1. Правильно утворені всі іменники за допомогою суфікса –ин (а)

- А) Київщина, Словаччина, Сумщина, гайдаMATчина;
- Б) Вінничина, Туреччина, кріпаччина, Тернопільщина;
- В) Житомирщина, Рівненщина, Запоріщина, Донеччина;
- Г) Німетчина, Гуцульщина, батьківщина, вояччина;
- Д) Херсонщина, Івано-Франківщина, Кіровоградщина.

2. Позначте рядок, у всіх словах якого неправильно змінено кінцевий приголосний

- А) ламанський, уральський;
- Б) меккський, кременчукський;
- В) ладозький, дамаскський;
- Г) прусський, поліський.

3. Немає помилок у похідних словах

- А) Кагарлик – кагарликський, Сиваш – сиваський;
- Б) Прилуки – прилуцький, Гаага – гаазький;
- В) Дрогобич – дрогобицький, Буг – бугський;
- Г) Карадаг – карадазький, герцог – герцогзький.

4. Позначте рядок, у всіх словах якого при словотворенні чи словозміні можливе чергування приголосних

- А) писанка, мокруха, Наталка, відлига;
- Б) ластівка, перемога, берізка, Олекса;
- В) брунька, відлига, Наталя, бідолаха;
- Г) веснянка, ніч, гаївка, птаха.

5. Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса –ськ-. У всіх прикметниках треба писати суфікс –цьк- у рядку

- А) Дрогобич, герцог;
- Б) тюрк, Овруч;
- В) дивак, Новоселиця;
- Г) ткач, баск;

6. Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса –ськ-. Не відбувається чергування в групах приголосних у всіх словах у рядку

- А) Іртиш, чех;

- Б) Цюрих, казах;
- В) Буг, Чорнухи;
- Г) Гаага, Виборг;

7. Позначте рядок, у якому від усіх іменників утворюються прикметники з суфіксом -зьк-

- А) Луцьк, Гадяч, Кременчук;
- Б) турист, Прага, Золотоноша;
- В) Рига, Запоріжжя, Острог;
- Г) ткач, боягуз, Овруч.

8. Позначте рядок, у якому допущено помилку

- А) птаство, брестський, писанкарство;
- Б) рільництво, лісництво, учнівство;
- В) бджільництво, птаство, квітникарство;
- Г) садівництво, молодецький, туриський.

9. Позначте два слова, у яких на місці пропуску треба писати букву ц

- А) ткат..тво;
- Б) сиріт..тво;
- В) коза..тво;
- Г) товари..тво.

10. Неправильно написана форма прикметника в рядку

- А) Галич – галицький;
- Б) Норвегія – норвезький;
- В) Гаага – гаазький;
- Г) Золотоноша – золотонішський.

11. Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса -ськ-. В усіх прикметниках треба писати суфікс -цьк- у рядку

- А) Кременчук, баск;
- Б) Чукотка, Кодак;
- В) Случ, Кагарлик;
- Г) ткач, Нью-Йорк;
- Д) Саки, козак

Правопис префіксів

63. Запишіть слова, вставляючи необхідну літеру.

Пр..гіркий, пр..мудритись, пр..добрий, пр..добритись, пр..мудрий, пр..гарний, пр..писати, пр..слівник, пр..губити, пр..варити, пр..казати, пр..будова, пр..міський, пр..смерки, пр..голомшити, пр..порошений, Пр..дністров'я, Пр..азов'я, Пр..балтика, пр..меншити, пр..звище, пр..звисько, пр..рва, пр..красити, пр..летіти, пр..крутити, пр..сісти, пр..гірок, пр..трусити.

64. Запишіть слова, вставляючи пропущені літери З або С.

..тверджувати, ..гортати, ..мокнути ..кип'ятити, ..писати, ..бігати, ..казати, ..кам'яніти, ..причинити, ..проектований, ..фотографувати, ..почити, ..цідити, ..гнути; ро..подільний, ро..хлюпати, ро..фасувати, ро..сердитися, ро..печений, ро..бризкати, ро..вести, ро..вантажити, ро..летітися, ро..сада, ро..броїти, ро..кладка, ро..клад; бе..шумний, бе..ідейний, бе..головий, бе..верхній, бе..грамотний, бе..доганний, бе..доріжжя, бе..думний, бе..батченко, бе..тактний, бе..чесність, бе..церемонний.

65. Перекладіть українською мовою, порівняйте правопис префіксів.

Сказать, расписка, розыск, рассказ, разыскать, расписать, роспись, распустишь, беспомощный, сжечь, прыгнуть, бесшумный, бесконтрольный, сформировать, спрятаться, сговор, столкнуться, бесхарактерный, беспечный, безответный, сбежать, свершиться, бессистемный, сговориться, сделать, сфотографировать, скапливать, смачивать, смазывать, ссунуть, съехать, испортиться, слепить, столкновение, обязательство, сказать, склонить.

66. Від поданих нижче слів за допомогою префіксів з- чи його варіантів зі-, с- утворіть нові слова.

Жарити, жати, робити, сипати, рвати, сунути, їхати, гріхи, ходити, орати, писати, хилитися, шкребти, кріпити, чинити, творити, єднати, цідити, скочити, тягти, в'язати, псувати.

67. Запишіть слова, вставляючи замість крапок пропущені букви. Виділіть префікси.

Ро..садник, бе..підставний, бе..соння, бе..характерний, бе..коштовний, ві..чепити, пі..твердити, бе..шумний, ро..жарений, ро..шукати, бе..земельний, пі..класти, ро..шарування, бе..силля, пі..палити.

68. Запишіть слова, замість крапок вставте літери Е, И, або І.

Пр...бій, пр...соромити, пр...горілий, пр...гощати, пр..стижний, пр..солодкий, пр..старий, пр..буток, пр..балт, пр..звисько, пр..брати, пр..з..нтація, пр..т..ндент, пр..рогатива, пр..зидія, пр..зирливо, пр..стол, пр..подобний, пр..ваблювати, пр..боркати, пр..своїти, пр..мара, пр..кумедний, пр..рва, п..р..права, пр...солодкий.

Правопис слів іншомовного походження

69. Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть правопис слів.

1. Ма(н)а з неба не падає і не впаде (М. Вінграновський). 2. Вся величезна те(р)иторія станції в цей день переповнена військами (О. Гончар). 3. Мадо(н)а — це жінка з маленьким дитям на руках (Л. Забашта). 4. Моє небо підперте коло(н)ами димарів, а земля оперезана поясом лану (В. Лучук). 5. Я слухаю, як свищать, ніби реї, анте(н)и на дахах у ніч бліду (Д. Павличко). 6. І на людину, що не вмітиме пісні, дивитимуться як на справжнього конт(р)революціонера (О. Довженко).

70. Запишіть слова українською мовою. Поясніть їх правопис і значення.

Ассистент, аккредитив, каса, аннотація, асортимент, інновація, барокко, аттестация, преса, миссія, комерсант, комісія, емісія, тонна, ефект, нетто, бруто, колектив, територія, інтелект, диференціація, дискусія, опонент, інкассатор, Брюссель, імміграція, мадонна, Калькутта, голландський, финн, група, апарат, вілла, мільярдер, конгрес, Миссисипі, ренесанс, іррегулярний, ілюмінатор, інтелігенція.

71. Перепишіть, на місці крапок, де потрібно, поставте літери. Поясніть правила подвоєння літер у словах іншомовного походження.

Ас...ортимент, мас...а, брут...о, аб...ревіатура, інтел...ігент, адміністративно-тер...иторіальний, ак...редитація, ім...іграція, еміс...ійний, тон...а, дис...ертація, ем...ігрант, іл...юзія, Гол...андія, іл...юстративний, шил...інг, ін...оваційний, кор...упція, колон...а, контр...еволуційний, ан...отація, рал...і, груп...а, сум...а, клас...ифікатор, ас...игнаційний, марок...анець, ал...ея, кас...а, стак...ато, барок...о, Ренес...анс, інтермец...о, конгрес..., ван...а, мас...аж, новел...а, бал...он, кол...егія, кол...екційний, ім...унітет, інкас...о, кас...ета, еф...ективний, ком...ерція, кор...ектор, колон...а, мір...а, Шил...ер, хоб...і, Міс...урі, віл...а, оп...нент, Ізабел...а, ас...амблея, бравіс...имо, шас...і.

72. Перекладіть українською мовою. Порівняйте вживання подвоєних букв в іншомовних словах у російській і українській мовах.

1. Я слышал эти рассказы под Аккерманом, в Бессарабии (М. Горький).
2. Шоссе было сухо, прекрасное апрельское солнце сильно грело (А. Чехов).
3. Деревья сливались в одну сплошную массу (В. Короленко).
4. Перед террасой красовалась продолговатая клумба (И. Тургенев).
5. Производит эффект — их наслаждение (М. Лермонтов).

73. Запишіть слова, розкриваючи дужки, поясніть їх правопис. Визначте значення поданих слів, користуючись «Словником іношомовних слів».

Не(т, тт)о, д(и, і)лер, субс(и, і)дія, емі(с, сс)ія, серт(и, і)фікат, рец(и, і)пієнт, рейт(и, і)нг, бру(т, тт)о, д(и, і)віденд, па(с, сс)ив, ліз(и, і)нг, м(і, и)грація, консорц(і, и)ум, інка(с, сс)атор, аукц(і, и)он, ауд(и, і)тор.

74. Випишіть слова іношомовного походження з поданого тексту і поясніть їх правопис.

Лізинг — довготермінова оренда машин, обладнання, споруд виробничого призначення. Лізинг є способом фінансування інвестицій і активізації збуту, що базується на збереженні прав власності на товар за орендодавцем. При лізингових операціях орендодавець купує машини, обладнання, транспортні засоби, виробничі споруди, ЕОМ, інші основні фонди і передає їх за угодою орендареві для використання з виробничою метою, зберігаючи при цьому право власності на них до кінця угоди. Лізинг є специфічною формою фінансування капітальних вкладень, альтернативною традиційному банківському кредитуванню і використанню для придбання основних фондів власних фінансових ресурсів. Він дає змогу підприємствам та організаціям отримати необхідні виробничі фонди без значних одноразових витрат, а також уникнути втрат, пов'язаних з моральним старінням засобів виробництва. (З «Фінансового словника»).

75. Перепишіть слова і вставте, де потрібно, пропущені букви або апостроф. Поясніть правопис слів.

Р...шел...є, Ц...ц...рон, Т...ц...ан, Фе...рбах, П...ємонт, Барб...юс, К...юв...є, Н...ютон, Мол...єр, Рос...іні, Рус...о, Лес...інг, Монтеск...є, Лавуаз...є, Руж...є, Тор...іч...ел...і, Верг...лій, Гал...лей, Д...дро, К...пл...нг, Паган...ні, У...тмен, Хем...нгуей, Шексп...р, Ш...л...єр, Пал...адій, Бокач...о, Гр...м...

76. Запишіть слова іношомовного походження і правильно вставте літери И та І, поясніть правопис слів.

С...мптом, ф...нанси, економ...ка, такт...чний, д...пломант, рекомендац...йн...й, ...дент...чн...й, ор...г...нал, екв...валент, кред...т, гр...ф, л...нгв...ст...ка, ...нформат...ка, експер...мент, теор...я, каз...но, б...знесмен, р...тор...ка, д...ференц...йн...й, аналог...ія, гарант...я, вар...ант, ...м...грац...я, еп...лог, ...люстрац...я, л...м...тувати, ф...ксувати, асоц...ац...я, акред...тац...я, маркет...нг, д...лер, л...з...нг, маг...стр, ауд...т, арб...траж, стат...ст...ка, естет...ка, еск...з, ст...ль, ф...рма, педагог...ка, юр...ст, ф...л...ал, с...стема, пер...од...ка, м...н...стр, к...ловат, кл...н...ка.

77. Поставте, де потрібно, м'який знак чи апостроф у словах іншомовного походження. Слова випишіть у три колонки: у першу – з м'яким знаком, у другу – з апострофом, у третю – без м'якого знака й апострофа. Поясніть правопис та значення поданих слів.

Суб..єкт, Х..юстон, авен..ю, автопавіл..йон, прем..єра, батал..йон, бл..юз, бл..юмінг, бутон..єрка, б..юро, вал..юта, ін..єкція, вар..єте, В..єтнам, вол..єра, дез..інформація, дос..є, дубл..яж, комп..ютер, П..ємонт, Ф..єзоле, бар..єр, кон..юнктура, ф..юзеляж, ад..ютант, бар..єр, ар..єргард, ател..є, б..язь, транс..європейський, верф..ю, порт..є, шев..йот, Руж..є, монпас..є, д..юшес, ж..урі, з..економити, камарил..я, конферанс..є, Мін..юст, ал..янс, кс..ондз, кур..йоз, к..юрі, Лавуаз..є, л..юкс, л..ютня, мад..яр, барел..єф, мезал..янс, кон..як, модел..єр, Мол..єр, м..юзик-хол, н..юанс, Н..юфаундленд, п..єдестал, порт..єра, прес-пап..є, рант..є, Рив..єра, інтерв..ю, б..юджет, грав..юра, деб..ют, інтер..єр, к..ювет, ком..юніке, кон..юктивіт, кур..єр, к..юре, Лур..є, Монтеск..є, б..юлетень, лл..є, об..єкт, Д..Артаньян.

78. Перепишіть речення. Підкресліть запозичені слова і поясніть правопис літер И та І.

1. Внутрішні фактори охоплюють індивідуальні і професійні здібності людей, які стають на шлях підприємницької та комерційної діяльності.

2. Уряд країни проводить активну політику, яка спрямована на підтримку і розвиток кооперації, що існує нині між великими фірмами і малими підприємствами.

3. Комерційні та підприємницькі структури зацікавлені у факторингових та лізингових угодах, оскільки завжди відчувають гостру нестачу готівки.

4. Лізинг — це метод зростання ефективності економіки, який дає можливість вижити і великим і дрібним підприємствам, що потрапляють у скрутне фінансове становище і не можуть робити великі капіталовкладення.

5. Інсайдер — це особа, яка володіє конфіденційною діловою інформацією завдяки своєму службовому становищу, і саме тому вона не може укладати контракти і консультувати третіх осіб. (З газет)

79. Прочитайте і запишіть іншомовні власні назви. Поясніть в них правопис літер и, і, е, є.

Китай, Вашингтон, Греція, Венеція, Іспанія, Ібсен, Палестина, Атлантика, Фауст, Шоу, Париж, Рига, Рим, Голсуорсі, Лавуазьє, О'Генрі, Гюго, Гете, Рив'єра, Монтеск'є, Мюнхен, Готьє, Мольєр, Ньютон, Данте, Гойя, Есхіл, Еквадор, Флобер, Лютер, Гаага, Горн, Франція, Шиллер, Фейєрбах, Віардо, Оссіан, Ніл, Дідро, Анрі, Флорида, Корсика, В'єтнам, Кельн, Дельфі, Вавилон, Мюллер, Рафаель, Буало, Россіні, Рюген.

80. Вставте, де треба пропущені літери, поясніть правопис. Невідомі для вас значення іношомовних слів з'ясуйте за «Словником іношомовних слів».

Асп..рант, аж..отаж, антагон..зм, ар..тм..я, д..дакт..ка, д..ад..ма, д..в..з..я, кру..з, мас..а, Д..ана, Атлант..ка, Ток..о, Ка..р, Л..ван, Х..рос..ма, Гр..г, Кал..форн..я, Л..тва, Ваш..нгтон, кум..с, р..ф..рат, кл..єнт, фе..ричний, ал..гор..я, фой.., компром..тац..я, інт..л..кт, ф..рв..рк, ал..т..рнат..ва, с..л..кц..я, тра..ктор..я, ім..тац..я, експрес..вний, р..туал, р..тор..ка, д..ф..р..нц..ац..я, р..страц..я, р..кв..з..ц..я, р..ф..р..ндум, ан..отац..я, кор..ктор, кас..ир, д..с..рт, б..л..тр..ст..ка, д..с..ртац..я, ..люз..я, ком..юн..ке, д..фуз..я, абр..в..атура, Н..ц..а, Д..юс..л..дорф, Марок..о, Тор..ч..л..і, Жан..а, Ал..а, ф..юз..ляж, м..юз..к-хол, н..юанс, Мол..р, Лавуаз..є, ал..янс, кол..є, мад..яр, Тб..л..с.., ..н..єкц..я, об..єкт, пав..л..он, кон..юнктура.

81. Запишіть у дві колонки слова іношомовного походження: 1) зіставленою буквою ц; 2) зі вставленою буквою і.

1. Орх..дея, евр..стика, с..ндром, дом..но, анальг..н, препр..нт, лазур..т, адж..ка, турб..на, к..льватер, ім..тація, транз..т, в..негрет.

2. Зар..н, рефер.., оптим..ст, д..зайн, інц..дент, зеф..р, реж..сер, нарц..с, от..т, м..грень, окс..ген.

3. Д..якон, ізоляц..я, г..дра, аж..отаж, екс..тон, рар..тет, зод..ак, к..зил, екв..валент, аф..кс, матр..архат, л..таври, акц..з.

82. Запишіть наведені слова, поставте на місці крапок (де потрібно) м'який знак або апостроф. Поясніть правопис слів.

Ал...янс, ател...є, п...едестал, інтерв...ю, прем...єра, міл...ярд, ін...єкція, Фур...є, б...юджет, об...єктивний, к...ювет, Барб...юс, кар...єра, миш...як, Рив...єра, біл...ярд, компан...йон, комп...ютер, н...юанс, дос...є, порт...єра, вар...єте, фаміл...ярний, кон...юнктура, п...єса, мад...яр, інтер...єр, В...єтнам, куп...юра.

83. Запишіть подані слова іношомовного походження у родовому відмінку, визначте їх рід і поясніть правопис.

Блок, кафе, радіо, арсенал, ательє, автомобіль, фізика, журі, феєрверк, бізнес, банк, пальто, какаду, сума, колектив, реєстрація, індустрія, досьє, сальдо, бюро, метал, клієнт, брутто, економіка, вексель, турне, транзит, таксі, система, режим, штраф, кіно, фільм, баланс, варіація, інновація, кашне, цистерна, тріумф, пілот, кольє, радіус, пріоритет, гімн, поні, ідеал, кіоск, клініка, парі, гіпербола, адміністратор, візаві, спирт, шифр, диплом, брокер, маркетинг.

84. Запишіть значення поданих слів, користуючись словником іношомовних слів.

Дистриб'ютор, кольє, порт'єра, вольєра, ін'єкція, рантьє, віньєтка, суб'єкт, кастаньєти, ар'єргард.

85. Перепишіть речення. Знайдіть запозичені слова і поясніть правопис м'якого знака в них.

1. Рантьє — це особа, яка не бере участі у виробництві, а живе за рахунок доходів від цінних паперів, на проценти від капіталів.

2. Одним із найпоширеніших у США, Канаді, Великобританії та інших країнах є законопроект, що має назву «білл».

3. Слово «ательє» позначає велику студію митця (скульптора, художника, дизайнера).

4. Сучасні інтер'єри вимагають використання жалюзі, котрі виготовляють з поперечних або поздовжніх паралельних пластинок.

5. У європейських країнах маклера, агента іменують куртьє.

6. Альянс — союз, спілка, об'єднання на основі договірних зобов'язань.

7. У Південній та Центральній Америці гірські хребти називають сьєрра, звідси й власні назви Сьєрра-Невада, Сьєрра-Морена, Сьєрра-Леоне.

(За «Словником іншомовних слів»)

86. Перепишіть речення. Знайдіть запозичені слова і поясніть правопис апострофа в них.

1. Об'єктом у мовознавстві називається другорядний член речення додаток, суб'єктом — головний член речення підмет.

2. Кабінет міністрів чи Раду міністрів у багатьох країнах очолює прем'єр-міністр.

3. Економічна кон'юнктура західних країн значною мірою вплинула на введення євровалюти.

4. К'ят — грошова одиниця Бірми, поділяється на 100 п'я.

5. У країнах Західної Європи ад'юнкт є помічником професора чи академіка.

6. Слово «комп'ютер» походить від лат. *computo* — «рахую, обчислюю».

7. Бюджет — це затверджений у законодавчому порядку розпис доходів і видатків держави на певний строк.

(За «Словником іншомовних слів»)

87. Перепишіть слова і вставте (де треба) пропущені м'який знак і апостроф. Поясніть правопис власних слів.

П...ємонт, Ц...юрих, Г...юго, Женев...єва, Монтеск...є, М...юллер, Барб...юс, Ал...яска, Д...юма, Б...юкєнен, Рив...єра, Базел..., Булон..., Ак...яб, Ваш...нгтон, Б...єрнсон, Рафаєл..., Дел...фи, Фур...є, Лавуаз...є, Н...ютон, Кордил...єри, П...яченца, Севіл...я, Рот...є, Руж...є, Іх...ямас, Нел...сон.

88. Замініть словосполучення синонімами – словами іншомовного походження. Поясніть правопис.

1. Відступ у першому рядку тексту.
2. Розмова між двома чи кількома особами.
3. Керівник хору, оркестру.
4. Проїзд, прокладений під землею, або пробитий у горі.
5. Завіса з тканини на дверях.
6. Словесний текст опери.
7. Певний режим харчування.
8. Густа бавовняна тканина.
9. Музичний супровід.
10. Наука про явища спадковості й мінливості організмів.
11. Різко окреслена протилежність у чомусь.
12. Легкий жіночий домашній одяг.
13. Довжина замкнутого контура.
14. Дійова особа в художньому творі.
15. Невеликий сторожовий загін.
16. Драматичний або музичний твір.
17. Постановник спектаклю.
18. Уподібнення звуків.
19. Розподібнення звуків.
20. Приготування столу до обіду.
21. Близькі за значенням слова.
22. Бортпровідниця на літаках.
23. Ланцюг подій у художньому творі.
24. Повідомлення телефоном.
25. Мистецький твір з казковим сюжетом.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1. Орфографічну помилку у словах іношомовного походження допущено у рядку

- А) вілла, комісія, бароко, голландець, група;
- Б) брутто, Ясси, Діккенс, Руссо, нетто;
- В) інтелігенція, імміграція, сюрреалізм, Ніцца, ірреальний;
- Г) контрреволюція, апарат, колектив, сума, панна;
- Д) барикада, ірраціональний, манна, шасі, мадонна.

2. Усі слова написані правильно, крім

- А) ірраціональний, група, Голландія;
- Б) асиміляція, інновація, священний;
- В) Діккенс, примадонна, роттердамець;
- Г) священик, інтелект, гаазький;
- Д) Пікассо, буддизм, шосе.

3. Усі слова пишуться без подвоєння приголосного в рядку

- А) шален..ий, інтермец..о, Ніц..а, повноліт..я;
- Б) від..ача, передпліч..я, без..апеляційний, без..аперечний;
- В) облич..я, передпліч..я, безсмерт..я, роздоріж..я;
- Г) щоден..о, нет..о, упевнен..о, шален..о;
- Д) лебедин..ий, єдин..ий, беладон..а, лібрет..о.

4. Помилку в подвоєнні приголосних у словах іношомовного походження допущено у рядку

- А) акумуляція, белетристика, грип, ідилія, колектив;
- Б) бонна, панна, тонна, пенні, вілла;
- В) імміграція, бароко, траса, Джонні, голандський;
- Г) Руссо, Торрічеллі, Шиллер, ванна, манна;
- Д) мокко, мотто, інтермецо, бравісимо, одісея.

5. Виберіть рядок, у якому в усіх словах приголосні звуки подвоюються

- А) буд..а, бравіс..имо, фін..али, бул..а;
- Б) інтермецо..о, барок..о, Ізабел..а, пен..і, Брюс..ель;
- В) клас.., ідил..ія, Апол..он, віл..а, андор..ський;
- Г) лібрет..о, ват.., брут..о, мот..о, бон..а;
- Д) Марок..о, ір..аціональний, Рус..о, ман..а.

6. Вкажіть, у якому рядку допущено орфографічну помилку

- А) вілла, комісія, бароко, голландець, група;
- Б) брутто, Ясси, Діккенс, Руссо, нетто;
- В) інтелігенція, імміграція, іррегулярний, Ніцца, ірреальний;
- Г) контрреволюція, апарат, колектив, сума, панна;
- Д) барикада, ірраціональний, манна, шасі, мадонна.

7. Вкажіть, у якому рядку всі слова пишуться з апострофом

- А) кар..єра, комп..ютер, б..юро, б..джет, куп..юра;
- Б) бар..єр, прем..єр, п..еса, інтерв..ю, п..юре;
- В) інтер..єр, грав..юра, б..юрократизм, кур..єр, п..єдестал;
- Г) ф..юзеляж, Монтек..є, об..єкт, прем..єра, кап..юшон;
- Д) об..єктив, ар..єргард, ін...єкція, кар..єризм, краков..як.

8. У якому рядку всі слова написано правильно

- А) пенні, тона, булла, вілла, група;
- Б) манна, бароко, комісія, голандець, апарат;
- В) іррегулярний, інтеллігенція, Руссо, Шиллер, Ніцца;
- Г) Мадона, панна, група, нетто, брутто;
- Д) ірреальний, донна, імміграція, Ясси, Діккенс.

9. З'ясуйте, у якому рядку допущено орфографічну помилку

- А) інтер'єр, гравюра, бюрократизм, кур'єр, п'єдестал;
- Б) капюшон, об'єкт, кар'єра, прем'єра, порт'єра;
- В) бюджет, суб'єкт, Мольєр, компаньйон, комп'ютер;
- Г) Фельєтон, більярд, пюре, інтерв'ю, б'юро;
- Д) Ньютон, мільярд, п'єса, краков'як, ін'єкція.

10. Вкажіть, у якому рядку на місці пропущеної літери слід писати и

- А) р..туал, д..спетчер, інц..дент, ц..фра, в..кінг;
- Б) д..версант, д..ктор, б..льярд, Р..м, д..ригент;
- В) р..нг, конт..нент, експер..мент, К..тай, б..ографія;
- Г) кред..т, гард..на, ц..ферблат, дж..гіт, метод..ка;
- Д) з..гзаг, Лейпц..г, Л..сабон, Л..ван, ш..рма.

11. У якому рядку на місці пропущеної літери слід писати и?

- А) ц..стерна, к..парис, сп..рт, Аркт..ка, п..нгвін;
- Б) арт..кль, С..нгапур, реж..сер, студ..я, тр..умф;
- В) л..мон, дез..нфекція, ш..рма, колор..т, д..аграма;
- Г) с..гнал, реч..татив, р..тм, бенз..н, д..алог;
- Д) Алж..р, Ч..лі, ш..фр, д..спут, с..мпатія.

12. Вкажіть, у якому рядку на місці пропущеної літери слід писати и

- А) б..нт, з..гзаг, с..луєт, ц..клон, к..лограм;
- Б) ш..фер, ц..стерна, к..парис, к..моно, ф..рма.
- В) д..зель, с..мпатія, к..ргиз, ж..лет, ж..рафа;
- Г) в..мпел, г..ант, б..лет, в..траж, реж..м;
- Д) ц..клон, ід..лія, т..тан, ф..ніш, Ч..каго.

Правопис прізвищ

89. Запишіть російські прізвища українською мовою у дві колонки: 1) з буквою Е; 2) з буквою Є.

Мещанинов, Лермонтов, Авдеев, Эренбург, Немчинов, Серпилин, Тютчев, Исаев, Абдашев, Лесков, Орехов, Кудрявцев, Ветров, Озеров, Ваншенкин, Столетов, Николаев, Слепцов, Писарев, Скобелев, Ломтев, Андреев, Агеев, Лермонтов, Конев, Зверев, Есенин, Степанов, Листьев, Каменев, Снегирёв, Державин.

90. Перепишіть речення. У прізвищах вставте потрібну літеру, поясніть її правопис.

1. Загальновідома близькість Шевченка, який був закоханий у поезію Пушк(і,и)на, Л(е,є)рмонова і схилився перед Щ(е,є)др(і,и)ним, Гоголем і революційно-демократичною інтелігенцією того часу - Ч(е,є)рниш(е,є)всяким, Добролюбовим, Н(е, є)красовим. 2. Навіть за часів чорної реакції не можна було погасити полум'я правди, що палало в трудах С(е, є)ч(е, є)нова, Павлова, М(е, є)нд(е, є)л(е, є)єва, Т(і, и)м(і, и)ряз(е, є)ва. 3. Чи вартий той людського слова, хто відкидає, як сміття, діла Веласкеса й С(е, є)рова, Матейка й Р(е, є)піна життя? 4. Поет О. Пушк(и, і)н з усією силою зненавидів не тільки Аракч(е, є)єва, а й аракч(е, є)євщину, як одно з найбридкіших явищ в історії людства. 5. Всім відомий такий тонкий і глибокий співець природи, як Пр(і, и)швін.

91. Запишіть у дві колонки прізвища російського походження: 1) зі вставленою буквою І; 2) зі вставленою буквою И.

Од..нцов, Нов..ков, Сп..ров, Рогоз..н, Абр..косов, Ут..н, Пр..валов, Б..біков, М..ролюбов, Амел..н, Остр..н, См..рнов, Ютк..н, Креш..н, Рад..щев, Кап..тонов, Уборев..л, Стьопк..н, Голиц..н, Жил..н, Ум..слов.

Ключ. З других букв виписаних слів має скластися закінчення вислову: "Треба спочатку бути поганим громадянином, щоб ..."

92. Поясніть, чому ті самі букви в російських назвах *Репино* і *Решетниково* українською мовою передаються по-різному: *Репіно* і *Решетниково*? Чому українською мовою *Пушкін*, але *Пуцин*, хоча російською однаково: *Пушкин* і *Пуцин*?

Вживання великої літери

93. Запишіть подані назви з великої чи малої літери

(О, о)рганізація (О, о)б'єднаних (Н, н)ацій, (Р, р)еспубліка (М, м)олдова, (В, в)олодимир (В, в)еликий, (Б, б)алет «(З, з)апорожець за (Д, д)унаєм», (Б, б)удинок (Х, х)удожника, (Г, г)азета «(В, в)ечірні (В, в)істі», (У, у)країнська (П, п)равославна (Ц, ц)ерква, (Д, д)ід (М, м)ороз, (Б, б)удда, (П, п)резидент (А, а)кадемії (Н, н)аук (У, у)країни, (М, м)авка, (В, в)еликий (В, в)із, (В, в)улиця (П, п)єтра (С, с)агайдачного, (П, п)ерська (З, з)атока, (М, м)іжнародний (К, к)омітет (Ч, ч)ервоного (Х, х)реста, (М, м)іністерство (К, к)ультури (У, у)країни, (Р, р)еспубліканське (В, в)иробниче (О, о)б'єднання «(П, п)оліграфкнига», (Г, г)отель «(З, з)олотий (К, к)олос», (Ш, ш)оста (С, с)есія (К, к)иївської (О, о)бласної (Р, р)ади, (Н, н)обелівська (П, п)ремія, (Д, д)амоклів (М, м)еч, (С, с)вято (П, п)еремоги.

94. Спишіть, розкриваючи дужки, ставлячи, де потрібно, велику букву й лапки.

1. Кришуківі виднілося неба небагато, якась мізерія, що вміщувалася у вікні, та він знав його, міг із заплющеними очима показати (Ч, ч)умацький (Ш, ш)лях, (В, в)еликого й (М, м)алого (В, в)оза, (П, п)олярну (З, з)ірку й (В, в)ечірню (*М. Олійник*). 2. (М, м)арія на всі боки озирається. (У, у)війшла до церкви, купила за копійку свічечку й сама понесла перед вівтар до (М, м)атері (Б, б)ожої (*У. Самчук*). 3. Тисячоліття слов'янство на (Д, д)ніпрі благословляло подвиги потомків, і святі (К, к)иївські зруйнованої (П, п)ечерської (Л, л)аври дивилися зі своїх золочених уламків на зелену воду великої слов'янської ріки (*О. Довженко*). 4. З (Ч, ч)орного (М, м)оря, з (І, і)ндійського (О, о)кеану, через (М, м)алу (А, а)зію прилетів перший тепловій (*М. Хвильовий*). 5. 1902 року з ініціативи студентів (Ч, ч)ернівецького університету видана збірка поезій (Л, л)есі (У, у)країнки (В, в)ідгуки (*Журнал*). 6. На другий день після початку експедиції (Ш, ш)евченко виконав перший малюнок (П, п)ожежа в степу. 7. Першим (Р, р)ектором (К, к)иївського (У, у)ніверситету (С, с)вятого (В, в)олодимира, заснованого в 1934 році, став видатний (У, у)країнський історик (М, м)ихайло (М, м)аксимович, автор праць з історії (У, у)країни (*О. Кучерук*). 8. Кожен народ має свого національного генія: в (А, а)нглії це — (В, в)ільям (Ш, ш)експір, у (П, п)ольщі — (А, а)дам (М, м)іцкевич, у (Р, р)осії — (О, о)лександр (П, п)ушкін. (У, у)країна також має свого генія — (Т, т)араса (Ш, ш)евченка, який певний час, з 1845 по 1847 роки, працював у (А, а)рхеологічній (К, к)омісії при (К, к)иївському (У, у)ніверситеті.

95. Від поданих слів утворіть прикметники за допомогою суфіксів *-ів, -їв, -ин, -їн, -івськ, -ївськ, -ськ* і складіть із ними словосполучення.

Ірпінь, Львів, Дніпро, Карпати, Довженко, Київ, Марина, Волинь, Поділля, Бальзак.

96. Від поданих нижче іменників у дужках утворіть прикметники, запишіть їх з великої чи малої літери.

Твори (Шевченко), місця (Шевченко), мова (Езоп), схили (Дніпро), поезії (Франко), батіг (Петро), теорема (Піфагор), лист (Катерина), сонати (Бетховен), рукописи (Пушкін), вузол (Гордій), слово (Тичини).

97. Напишіть, де треба велику літеру.

Історія стародавнього риму, буг, прикарпаття, львівська площа, ахіллесова п'ята, президент україни, народний артист україни, твори марка вовчка, українські села, мавка, кайдаш, сірко, журнал диво слово, пароплав чорноморець, данило галицький, мойсей, авгієві стайні, донеччина, запорізька січ, біловезька пуца, сізіфова праця.

98. Уставте на місці крапок велику чи малу літеру.

Президентська ..ідзнака «..ерой ..країни» має два різновиди: ..рден «..олота ..ірка» та ..рден ..ержави. Особі, нагородженій відповідним ..казом ..резидента ..країни відзнакою «..ерой ..країни», вручається орден «..олота ..ірка» за здійснення визначного геройського вчинку, ..рден ..ержави – за трудовий подвиг.

99. Розкрийте дужки, вибравши правильний варіант написання.

1. Українська (Н,н)отаріальна (П,п)алата, (С,с)пілка (А,а)адвокатів України, (Т,т)роїстий (С,с)оюз, значок (В,в)ідмінник (О,о)світи, (О,о)рден (С,с)вятої (А,а)нни, (С,с)вітовий (Б,б)анк, (А,а)кадемія (П,п)равових (Н,н)аук, (Д,д)ержавне (К,к)азначейство, (З,з)аповідник (А,а)сканія (Н,н)ова, (П,п)енсійний (Ф,ф)онд соціального страхування, (М,м)ихайлівський (С,с)обор, орден (З,з)олота (З,з)ірка, (Д,д)екларація (П,п)рав людини, (С,с)ередньовіччя, (Д,д)єсятий (М,м)іжнародний з'їзд славістів, (Ц,ц)ентральна наукова бібліотека АН України, (А,а)гентство (П,п)ренса (Л,л)атіна, (Ш,ш)оста (С,с)есія Київської обласної (Р,р)ади, (М,м)іністерство (К,к)ультури України, (П,п)салтир, (С,с)ин (Б,б)ожий, (Б,б)ог Перун, (І,і)сус (Х,х)ристос, (В,в)исокі (Д,д)оговірні (С,с)торони, (З,з)бройні (С,с)или України, (Д,д)ень народження, (М,м)едаль (З,з)а відвагу, (С,с)хідно- (С,с)ибірське море, (Л,л)ауреат (Д,д)ержавної (П,п)ремії ім.Тараса Шевченка, Марія-(Т,т)ереза.

100. Утворити від імен присвійні прикметники, пояснити правопис.

Віра, Галя, Олексій, Матвій, Катерина, Сергій, Андрій, Ангеліна, Валентина, Семен, Ярослав, Марина, Юля, Зоя, Роман, Ірина, Олександр.

101. Робота в парах. Дібрати до іменників, що означають загальні назви, іменники – власні назви. Скласти з ними речення, ускладнені однорідними членами речення.

1. Вулиці міста: .....
2. Клички тварин: ....
3. Імена друзів:.....
4. Відомі артисти, співаки: .....
5. Назви річок: .....
6. Моря :.....
7. Країни: ....
8. Назви цукерок: ...
9. Марки автомобілів: ....
10. Сузір'я, планети: .....

102. Скласти 2-3 речення з іменниками так, щоб в одному випадку вони виступали як загальні назви, а в іншому – як власні.

- 1). Кобзар – кобзар – «Кобзар»;
- 2). Земля – земля – «Земля»;
- 3). Роман – роман – «Роман»;
- 4). Сонце – сонце – «Сонце»;
- 5). Зірка – зірка – «Зірка»;
- 6). Барс – барс – «Барс».

103. Поставити, де треба лапки у власних назвах.

Трактор Білорусь, комбайн Нива, автобус Богдан, мотоцикл Ява, літак Руслан, пиво Рогань, цукерки Ромашка, медаль Захиснику Вітчизни, пісня Червона рута, санаторій Буковина, газета Дзеркало тижня, поема Гайдамаки, кемпінг Затишок, повість Захар Беркут.

104. Додати до власних назв загальні.

Кримські - , Київ - , Донецьк - , Буг - , Дмитрик - , Каховське - , Геракл - , Людвіг ван Бетховен - , Чорне - , Юпітер - , Мурка - , Індія - , Волинь - , Ялта-, Ростов-на-Дону - , «Мерседес» - , «Аврора» - , «Заповіт» - , «Мати-героїня» - .

105. Пояснити значення фразеологізмів, підкреслити власні назви.

Ахіллесова п'ята; Еолова арфа; ріг Амальфеї; суд Соломона; терези Феміди; узи Гіменея; Фігаро тут, Фігаро там; Фільчина грамота; Хома невірний; Юпітер, ти сердисься, отже, ти не правий.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1. Літеру *Е* треба писати в префіксах усіх слів

- А) пр...тулок, пр...гіркий, пр...гірклий;
- Б) пр...тихо, пр...тихнути, пр...тихий;
- В) пр...красний, пр...крашений, пр...красити;
- Г) пр...старий, пр...святий, пр...здирство;
- Д) пр...світлий, пр...трушений, пр...святити.

2. Орфографічну помилку у правописі префіксів допущено у рядку

- А) згрупувати, згаснути, здогадатися, змазати, змарнувати;
- Б) скрутити, стерти, схвилювати, скінчити, створити;
- В) спинити, зчепити, скинути, сфотографувати, зносити;
- Г) схилити, ствердити, спутати, сплющити, списати;
- Д) збирати, збити, склепати, сшити, звернути.

3. Літеру *Е* слід писати в усіх префіксах

- А) пр...мудрий, пр...боркати, пр...стол, пр...краса;
- Б) пр...земкуватий, пр...черствілий, пр...порошений, пр...поганий;
- В) пр...освященство, пр...спокійний, пр...злий, пр...подобний;
- Г) пр...чвалати, пр...сумирний, пр...скіпливий, пр...чіпливий;
- Д) пр...велебний, пр...добрий, пр...красний, пр...вільний.

4. Правильно написаний префікс *пів-* у всіх словах

- А) пів-Хрещатика, пів-вулиці, пів-голови;
- Б) півобличчя, півсерця, пів'яблука;
- В) пів-Житомира, пів-Африки, пів'Японії;
- Г) півабрикоса, пів ясена, півдня;
- Д) півоберт, пів-оберта, пів-Європи.

5. Мовним нормам відповідає написання слова

- А) Франківська рима;
- Б) Шевченківські вірші;
- В) Езопова мова;
- Г) Нобелівська премія;
- Д) Ахіллесова п'ята.

6. Мовним нормам не відповідає написання слова

- А) Туманність Андромеди;
- Б) Чумацький Шлях (сузір'я);
- В) Північнокримський канал;
- Г) країни Близького Сходу;
- Д) Південно-Африканська Республіка.

7. Усі слова написані правильно

- А) Кримський півострів, населення Криму, Кримські гори, Кримське надвечір'я;
- Б) Князівство Монако, Республіка Білорусь, вулиця Ярославів вал, картина «Дев'ятий вал»;
- В) Конституція України, Президент України, міністр освіти, перша світова війна;
- Г) епоха Відродження, Нобелівська премія, езопова мова, шевченківський стиль;
- Д) Інститут педагогіки, грінченків словник, Божа Мати, псалтир

8. У якій із шести наведених груп усі слова мають однаковий префікс

- А) пр...года, пр...шити, пр...ніжний;
- Б) пр...в'язь, пр...злий, пр...звище;
- В) пр...подобний, пр...добрий, пр...сумирний;
- Г) пр...рва, пр...чіпливий, пр...гір'я;
- Д) пр...тулятися, пр...солодкий, пр...паркуватися;

9. Укажіть рядок, в якому написання не відповідає мовним нормам

- А) Канівське водосховище, Південно-Західна залізниця;
- Б) Будинок учителя, Десятинна церква;
- В) Музей Українського Мистецтва, Києво-Печерська Лавра;
- Г) Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка, товариство «Громада».

10. Назвіть рядок, у якому всі слова пишуться з великої літери

- А) (г,Г)олова (в,В)ерховної (р,Р)ади;
- Б) (п,П)резидент (с,С)получених (ш,Ш)татів (а,А)мерики;
- В) (в,В)елика (в,В)едмедиця, (р,Р)ічка (с,С)тир;
- Г) (к,К)арпатські (г,Г)ори, (в,В)олино-(п,П)одільська (в,В)исочина;
- Д) (м,М)ихайло (с,С)тарицький, (п,П)івденний (б,Б)ерег (к,К)риму.

11. Назвіть рядок, у якому тільки перше слово пишеться з великої літери

- А) (б,Б)удинок учителя, (г,Г)енеральний прокурор України;
- Б) (с,С)ереднє (п,П)олісся, (к,К)урорти (п,П)івдня;
- В) (к,К)анівське (в,В)одосховище, (б,Б)іла (ц,Ц)церква;
- Г) (п,П)равабережна Україна, (с,С)офіївський (с,С)обор.

12. Знайдіть рядок, в якому слова походять з власних назв, але пишуться з малої літери

- А) (м,М)еценат, (с,С)ірко;
- Б) (ч,Ч)умацький (ш,Ш)лях, (о,О)м;
- В) (м,М)аузер, (б,Б)раунінг;
- Г) (р,Р)усалка, (ю,Ю)пітер.

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

106. Запишіть у дві колонки слова: 1) які пишуться через дефіс; 2) які пишуться разом.

Унтер\офіцер, вакуум\апарат, соціал\демократ, ячміно\житній, кисло\солодкий, само\хід, вербо\ліз, овоче\сховище, єдино\початок, олійноково\слобідський, м'ясо\молочний, право\бережний, обл\виконком, учитель\фізик, південно\східний, олійно\екстракційний, дизель\мотор, віце\призедент, історико\культурний, воле\любний, індо\китайський, радіо\фізичний, яйце\подібний, розтяг\стиск, їдальня\зимівниця.

Ключ. Підкресліть першу букву - прочитаєте народну мудрість.

107. Записати прислівники у три стовпчики: 1) які пишуться окремо; 2) які пишуться через дефіс; 3) які пишуться разом.

Над\мір, на\певне, в\подовж, на\біс, на\вскоси, в\голос, що\дня, казна\де, на\захват, на\вкулачки, у\чотирьох, у\стократ, насам\перед, над\мір, з\гарячу, у\низ, у\ночі, стрім\голов.

Ключ. Підкресліть у кожному слові останню букву - прочитаєте першу частину прислів'я "... які люблять твоїх ворогів".

108. Запишіть іменники у дві колонки: 1) які пишуться разом; 2) які пишуться через дефіс.

Індо\китай, руко\пис, блок\система, життє\пис, екс\чемпіон, зюйд\вест, авто\страда, верто\літ, дизель\поїзд, ін\новація, інженер\механік, єдино\початок, їжачок\лісовичок.

Ключ. Підкресліть першу букву - прочитаєте другу частину вислову Шерлока Холмса: "Найдосконаліший мозок..."

109. Запишіть слова, дотримуючись норм правопису.

1. Військово\полонений, військово\морський, військово\зобов'язаний, радіо\технічний, з діда\прадіда, кінець\кінцем, день\другий, повік\віки, вербо\ліз, 100\річниця, сто\річчя, дизель\мотор, Непий\пиво, термо\гідро\динаміка, Віта\Поштова, без батька\матері, Рава\Руська, хитра Лисичка\Сестричка, гуляй\поле, унтер\офіцер, орден\носі, біло\сніжні, культурно\побутове, морально\стійкий.

2. Не\гайно, не\покоїтися (хвилюватися), не\покоїтися (не бути похованим), не\дочувати, небо\край, не\письменний, не\доля, не\ук, отакий\то, не\людина, не\істота, не\дарма, не\втямки, не\сміливий, отожд\то, пліч\о\пліч, при\тому, дарма\що, хіба\що, у\слід, ані\чи\чирк, масово\політичний, діалектно\матеріалістичний, з\дуру, дощо\мір, сліпо\глухо\німий, трохи\вище\зазначений, людино\день, максі\спідниця, норд\вест, брат\і\сестра, більш\менш.

110. Продовжіть ряди складних слів, поставте наголос. Перевірте правопис за «Орфографічним словником».

Авто-: автограф, автокар..
багато-: багатостатистичний..
бібліо-: бібліографія..
біл-: Білгород-Дністровський, білоручка..
велико-: великоруський..
VELO-: велокоманда, веломотокрос..
вище-: вищезначущий..
воєнно-: воєнно-стратегічний..
віце-: віце-консул..
гостро-: гостродзьобий..
грам-: грам-калорія..
гідро-: гідростанція..
дорож-: дорожньо-мостовий ..
екс-: экс-міністр..
електро-: електросила..
житло-: житлоуправління, житлово-побутовий..

111. Від поданих словосполучень утворіть, де можливо, складні слова; поясніть правопис слів.

Висока кваліфікація, добувати сіль, подібний до м'яча, культура і побут, історія та етнографія, північний схід, обернена пропорція, рожевий і золотий, Біла Церква, двадцять чотири поверхи, чітко виражений, суспільно корисний, ломити камінь, скло і бетон.

112. Перепишіть приклади, розкриваючи дужки. Поставте наголос, обґрунтуйте написання.

(Взаємно) ізольований, однозначний, паралельний, перпендикулярний;
(високо) калорійний, піднятий, поважний, поставлений, оплачуваний;
(глибоко) водний, вкопаний;
(далеко) глядний, видний, розташований;
(мало) істотний, відомий, досліджений, відшліфований;
(науково) дослідний, фантастичний, достовірний, пояснений;
(суспільно) економічний, корисний, трудовий, небезпечний, необхідний;
(соціально) свідомий, небезпечний, побутовий;
(прямо) рослий, протилежний, душний;
(швидко) плинний, діючий;
(ясно) блакитний, лиций, вельможний.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1. Через дефіс пишуться всі прикметники

- А) криваво / червоний, південно / західний, народно / пісенний;
- Б) світло / рожевий, світло / чубий, народно / визвольний;
- В) м'ясо / молочний, гірко / солоний, сніжно / білий;
- Г) біло / сніжний, кисло / молочний, південно / український,
- Д) всевітньо / історичний, всевітньо / відомий, тьмяно / сталевий.

2. Разом пишуться усі складні прикметники

- А) червоно/гарячий, криваво/червоний, ніжно/блакитний, воєнно/політичний;
- Б) далеко/східний, південно/східний, світло/голубий, фізико/географічний;
- В) гірко/солоний, хіміко/біологічний, західно/український, радіо/фізичний;
- Г) східно/український, кисло/молочний, біло/сніжний, первісно/общинний;
- Д) науково/дослідний, глухо/німий, тьмяно/сталевий, електронно/обчислювальний.

3. Разом пишуться усі складні прикметники

- А) сліпучо/білий, вічно/юний, червоно/гарячий, ніжно/рожевий;
- Б) сніжно/білий, північно/кримський, світло/голубий, мовно/літературний;
- В) західно/український, радіо/фізичний, гірко/солоний, хіміко/біологічний;
- Г) високо/авторитетний, багато/дітний, екс/прем'єр, міні/футбол;
- Д) військово/зобов'язаний, гірничо/видобувний, сто/двадцяти/тисячний.

4. Через дефіс пишуться всі прислівники

- А) де / інде, по / українськи, повік / віків, рано / вранці, врешті / решт;
- Б) на / гора, віч / на / віч, не сьогодні / завтра, тихо / тихо, кінець / кінцем;
- В) по/латині, будь/що/будь, без/кінця/краю, з діда/прадіда, видимо/невидимо;
- Г) десь/інде, більш/менш, вранці /рано, сам /собою, раз /у/раз;
- Д) по/одинці, одним/одна, на/одинці, сам/на/сам, сама/самісінька.

5. Правильно написані всі прислівники

- А) до вподоби, спідлоба, без упину;
- Б) коли–не–коли, де-інде, не сьогодні-завтра;
- В) пліч-о-пліч, в основному, стрімголов;
- Г) кінець-кінцем, одним одна, рік-у-рік;
- Д) десь-інде, як-не-як, на добраніч.

6. Усі слова треба писати через дефіс у рядку

- А) батько / мати, важко / хворий, звіробій / трава;
- Б) дівчина / красуня, багато / тисячний, великий / превеликий;
- В) видимо / невидимо, середньо / вічний, контрольно / вимірювальний;

Г вовк / жаднюга, суспільно / політичний, радий / радісінський.

7. Усі прислівники треба писати разом у рядку

- А) на /показ, без /вісти, все /одно;
- Б) до / пізна, по / новому, на / весні;
- В) у /гору, в /літку, з/рештою;
- Г) у/низу, по/десятеро, на/поготові.

8. Усі складні слова треба писати через дефіс у рядку

- А) медико/генетичний, старо/англійський, мінерально/сировинний;
- Б) мідно/червоний, навчально/виробничий, об'ємно/просторовий;
- В) молочно/білий, науково/експериментальний, загально/народний;
- Г) лірико/драматичний, жовто/червоний, гостро/критичний;

9. Усі слова треба писати разом у рядку

- А) суспільно/політичний, західно/німецький, тридцяти/тисячний;
- Б) тьмяно/зелений, агро/фірма, високо/поважний;
- В) всюди/хід, південно/український, відео/техніка;
- Г) криго/лам, легко/атлетичний, південно/ західний;
- Д) перекоти/поле, суспільно/корисний, жовто/гарячий.

10. Усі слова треба писати через дефіс у рядку

- А) коли/не/коли, вряди/годи, раз/у/раз;
- Б) пліч/о/пліч, день/у/день, більш/менш;
- В) з/поза, взагалі/то, як/то;
- Г) ні/ким, будь/коли, неначе/б/то;
- Д) з/поміж, усе/таки, он/який

11. Усі складні слова потрібно писати через дефіс у рядку

- А) лимонно/жовтий, історико/культурний, теоретико/пізнавальний;
- Б) оздоровчо/спортивний, вогняно/червоний, військово/полонений;
- В) сліпучо/білий, середньо/річчя, північно/східний;
- Г) міжнародно/правовий, організаційно/технічний, лимонно/кислий;
- Д) дослідно/ виробничий, пів/аркуш, лірико/драматичний.

12. Усі слова треба писати разом у рядку

- А)праце/здатний, біло/сніжний, південно/східний, високо/авторитетний;
- Б) вагоно/ремонтний, віськово/полонений, давно/минулий, радіо/технічний;
- Г) високо/моральний, лісо/степовий, пів/відра, науково/обґрунтований;
- Д) старо/слов'янський, шести/денний, псевдо/науковий,екс/чемпіонський.

ЛЕКСИКОЛОГІЯ

Лексичне значення слова

1. Складіть три речення з лексемою слово в таких значеннях:

- ✓ Основна значуща одиниця мови.
- ✓ Зобов'язання виконати щось; обіцянка, запевняння.
- ✓ Право виступити з промовою.

2. Складіть три речення зі словом джерело в таких значеннях:

- ✓ Потік підземної води або іншої рідини, що витікає із землі.
- ✓ Писемна пам'ятка, на основі якої будується наукове дослідження.
- ✓ Першопричина, початок чогось.

3. Прочитайте пари слів. Запишіть їх так, щоб спочатку стояло слово з більш конкретним значенням, а потім – з більш загальним.

Окунь – риба, гуцули – українці, ліс – гай, метал – мідь, дикобраз – гризун, двигун – дизель, диліжанс – карета, диплом – документ, гривня – гроші, вишня – дерево, футбол – гра, тканина – драп, огірки – овочі, Гончар – письменник, інструмент – молоток, країна – Україна.

4. Спишіть слова. За зразком поясніть значення поданих слів.

Зразок. Кукурудзище – ділянка, де росла кукурудза.

Небозвід, крайнебо, небосхил, видноколо; бондар, столяр, тесляр, зброяр, кухар, коваль; опеньки, красноголовці, боровики, підберезники, мухомори.

5. Гра «Поясни слово» Мовці діляться на дві команди: одна описує слово за його особливостями й функціональним призначенням, інша його відгадує, і навпаки.

Наприклад: це слово означає їстівний продукт рослинного походження, солодкий на смак, а якщо його використовують у переносному значенні, то мають значення особливості, унікальність.

Відповідь: родзинка.

Слова: шпалери, шкарпетки, обрій (горизонт), ліхтарик, ковдра, суперечка, оксамит, праска, кульбаба, забаганка, полонина, гомін, ковзанка, немовля, човен, витребеньки, гай, небіж, борошно, шлюб, нісенітниця, весілля, краватка, очі, вершки, зорі, гвинтокрил, посмішка, затишок, тендітна, комірець, підступний, чарунка, склянка, килим, одностайно, подружжя, звідусіль, гармидер, кумедний, колядка, млинець, світанок, чимдуж, відповідник, халепа, незграбний, горнятко, натхнення, сукня, жоржина, пелюстка, сузір'я, троянда, візерунки, мереживо, решта, пролісок, дотик, краєвид, багаття латаття, нежить, хустинка, брунатний, кришталь, метелик, обіг, квартира, пензлик, перлина, капелюх, канапка, драбина, пекло, книгарня, бруківка, хмиз, скринька, тютюн, криниця, смарагд, бурштин, стеля.

Багатозначність та образність

6. Підкресліть у наведених реченнях слова з переносним значенням, поясніть спосіб перенесення.

1. Крізь пилюку, по багнюці, в холод і завію прийде чистою до тебе біла моя мрія (В. Симоненко). 2. Чорним круком чорну вістку із чужини хтось приніс (О. Олесь). 3. По садах пустинних їде гордовито осінь жовтокоса на баскім коні (В. Сосюра). 4. Повітря — найтонші звуки. Не долина — блакитний дим. І весни пустотливі руки У волоссі моїм. Голубіє земля, оповита прозорим серпанком, Хвилі кидає в берег море, важке і зелене. На обличчя і груди людини лягає небо, Небо в білих хмарах, що тихо чекає слова (О. Ольжич).

7. Складіть речення, у яких слова мертвий, сірий, м'який, відвертати, свіжий вживалися б із різними відтінками значення (позитивним — нейтральним — негативним).

8. Знайдіть у наведених реченнях багатозначні слова. Поясніть, за якою ознакою відбулося перенесення значення.

1. Які ж пишногубі троянди! (І. Драч). 2. Стоять озера в пригорщах долин (А. Костенко). 3. А час ішов: весною — сіячем, улітку — косарем, восени — молотником, узимку — мірошником (М. Стельмах). 4. Уже вишневі зацвіли сади І сніг пахучий падає на воду; Піднялися крила сонних вітряків. І черешню білу вітер розбудив (М. Рильський). 5. Між співами тюремних горобців причулося — синичка заспівала і тонко-тонко прясти почала тугеньку цівку болю (В. Стус).

9. З'ясуйте, на перенесенні яких ознак засновані термінологічні значення в поданих назвах лікарських рослин.

Боже дерево (полин), гусятник, куряча трава (спориш), заячий мак, польовий кріп (горицвіт), заяча кривця, порізник (звіробій), ластовине зілля (чистотіл), ведмеже вушко, царська свічка (дивина, коров'як), нечіпай-зілля (переступень), поранник (подорожник), підтинник (паслін), пустодуй (кульбаба), рогаті волошки (сокирки), собачий перець, сорочі лапки (гірчак), медова трава (меліса), причепа (череда), жаб'яче зілля (анемона).
(За «Лікарською енциклопедією»).

10. Розподільний диктант. У першу колонку записати однозначні слова, а в другу – багатозначні.

Суфікс, добрий, крило, бісектриса, грип, дзеркало, туман, батист, ожина, жито, лава, вулкан, риба, Київ, Десна, Карпати, сонце, палкий, ряд, сила, палкий, шайба, малахіт, Франція.

11. Підкресліть у наведеному творі слова з переносним значенням, визначте їхню художню роль.

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

За вікнами день холоне,
У вікнах — перші вогні...
Замкни у моїх долонях
Ненависть свою і гнів!
Зложи на мої коліна
Каміння жорстоких днів
І срібло свого полину
Мені поклади до ніг.
Щоб легке, розкуте серце
Співало, як вільний птах,
Щоб ти, найміцніший, сперся,
Спочив на моїх устах.
А я поцілунком теплим
М'яким, мов дитячий сміх,
Згашу полум'яне пекло
В очах і думках твоїх.
Та завтра, коли простори
Проріже перша сурма —
В задимлений, чорний морок
Зберу я тебе сама.
Не візьмеш плачу з собою —
Я плакати буду пізніш!
Тобі ж подарую зброю:
Цілунок гострий, як ніж.
Щоб мав ти в залізнім свисті
Для крику і для мовчань —
Уста рішучі, мов вистріл,
Тверді, як лезо меча.

(О. Теліга)

12. Перепишіть текст, знайдіть слова, ужиті в переносному значенні, визначте типи переносних значень.

ВЕРЕСЕНЬ

Вересень – перший осінній місяць. Усе в природі прощається із сонцем, теплом, хоче востаннє вбратися якомога яскравіше, щоб потім надовго зняти своє святкове вбрання й замкнути його в срібну скриню зими.

Ліс розмалювався в жовті, червоні, золотаві фарби осені. Повітря чисте й свіже. Пахне грибами, що поховалися під опалим листям.

Від дерева до дерева простяглося тонке павутиння. Воно обгортає грибника з усіх боків, немов не хоче випустити з об'ємів осіннього лісу.

Групи слів за лексичним значенням

13. Перепишіть речення. Знайдіть синоніми, укладіть синонімічні ряди. Зробіть синонімічну заміну

1. Швидко весни одцвітають. Хутко літні дні минають, скоро вже й зима... (І.Вирг.) Попід тинами біжить мати свою дочку переймати. «Вернись, - каже, - чи не чуєш? Куди ти чимчикуєш? (Н. тв.) 2. Усі свої чотири десятини обійшла Докія до смеркання. Ледве вже чапала додому, стомлена й радісна. (М.Стельмах) 3. Тільки вночі була відлига, сніг танув немов напровесні. Ще й зранку доводилося не йти, а чапати по сніговій каші. (Ю.Збанацький) 4. Повертався він часом на світання й не йшов до хати, а простував до клуні, де було свіже сіно. (А.Шиян) 5. Пройшовши кілька гонів, перебрались вони через глибоку балку й з милою простували рідким лісом.

14. Перепишіть. Виберіть потрібне слово з поданих у дужках синонімів і запишіть з ним речення.

(Спить, куняє, дримає) земля під глибоким снігом.

Дівчина хитро (сміється, регоче, посміхається).

Верби (сумують, журяться, нудьгують) над водою.

Учні (говорили, вели розмову, розмовляли, розповідали) про історію рідного краю.

15. Дібрати антоніми до багатозначних слів у поданих словосполученнях.

Сухий одяг –

Суха погода –

Сухий хліб –

Суха мова –

Сухе літо –

Сухі квіти –

Чисті руки –

Чиста совість –

Чисте небо –

Чистий сніг –

Чиста ріка –

16. До поданих слів доберіть синоніми. Визначте їх види

Алфавіт, бідний, бій, життя, період, фантазія, хитрий, аплодувати, безмежний, буря, кричати, сміятися, хвалити, юнак, армія, бити, думати, одяг, учитель, халупа, дорога, ясний, жарко, смуток, Вітчизна.

17.3 поданими словами створіть синонімічні ряди

Старий, страждати, плакати, будинок, книга, дивний, великий; м'який, лагідний, розумний, тихий, сонячний.

18. Визначте антоніми, що вказують на такі відношення:

а) протиставлення за якістю; б) за кількістю; в) за простором; г) за часом; г) за дією; д) за станом; е) за почуттями; є) за стосунками між людьми

Поганий – гарний, рано – пізно, холод – спека, південь – північ, далеко – близько, стояти – лежати, веселий – сумний, лівий – правий, уперед – назад, наступати – відступати, війна – мир, друг – ворог, любити – ненавидіти, плюс – мінус, багато – мало, тут – там, будувати – руйнувати, щедрий – скупий, високий – низький, початковий – кінцевий, подібний – різний, учора – сьогодні.

19. Доберіть до підкреслених слів синоніми й антоніми. Визначте вид синонімів.

1. Верба усохне, і спиляють грушу.

Зелене море зроблять із Дніпра.

Ще брат живий, та він глухий.

Є братова, але вона стара.

2. Не хочу я в рай, і не заздрю я Крезові.

Заб'юся в глухий кут.

Тут сосни соснові, берези березові,

І люди людяні тут.

(Із творів Л. Костенко)

20. Випишіть із наведених речень антонімічні пари. До виписаних слів доберіть, де це можливо, синоніми.

1. Скоро на смузі тій щось блимнуло, немов спалахнув сірник і погас.
2. Почалося здаватися, що за чорною смугою хмари то здіймається, то падає, щоб піднятися на другому краї, хвиля вогняного моря.
3. А значить пута темноти сильніші від світла?
4. Життя лишилось за сими мурами, а тут, серед сірих холодних стін, замкнулась за мною смерть. А врешті – хіба я знаю, де кінчається власне життя, а чуже починається? (Із творів М. Коцюбинського)

21. Доберіть до виділених слів синоніми.

Вода прибувала з дивовижною швидкістю. В один день затопило ліси, сінокоси, городи. Стало смеркати, розгулялася буря. У темряві далеко десь гукали люди, жалісно гавкали пси... Вода, хмари, плав – усе пливло. Усе безупинно неслося вперед, шуміло, блищало на сонці... Батько сидів з веслом на кормі – веселий і дужий. Він почував себе спасителем потопаючих, героєм-мореплавателем, Васко де Гамою.

(О.Довженко)

22. Пригадайте й запишіть прислів'я (приказки), де є антоніми.

23. Поясніть спільне й відмінне в значенні слів, що входять до наведених нижче синонімічних рядів. Уведіть ці синоніми в речення.

1. Земля, планета, материк, суходіл, ґрунт, край, країна.
2. Любити, кохати, плекати, обожнювати, боготворити, цінувати, шанувати.
3. Рекомендувати, радити, пропонувати, характеризувати, заповідати, представляти.
4. Дім, будинок, будівля, будова, споруда, господа, домівка, хата, палац, замок, кам'яниця.

24. Складіть речення із синонімами до слова демонстрація:

- 1) маніфестація, процесія, марш, похід, протест;
- 2) виставка, показ, експозиція, виставлення;
- 3) вияв дружби, свідчення почуттів.

25. Уведіть у речення синоніми:

- 1) іменники: *вінця, грань, границя, край, межа, кінець; барва, колір, забарвлення, відтінок, фон.*
- 2) прикметники: *багрянний, вишневий, малиновий, кривавий, пурпуровий, червоний.*

26. Складіть невелике висловлювання на вільну тему, використавши подані синоніми до багатозначного слова свіжий:

- ◆ (про продукти, речовину тощо) щойно одержаний (хліб із печі, ягоди з лісу, молоко з-під корови),
- ◆ (про білизну) випрана, чиста, не вживана, не одягана;
- ◆ (про зелень) не зів'яла, молода, соковита;
- ◆ (про враження) нові, яскраві, не затьмарені;
- ◆ (про сили) відновлені, не виснажені, нові, не вичерпані;
- ◆ (про слід) не затоптаний, сьогочасний;
- ◆ (про людину) нова, мало знайома, незнайома;
- ◆ (про вісті) останні, найновіші;
- ◆ (про події) недавні, сьогочасні;
- ◆ (про вітер) прохолодний;

27. Доберіть синіми й антоніми до слів: сміливий, сумний, старий, красивий, важливий, добрий, смачний.

28. Поясніть різницю між словами в парах синонімів, попередньо ввівши їх у словосполучення.

Свічадо — дзеркало, вої — воїни, гуманність — людяність, ратний — бойовий, офірувати — жертвувати, рать — битва, уста — губи, чоло — лоб, перст — палець, десниця — права рука, ректи — говорити, знатний — відомий, звізда — зірка.

29. Підкресліть у поданих прислів'ях та приказках антоніми й поясніть, до якої частини мови вони належать.

1. Зима без снігу — літо без хліба. 2. Лихий доброго псує. 3. Добро пушить, а лихо сушить. 4. Радість красить, а печаль палить. 5. На чорній землі білий хліб родить. 6. М'яко стеле, та твердо спати. 7. Догана мудрого більше важить, ніж похвала дурного. 8. Чужого хорошого не гудь, а свого погано-го не хвали. 9. Одна гора високая, а друга низька. 10. Своя мила далекая, а чужая близька (*Нар. творчість*).

30. У яких значеннях і в якому контексті слова розум і серце можуть бути антонімами? Складіть речення з цією контекстуальною антонімічною парою.

31. Підкресліть у поданих афоризмах Г. Сковороди антоніми.

1. Сіється гниле — виростає запашне, сіється жорстке — виростає ніжне, сіється гірке — виростає солодке, сіється нісенітниця та дурість — виростає премудре й прозірливе. 2. Той розуміє юність, хто розуміє старість. 3. Чи не дивина, що один у багатстві бідний, а інший у бідності багатий? 4. Хто швидко приліпляється до нової думки, той швидко від неї і відпадає. Що швидко запалюється, те раптово й гасне. 5. Той розуміє юність, хто розуміє старість. 6. Годі будувати словом, коли те саме руйнувати ділом. 7. Як глупота є матір усіх пороків, так мудрість є справжня мати як наших чеснот, так і скромності. 8. Як хто посіє в юності, так пожне в старості. 9. Хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує.

32. Запишіть пари слів. Визначте вид омонімів.

Брати – брати, ручка – ручка, умови – у мови, накрила – на крила, зараз – за раз, права – права, місяць – місяць, білок – білок, дорога – дорога, на березі – на березі, настав – на став, зміст – з міст, роман – Роман, інею – і нею, мати – мати, гори – гори, друга – друга, повіки – повіки.

33. Знайдіть у тексті антоніми й синоніми, визначте їхні типи. Яку стилістичну роль вони виконують у вірші?

Дні летіли і дні кульгали
Між печалей і між утіх —
І тебе я могла прогавити
Чи прокліпати,

Як усіх,
Не розгледіти,
Обминати
На планеті морів і суш.
І не знати, як то обмирати
В божевільних обіймах душ. (М. Матіос)

34. Підкресліть у поданих реченнях омоніми й визначте їхні види.

1. Песик шишку з лісу ніс і подряпав нею ніс. Довелось Трезора звати, щоб наклав пов'язку з вати. 2. Як тільки світанок настав, гусак чимчикує на став. Проводить він там цілі дні, поживи шукає на дні. 3. Байбаки на варті стали і в ту ж мить дрімати стали. Отака ледача варта, слова доброго не варта. 4. Клаптик ситцю я покраю, хусточок з нього нашію, помережу їх по краю, пов'яжу лялькам на шию. Мама скаже: «Глянуть любо на твою роботу, Любо!» 5. Ну й бешкетник наш Андрійко. З поведінки в нього трійка. Він учора вранці в клас приніс kota у ранці (Г. Плотников).

35. Напишіть речення, виділіть омоніми. Визначте їх види.

1.Зранку захмарило і довго сіяло на землю холодну дрібну мжу. (Г.Тютюнник) 2.Сіяло сонце, у небесах ані хмариночки, та тихо, та любо, як у раї. (Т.Шевченко) 3.Я окинув очима його постать: плечі широкі, стан тонкий.(І.Нечуй-Левицький) 4.Гадали ми, що тайно в стан ворожий проникнув ти, щоб мстити за отця, за Новгород великий. (І.Кочерга) 5.Марія Семенівна відчула й зрозуміла душевний стан гостя. (І. Ле) 6.Худий, маленький коник з голосним іменем Буян ледве тягнув старенькі гринджолята з лозовим кошем, вимощеним житньою соломою. (І.Кравченко) 7.Здавалось, що насувала чорна хмара, коли татари йшли цілим кошем.

36. Доберіть омонімічні пари до поданих слів і введіть їх у речення.

Бал, бродити, вид, гриф, діти, ключ, ласка, мати, кадри, пара, перекладати, сонце, на став, три, замок, дорога.

37. Підкресліть у поданих реченнях омоніми, визначте особливості їх граматичного оформлення й групи.

1. До обіду покосили, гострі коси потупили (Нар. творчість). 2. Через вузьку протоку, що відокремлює острів від довгої піщаної коси, котяться спінені хвилі (М. Трублаїні). 3.Теплий вітре, шуми, ясне сонце, в zenіті світи, ми будуєм для щастя світи (В. Сосюра). 4. Хоч з хвастунів, буває, і сміються, але в дільбі їм часто долі дістаються (А. Глібов). 5. Вгорі темне непривітне небо, долі — холодна земля (М. Коцюбинський).

38. Поясніть значення слів етикет і етикетка, ефектний і ефективний, етика й естетика, еміграція й міграція, діалект і діалектика. Усно складіть із цими словами словосполучення або речення.

39. Знайдіть речення, у якому неправильно вжито слово «неділя», відредагуйте його.

- У неділю дідусь з онуком пішли гуляти у зимовий парк. (З підручника)
- Була неділя, тихий час дозвілля. (М.Рильський)
- Вербна неділя – назва християнського свята. (За словником)
- Одна неділя має сім днів. (З розмови)
- Від неділі до неділі – усе в одному ділі. (Народна творчість)

40. З'ясуйте для себе різницю в лексичному значенні поданих паронімів і введіть їх у речення.

Адреса – адрес, вправа – управа, сильний – силовий, кампанія – компанія, інтелігентний – інтелігентський, редакційний — редакторський, продуманий — придуманий, ідеальний — ідеалістичний, реальний — реалістичний, проблемний — проблематичний, музичний — музикальний, матеріальний — матеріалістичний, агітаторський — агітаційний.

41. Доберіть до паронімів такі слова, які підкреслили б різницю в їхньому значенні.

Говіркий — говірковий; голосний — голосистий — голосовий; язикатий — язиковий; чорновий — чорнявий; фамільний — фамільярний.

42. Поясніть різницю в значенні поданих співзвучних слів. Позначте в них суфікси.

Головний — головатий — головастий, зубатий — зубастий — зубний, дефективний — дефектний, черепичний — черепковий — черепашковий, хворий — хворобливий.

43. Додайте до іменників прикметники, що стоять у дужках, узгодивши їх за лексичними й граматичними значеннями.

Апарат, погода (льотний, літальний); погляди, стан (матеріальний, матеріалістичний); ніж, цех, речення (складний, складальний, складаний); стрічка, ранок (червоний, червневий).

44. Поясніть лексичне значення паронімів: україніка – україністика, трагедійний – трагічний, звичайний – звичний. З кожним з них складіть речення.

Лексичний склад сучасної української мови з погляду його походження

45. Складіть речення, використовуючи подані нижче власне українські слова.

Борг, вантажити, видобуток, вимикач, винятковий, виробництво, відшкодувати, віч-на-віч, власник, вразливий, вряди-годи, смак, втрапити, втручатися, вщухати, галузь, гальмувати, гаманець, глядач.

46. Запишіть відомі вам україномовні назви одягу й взуття, прикрас.

47. Складіть текст, використовуючи подану власне українську лексику.

Бавитися, багаття, баритися, бентежити, блакитний, бо, бруньки, бузок, бусол, вага, вдосвіта, виднокіл, вродливий, вщерть, гай, гарний, гіллястий, гнучкий, квітнути, замішуватися, зворушливий, красень, малеча, мереживо, наввипередки, надвечір'я.

48. Прочитайте поданий уривок із роману Л. Костенко «Берестечко». Підкресліть у ньому тюркізми. З якою метою авторка використовує їх?

Не жалів мені хан ні вина, ні кумису, ні меду. М'яко спати було. Лиш кричала вночі постільга, Та дві ситі сокири блищали при вході намету Та дивилася в серце сталева татарська клюга. Та щодня і щоночі хлєптали зливу баюри. І розджохався хан, усе причіпеньки шукав: — Ти мене одурив, проклятий гяуре! Я привів своє військо, а ти мене ошукав. Що ж ти хочеш, козацький ти макогоне, щоб у тих болотах мені жаба цицьки дала? Ти ж казав, що їх мало. А їх же там легіони!

49. Підкресліть у поданому тексті С. Тельнюка слова іномовного походження. Яку стилістичну роль вони виконують?

Грало, мерехтіло, танцювало синє море... Вічно юне, вічно молоде... А над Стамбулом підіймалися чорні дими — це яничари розпалили айякланму. Орда за ордою сходилися на Ат-майdan, несли туди свої казани і там перевертали їх догори дном — не підкоряємося, султане, тобі більше, не треба нам твоєї чорби. До султанського палацу були послані яничарські посланці, які передали султанові: «Ми не можемо тобі заборонити йти в Мекку. Йди, великий султане, але йди без нас. Йди, всемогутній султане, але перед тим видай нам свого великого візира Делавера-пашу і ще вісім інших начальників, яких ми ненавидимо, бо це вони довели Високу Брану до ганьби, а нас до старцювання. Віддай у наші руки винуватців нашого горя, а сам іди з миром куди хоч...»

50. Опишіть свій майбутній фах та уявне робоче місце, використовуючи українську лексику.

51. Підкресліть у поданому тексті етнографізми.

УКРАЇНСЬКА ТРАДИЦІЯ РІЗДВЯНОЇ ВЕЧЕРІ

Святу Різдва передуює Різдвяний піст, який за строгістю близький до Великоднього. Триває він теж 40 днів — з 28 листопада до 6 січня. Число 40 символізує гнів Божий або покаяння. Потоп продовжувався 40 днів і ночей, 40 днів постилися Мойсей і сам Ісус. Під час посту по понеділках, середах і п'ятницях не можна їсти рибу і соняшникову олію. Після свята Святого Миколая рибу можна їсти лише у вихідні дні, а в останні дні піст повинен бути строгим. Їжа й оформлення столу передають суть свята. На вечерю готують не менше 12 пісних страв: кутю, узвар, пісний борщ, гарячі страви з відвареного гороху і квасолі, капусту, вареники з картоплею чи іншою пісною начинкою, смажену рибу, гречану кашу з пісною олією, голубці з пшоном, печений гарбуз, пироги з капустою, горохом, калиною, сухофруктами, коржі з маком і т. д.

Пироги змазують соняшnikовою олією, солодкі — поливають медом. Гарячі страви доповнюють горіхами, яблуками, медом, іншими солодошами. Вибір страв залежав від місцевих традицій і статку господарів. Але у будь-якому випадку кількість страв не повинна бути меншою за 12. У старовину сама підготовка до готування їжі враховувала число 12: вогонь у печі розпалювали дванадцятьма полінами, які запасали і сушили протягом 12 днів останнього, дванадцятого, місяця.

Дванадцять страв можуть бути символом 12 апостолів чи свідчити про побажання 12 щасливих місяців наступаючого року для всієї родини. Різдвяний Святвечір — це сімейне свято, коли вечеряти після першої зірки сідають усією родиною, щоб разом прожити наступний рік. Під час трапези не рекомендується вставати з-за столу. Вважається, що це свято не можна проводити на самоті.

З появою першої зірки накривають багатий, але пісний стіл. Святкову вечерю після молитви починають з куті, яка є основною різдвяною стравою. Господарка ставить кутю, яку всі куштують, зачерпуючи з однієї миски. Справжню кутю готують із пшениці чи ячменю, додаючи родзинки, подрібнені горіхи, попередньо замочені в ма-ковому молочці, мед. Макове молочко з розведеним медом додають у кутю безпосередньо перед їжею — якщо зробити це раніше, пшениця стане твердою і несмачною. Різдвяна трапеза неможлива також без узвара, приготованого із сухофруктів, зварених з медом.

(С. Ааврентьєв)

52. Які з наведених слів іншомовного походження утворилися від власних назв? За етимологічним словником розшифруйте історію їх походження.

Вольт, комбінат, колонія, гафній, дербі, бостон, панама, садизм, рецепт, мансарда, ерудит, бікіні, батист, ескалоп, сандвіч, бойкот.

53. Доберіть текстові фрагменти з художньої літератури, у яких активно використано: 1) тюркізми; 2) інтернаціоналізми. Проаналізуйте ці слова та особливості їх уживання.

54. Прочитайте поданий уривок із твору Р. Іваничука «Мальви». Якими за походженням іншомовними словами він насичений. Чому?

Весною тисяча вісімнадцятого року гіджри разом з багатьма галерами, каторгами і паштардами причалила до Кафської пристані невелика турецька фреката. З неї зійшов на берег сивобородий чоловік у білій чалмі і сірому арабському бурнусі. Його обличчя заховалось у густій довгій бороді — годі було б угадати вік старця, та був він древній як світ, і в глибоких брунатних очах таїлась мудрість багатьох поколінь.

55. Поясніть значення поданих іншомовних слів. Якщо виникнуть труднощі, зверніться до словників іншомовних слів.

Марчендайзер, ексклюзив, консенсус, саміт, брифінг, шейпінг, тренінг, роумінг, шоу, хіт, кліп, ді-джей, трилер, сервіс, міксер, плеєр, тостер, маркетинг, шоп, дилер, провайдер, спонсор, грант, аплікант, спікер, гриль, драйв, чіпси, хот-дог, фіш-мак, чізбургер, таймер, вікенд, імідж, нонсенс, генерація, фундатор, електорат, істеблішмент, інавгурація, імпічмент, імплементація, супермаркет, прайс-лист, плей-мейкер, бізнес-леді, топ-модель, овер-тайм, паблік рілейшенз, мас-медіа, прес-реліз, джек-пот, толерувати, ксерити, перманентно, пуристичний, релевантний, промоутер.

56. Визначте походження наведених запозичених слів.

Базар, штаб, турне, шофер, психологія, джемпер, мітинг, єдиний, грядущий, філолог.

57. Користуючись словниками, з'ясуйте значення поданих слів і визначте сферу їх використання.

Акція, альянс, інгаляція, деномінація, депортація, дефляція, еміграція, екіпаж, меморандум, менталітет, конвертація, капелан, корупція, інтеграція, опозиція, пролонгація, рейтинг, імпічмент, інвестор, суверенітет, фракція, федерація.

58. Чи знайомі вам наведені слова? Чи вважаєте ви їх вдалими, придатними для використання в українській мові? Коли, на вашу думку, вони з'явилися у нашому мовленні і з якої причини? Чи використовуєте ви їх у своєму мовленні? Визначте лексичне значення цих слів та спробуйте дібрати до них (чи вигадати) українські відповідники. Якому з варіантів — поданому чи своєму — ви віддали б перевагу й чому?

Блютуз (англ. bluetooth), флешка (англ. flash card), джамп-драйв (англ. jump drive), гламур (ст.-шотл. gra-marye, фр. gla-mour), тюнінг (англ. tuning), апгрейд (англ. upgrade), аккаунттер (англ. accouter), ресепшн (англ. reception), кастинг (англ. casting), картинг (англ. carting), дрес-код (англ. dress code), фешн (англ. fashion), імідж (англ. image), креатив (англ. creative), респект (англ. respect), фреш (англ. frash), аперитив (фр. aperitif), кейтеринг (англ. catering), паті (англ. party), дайвінг (англ. diving), квест (англ. quist), флеш моб (англ. flash mob).

59. Прочитайте текст, випишіть слова, що належать до таких груп: 1) успадковані з індоєвропейської мови; 2) успадковані з праслов'янської мови; 3) власне українські.

Українська Всесвітня Координаційна Рада (УВКР) — спілка громадських (неурядових) організацій, які добровільно об'єднують громадян для задоволення й захисту їхніх національно-культурних, мовних, освітніх, творчих, соціальних, економічних, вікових та інших спільних інтересів.

За Статутом УВКР не претендує на централізоване керівництво жодними українськими організаціями й не бере участі у політичній діяльності. Водночас, активно сприяючи розбудові в Україні громадянського суспільства, УВКР інсталює збереження національної ідентичності й задоволення національно-культурних потреб українців у країнах оселення, розгортання співпраці України з закордонним українством, вивчення та поглиблення зв'язків українських громад закордоння з Україною.

60. Прочитати речення. Виписати власне українські слова.

День випурхнув, мов пташка із гнізда, змахнув крилом і впав за сивий обрій. (О.Деркач). З далекого краю лелеки летіли, та в одного лелеченьки крилоньки замліли. (Д.Павличко). Море далеко мліє так ніжно, як мрія. Легкі тумани серпанками сонні долини вкривають. (Леся Українка). Дівчата на луці гребли, а парубки в копиці клали, та, знай, на сонце позирали і нісенітниця верзли. (Т. Шевченко).

Нейтральна, емоційно забарвлена та стилістично маркована лексика

61. Підкресліть у наведених текстах експресивну лексику. До якої групи вона належить? Яким є результат її використання?

КОЛЯДА

Тешуть теслі з срібла сани, стелиться сніжиста путь. На тих санях в синь незнану Дитя Боже повезуть.

Тешуть теслі з срібла сани, сніться веснянії сни. На тих санях Ясна Пані, очі, наче у сарни.

Ходить сонце у крисані, спить слов'янськеє Дитя, їдуть сани, плаче Пані, снігом стелиться життя.

(Б. І. Антонич)

СИНОВІ

Ти був іще малий котигорошок, Така собі одна із людських мошок, Що виповзли на сонце, бо весна Тепло лила із келиха без дна, І щось собі блаженно лепетали, — І от тебе розумники спитали (Можливо, й сам слова сказав я ті): Чим хочеш бути, хлопчику, в житті?

Серйозний, як усі котигорошки, Ти на питання це подумав трошки І відповів: людиною. Дитя! Благословляючи твоє життя, У трудну виряджаючи дорогу, Яку пораду чи пересторогу Я кращу дам, ніж дав собі ти сам?

Будь вірним слову, що усім словам Із ним одним ніколи не зрівняться! Хай веселять тебе любов і праця, Хай дружби непогасної крило Гірке від тебе відганяв зло. І хай у час останній свій про сина Спокійно я подумаю: людина!

(М. Рильський)

І на тому світі не забуду, Не забуду, як твоя рука, Розтинала жаром білі груди І пускала серце сторчака. І поїла тим відьмацьким трійлом, Найсолодшим, що на світі є. І кроїла навпіл груди білі. І виймала серце, як своє. *(М. Матіос)*

62. Підкресліть у наведеному творі емоційно забарвлені слова. Укажіть у них суфікси пестливості.

Сонце низенько, вечір близенько, Іди до мене, моє серденько! Ой вийди, вийди, та не барися, Моє серденько, розвеселися. Ой вийди, вийди, серденько, Галю, Серденько, рибонько, дорогий кришталю! Ой вийди, вийди, не бійсь морозу, Я твої ніженьки в шапочку вложу. Через річеньку, через болото Подай рученьку, моє золото! *(І. Котляревський)*

63. Підкресліть у поданому тексті терміни й за допомогою словника поясніть їхнє значення.

МУЗИКА

«Музика починається там, де слово не здатне висловити. Музика створена для невимовного». Ці слова Дебюссі колись пронизали мене, ще хлопця, своєю простою незаперечною істиною. Навіть найгеніальніші поети несподіваними, незвичайними, вишуканими епітетами не передадуть величі природи, глибини людських почуттів, як хорали Баха і симфонії Бетховена та Чайковського. Слова ніщо перед музикою.

Мені пощастило послухати старі негритянські духовні співи. Дивно, що саме ці повні туги і скарг хорові співи, під час виконання яких імпровізували різні варіації, стали джерелом джазів, звичайно, пройшовши довгий шлях. Потроху духовний, релігійний, часто містичний зміст поступався перед цілком реалістичним, побутовим. Але ж скарги і туга лишилися. Релігійні співи змінилися ліричними сумними піснями-блюзами. Здавалося, що старовинні інструменти — гонг, барабан — і нові, експресивні — саксофон, труби, — імітуючи людський голос, найкраще висловлюють переживання і почуття. Спочатку це справді був крик душі, обурення, безсилля перед долею, мрії про інше, людське життя, де немає поділу на білих, чорних, жовтих. Один старий популярний блюз проспівав нам артист про бездомного бродягу, який із розпачем і задрістю дивиться на швидкі освітлені поїзди, що мчать в інші, щасливі недоступні краї, везуть багатих, щасливих людей. Своєрідна музика, імпровізації під час виконання, такі популярні серед негрів, стали модною екзотикою для білих.

Ми розговорилися з маестро — молодим приємним музикантом з Америки. Мені цікаво було послухати його думки про шляхи сучасного джазу. Що не кажи, а молодь скрізь захоплюється джазом. Звичайно, тут і мода, і бажання наслідувати, схиляння перед чужоземцями до потворності, а втім, і в джазах є щось своєрідно вабливе (О. Іваненко).

64. Підкресліть у наведеному вірші терміни. Яким є їхнє значення? З якою метою автор використовує їх?

Гармонія, в якій живуть слова, Не форма, не верлібри і хорей.
Безлюдний степ і квітка польова, Верба самотня і зоря над нею,
І той маленький Всесвіт джерела, В якому спрагу погамує кожний, —
Поезія, яка завжди була, Для неї ти не бог, а подорожній.
Риторика невдовзі відпала, Красиве слово може одурити.
Лише природна мова джерела Тебе навчить мовчати й говорити. (П. Гірник)

65. Написати твір-мініатюру на тему «Професія моїх батьків», використовуючи в ньому професіоналізми та терміни.

66. Перепишіть речення. Знайдіть у них професіоналізми, розкрийте їхнє значення й вкажіть, якої професії вони стосуються.

1.Запарувала рілля, тьмяно заблищали на сонці одвернуті лемешами скиби землі.(Г. Тютюнник). 2.Тимко, налягаючи руками на чепіги, часто задирав голову, проводжав даленіючі косинці журавлів, і тихий смуток облягав його серце (Г.Тютюнник). 3.Лікарка мовчки вийняла з-під пахви хворої термометр, мружачись проти світла, довго придивлялась до блискучої шкали. (Ю. Збанацький).

67. Підкрестіть у наведеному вірші поетичну лексику. Якою є її художня роль?

Говори, говори, моя мила:
твоя мова — співучий струмок.
Ніч зірки посвітила.
Шепчуть вітру квітки: «Гей, в танок!
Повінчайся з туманами ночі».
Тихо так опівночі.
Ніч зірки посвітила.
Говори, говори, моя мила:
твоя мова — співучий струмок.
(П. Тичина)

68. Випишіть із тексту поетичну й уснорозмовну, побутову лексику.

ХРАМ

Інколи вранці Гомон виходив на берег озера, дивився, як сувої туману тяглися з плеса і огортали соснові бори. І десь там, у глибині білого туману, де промені сонця тчуть золотими нитками шапки для велетенських сосен, здіймався небачений храм і плив у сонячній сріблястій імлі над лісом. І він сам плив поруч з ним у безвість.

Але видіння скоро вривалось. Земля озивалась до нього голосами жони, дітей. Ревіла корова, гелготали гуси...

І так день у день. Від ранньої зорі до вечірньої. Праця висотувала з тіла сили, а з душі мрію. Щораз менше літав у сонячній імлі вкупі зі своїм сріблястим храмом, а дедалі більше волочив важкого плуга.

Але ніхто не знає, що таке людина. А це така істота, що коли хоч раз у житті вона відчула політ своєї душі, неодмінно знову підніметься духом.

(За Р. Іванченко).

Активна й пасивна лексика

69. Підкресліть у наведених реченнях авторські неологізми, розкрийте іншими словами їхнє значення.

1. Треба щедро — серцем одним, устами ледь розпуклими — розпелюстити втіхи гін, всевідради! 2. Аби лиш подолати гнів, сторозтриклятий гнів здолати, я б поіменно міг назвати усіх братів, усіх катів. 3. І хочеться сягнути за край часу, за прапервні. 4. Зворохобилися айстри приосіннім сонцелетом, проминальною порою, падолистом деручким. Кружляє понад ними вечір, крила розкриливши, впав на горлицю із неба стонасторчений коршак. Тож під листям кругопадом в урочистості вечірній мріють сині-сині айстри без радіння і журби. 5. І вже болить душа, на дуб здубіла в цій чужаниці, чужбі, чужині! (В. Стус)

70. Підкресліть у наведених реченнях історизми та архаїзми. З'ясуйте відмінності між ними. Яку роль виконує застаріла лексика в тексті? Зверніть увагу на значення власних імен.

1. За седмицю вітець Окомир повернувся із Пересічення, від волхва. 2. Житяна пішла до Києва шукати рід свого лади. 3. А тут захворів кожум'яка Білокіз. 4. Менші діти Гордослава знали, що Веселина була на виданні і тепер дбала собі на посаг. 5. Веселина гриміла цебрами і довго спускала в колодязь журавель. 6. Скоро Превлад і Маломир подалися до тиверців. 7. Ярка стала молитися Дажбогу-Ярилу. 8. Велика небезпека постійно чатувала на переповнені лодії боярина. 9. Очі Гордини заіскрилися цікавістю, на чоло вив'юнилися тонкі бровенята. 10. Мечники обступили витязя.

71. Запишіть речення, назвіть слова активного й пасивного вжитку. З'ясуйте їхні стилістичні функції.

1. Дай волі на ніготь, а він візьме на лікоть. (Нар. творчість). 2. Ми їм (манкрутам) протиставимо духовність, відвагу й гідність. Ми пам'яттю предків клянемося стати на прю! (С.Пушкін). 3. За козаків і за весь народ український голосно заступився тодішній наказний гетьман Павло Полуботок. (І.Огієнко). 4. Блискуча упряж, наче золото, горить на гарних румаках. (Ю.Клен). 5. Мчить геть у степи, у степи, де співає їй (Жанні д'Арк) вітер осанну! (Ю.Клен).

72. Запишіть речення, підкресліть авторські неологізми та прокоментуйте їхнє утворення

Розгороджуйте, батьку, плота. Охолоджуйте, мати, квас. Стокопито дзвенить кіннота. Може, їде і ваш Тарас... (І.Низовий). Ото б сміху було! (Крізь сльози) Коли, зібравшись за столом, ви б ждали в гості Дід-Мороза, а я б явився Дід-Теплом! (С.Караванський). Терновий кущ пахтить, рехтить бджолинокрилими квітками. (М.Чернявський). Під вітром хилиться верба, дзвенить ясна безмеж. (М.Луків).

73. Прочитайте речення, укажіть у них авторські неологізми.

Збирають світлі золоті меди веселокрилі та прозорі бджоли. (М. Рильський). Небо розпросторилось високо, бджоли в квітограєві гудуть. (Д. Луценко). У річку золота згори капле срібло щиродзвонне, прилетіли, прибули жайворони. (Г. Чупринка). Ненавиджу темне життєве болото, я в душу таємне ловлю сонцезлото. (П. Тичина). Журавлиниться просинь, баболітється осінь. (А. Камінчук).

74. Підкресліть у поданій гуморесці просторіччя. З якою метою їх використовує автор цього художнього твору?

ПРО БІДНОГО ЛЬОВУ І ДЕРЖАВНУ МОВУ

Зустрілися на базарі Дамочки знайомі.

– Як ваш Льова поживає?

– Сидить у дурдомі. Він в Ізраїль перебрався До перебудови, А там бар'єр — біда тобі, як не знаєш мови. Вчився Льова так старанно, Що не бачив світу, Але ідишу не вивчив, Не знає івриту. Як почина балакати, Ні складу, ні ладу. Там же книжки не спереду Читають, а ззаду. Потикався бідний Льова В різні установи, Все закрито-перекрито, Як не знаєш мови.

Скрізь дивилися на Льову, Як на психопата, Тому й зробив бідний Льова З фанери плаката. Накарлявав: «До такого Життя ми не звичні. Ми — євреї особливі, Російськоязичні. Вимагаєм від кнесета Створить нам умови, Запровадить в Ізраїлі Дві державні мови!» Гукав Льова під кнесетом, Роззявивши рота, А на нього всі дивились, Як на ідіота. Мало йому не побили На лобі плаката. Тепер в Льови у дурдомі — Окрема палата.

Щоб знав, дурень, що Ізраїль — Розумна держава. Нав'язувать чужу мову Там не мають права.

(П. Глазовий).

75. Проаналізуйте репліку, узятую з молодіжного форуму. Підкресліть у ній розмовні елементи, інішомовні вкраплення, новотвори, територіальні діалектизми й жаргонізми. Висловіть своє ставлення до цих мовних явищ. Чи прийнятні вони в нашій мові? Якщо так, то в яких ситуаціях мовлення та якою мірою? Відповідь аргументуйте.

Ну от, вчора зовсім випадково зіграли у віртуалку по світах Олді. Грати не збирались, гра нерейтингова, та і хто такий Олді не знали. Але так сі стресло, що пили каву і на екрані з'явилося «войти в гру». Не втримались. Гра пройшла фактично повним гугляжем, але: по-перше, взнала, хто такий (чи то пак такі) Герні Аайон Олді, по-друге, відкрила для себе, що це українські письменники, нехай і російськомовні, ну і по-третє, тепер доведеться як порядній квестерці, хоч одну книжку та і прочитати. Тепер от думаю, яку. Мо, хтось порадить?

76. Напишіть речення. Визначте діалектні слова. Доберіть до діалектних слів відповідні слова сучасної української літературної мови.

Там ви для правди святої сильний збудуєте опліт. (І. Франко). Тільки просить дуже гречно. (І. Франко). Ледве чутно, як бідний хлоп коло хати у трембіту трембітає, так файно кругом і тихо. (Ю.Яновський). Гандзе взяла бучок і пішла лугами. (В. Стефаник). Лісом піють кололоколи, пташка буде з ними піти. (Ю.Федькович).

77. Напишіть речення, знайдіть у них діалектні слова, поясніть, що вони означають.

1. Теплим весняним ранком Іван ішов у полонину. Ліси ще дихали холодками, гірські води шуміли на скоках, а плай радісно підіймався вгору поміж воринням. 2. По далеких горбах самотіли тихі гуцульські осередки, вишневі од смерекового диму, яким прокурилися гострі дашки дашки оборогів з запашним сіном, а в долині кучерявий Черемош сердито поблискував сивиною та світив недобрим зеленим вогнем. 3. Ніжно дзвеніла над ним хвоя смerek, змішавшись з шумом ріки, сонце наляло золотом глибоку долину, зазеленило трави, десь курився синій димок од ватри... 4. З подри, де сохнуть великі круглі буханці бузду, повіває на ватага вітер, але не може прогнати зі стаї запаху вугляр, сиру й овечої вовни. (З тв. М.Коцюбинського).

78. Підкресліть у тексті сленгізми. Яким є їхнє стилістичне навантаження?

Я люблю Харків, він має свою дуже специфічну енергетику, набагато давнішу, аніж Хвильовий і компанія. Шевельов — це мій, так би мовити, живий Харків. Я ще застала цих старих харків'ян на еміграції. Колись я таки мушу видати своє листування з покійним Юрієм Володимировичем (мені там доведеться робити деякі купюри, бо ми дуже відверто листувалися і коментували культурну ситуацію в Україні — йому вже все одно, а мені, знаєте, тут ще жити). Ми «відтягувалися», кпили, злозячили (а він дуже такий злозякий дід був, зі специфічним почуттям гумору). З ним було в кайф листуватися — на чисто філологічному рівні. Він швидко перехоплював сленгові слівця: від мене вивчив «вопріс» і «наоборіт» — дуже йому подобалися; від мене дуже рано перебрав оці ось ніби вкраплені русизми. В Юрія Володимировича теорія була (ще задовго до моєї появи на світ) про оцей великоруський сленг — у Хвильового він це відстежував, у Лесі Українки в листах. Великоміська українська інтелігенція вживала русизми з функцією, протилежною суржику, — як залапковані цитати свого роду. Тут ми з ним дуже швидко знайшли спільну мову — він почав підписуватися «Ваш дедушка» (О. Забужко).

79. Доберіть кілька жаргонізмів із мовлення комп'ютерників. Поясніть значення й походження цих лексем.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1. У якому рядку всі слова є власне українськими?

1. Урожай, хлопець, нокаут, самоповага, зерно.
2. Непослух, сузір'я, суцвіття, лоскіт, рушник.
3. Ракета, співчуття, пір'їнка, самоскид, блискавка.
4. Озеро, таємниця, гідність, крила, вітряк.
5. Молоток, багатокутник, перемога, космос, телевізор.

2. Укажіть рядок, у якому всі слова спільнослов'янські.

1. Оселя, сніговий, лиходій, садок, залп.
2. Щастя, гривна, калина, мова, сонце.
3. Дуб, клен, біб, птаха, брат.
4. Горобець, колиска, мати, подарунок, зима.
5. Урожай, соняшник, сова, пісня, земля.

3. У якому реченні є запозичене слово?

1. Швидко линуть роки, і ніхто не стрима їх політ.
2. А поет усе то грає, то щось пише на папері.
3. Каштани в ранок сивий, попелястий, шуміли над твоїм вікном.
4. Ми, як відомо, не з полохливих.
5. Осики лист каро-зелений тремтить на вітрі і тремтить.

4. У якому рядку всі слова є загальноживаними?

1. Казанок, інтерв'ю, рискаль, гіпотеза, географія.
2. Коваль, Україна, солодощі, когут, рука.
3. Сокіл, майстерня, решето, фраза, журі.
4. Сміх, крига, правиця, кожух, місяць.
5. Кольє, тріумф, сажа, трюмо, герес.

5. У якому рядку всі слова є термінами?

1. Голод, кут, бісектриса, графіка, лексика.
2. Кривда, соло, молоко, краса, мороз.
3. Симбіоз, агресія, кіно, театр, фойє.
4. Реакція, функція, сила, міра, гріх.
5. Фонема, ом, тангенс, дифузія, лінгвістика.

6. У якому рядку всі слова застарілі?

1. Пан, каша, добро, чистотіл, козак.
2. Гайдамака, міщанин, фрукт, вівтар, вуса.
3. Чубок, хурделиця, свічадо, словеса, сокира.
4. Рать, зело, челядь, наймит, жупан.
5. Спудей, монах, кардинал, лицар, смола.

7. У якому рядку всі слова є діалектами?

1. Коливо, бутарня, голос, стріха, кирниця.
2. Шушеренки, шлях, дрібушка, молоза, крижмо.
3. Рискаль, квочка, добро, комин, степ.
4. Фіра, когут, чубарка, визір, туфля.
5. Одвірок, лопатки, фасулі, двір, палець.

8. У якому реченні наявна просторічна лексика?

1. Життя квітів починається з пролісків. (Ю.Смолич).
2. На засланні Т.Шевченко зустрічався з польськими вигнанцями. (О.Іваненко).
3. Перестань чавкати над вухом. (Г.Тютюнник).
4. Десь збоку, у високості, закурликали журавлі. (В.Калита).
5. Отак собі побалакали, й у Грицька наче од серця одлягло. (П. Мирний).

9. У якому реченні вжито жаргонізму?

1. Збираю осені сліди, її шаленої утечі, її свавільної орди, її печальної предтечі. (В.Китайгородська)
2. Прокопчук носив міліцейську шинелю з синього сукна, шапку-кубанку, штани-галіфе. (Г.Тютюнник)
3. За два місяці ти матимеш такі шкари, бобочку, кліфт, колоса й чепу, що й на матроса клюнеш. (І.Микитенко)

10. У якому рядку всі слова є термінами?

1. Істина, мовознавство, концерт, кенгуру, дієслово.
2. Окріп, конференція, зозуля, префікс, весна.
3. Керівник, хустка, малина, корінь, дифузія.
4. Корекція, координація, синус, асиміляція, бароко.

11. Виділене слово вжито в невластивому для нього значенні в реченні

1. Керівництво армії розробляє нові *тактичні* прийоми оборони.
2. Наш командир – дуже *тактична* людина.
3. Генерал пояснив свої *тактичні* міркування.
4. Успіх бою забезпечили правильні *тактичні* розрахунки.

12. Виділене слово вжито в переносному значенні в реченні

1. Велика картина в **золотій** рамі гойдалася на шнурку. (О.Гончар)
2. Якщо хочеш **жити** для себе, живи для інших. (Нар. творчість)
3. Левко Репетюк стояв червоний, лихий і нервово смикав **золотий** ланцюжок свого пенсне. (Ю.Смолич)
4. Спи, моя дитино **золотая**,
Спи, моя тривого кароока. (М.Вінграновський)

ФРАЗЕОЛОГІЯ

1. Скласти та пояснити наведені одиниці та пояснити їхнє значення.

Бити байдки, дати гарбуза, спіймати облизня, п'ятами накивати, молоти язиком, повісити носа, сміх розбирає, набратися лиха, охопив смуток, винести подяку, прикусити язика, скалити зуби, згідно з оригіналом, рука руку мие, громада — великий чоловік, теревені правити, замилювати очі, ловити гав, тримати язик за зубами, губу копилити, гнути спину, зло бере, порушити питання, скласти подяку, хоч з мосту та в воду, скорчитися в три погібелі, ліквідувати заборгованість, руки сверблять, в страху великі очі.

2. Виписати з поданих речень фразеологічні звороти, пояснити їх значення.

1. Грамота йому – в руку. Пам'ять добра.
2. І весь сум з хлопця як вода змила.
3. А за невдачу серце зривав завжди на наймиті. Дня того не було, щоб не давав чубровки або ляца.
4. Тарас чув, як багато панських людей то там, то там не видержували панщини і накладали на себе руки.
5. Зранку як пішло, то оце й досі немає: бігали і до ставка, і до греблі, всі бур'яни обшукали – як упав у воду.
6. Росте Тарас Шевченко. Тільки зіп'явся на ноги, почалося те дитяче бурлакування. Не чув на себе лиха Тарас, - біг до Вільшани, землі не чуючи під собою.

3. Пояснити значення та походження таких стійких сполучень слів.

Геркулесові стовпи, гомеричний сміх, дамоклів меч, танталові муки, проходить червоною ниткою, як зіницю ока, гордіїв вузол, перейти рубікон, шалені гроші, ось де собака зарита, поставити крапку над «і».

4. Переписати фразеологічні сполучення, розкриваючи дужки. Пояснити їх значення.

(Ні)коли і вгору глянути; і в підметки (не)годиться; (не)спускати з ока; (не)остання спиця в колесі; (не)ликом шитий; (ні)живий, (ні)мертвий; (ні)де правди діти.

5. Дібрати по кілька фразеологізмів із словами голова, око, серце, слово.

6. Визначити походження поданих фразеологізмів.

Де згода, там і вигода; як мертвому кадило; як горох при дорозі; підвищувати тон; вивести на орбіту; учітєся, брати мої, думайте, читайте; святая святих; крокодилові сльози, під лежачий камінь вода не тече; п'яте колесо до воза; іти в ногу; розбити кайдани; холодна війна; чуття єдиної родини; око за око; лебедина пісня.

7. Пояснити значення фразеологізмів з іменником рука.

Грати в чотири руки, подати руку допомоги, носити на руках, нечистий на руку, опускаються руки, гріти руки, брати голими руками, волю дати рукам, валитися з рук, махнути рукою, права рука, рука руку мие, дати по руках, своя рука — владика, сверблять руки, ходити по руках.

8. У поданих реченнях знайти фразеологічні звороти, пояснити їх значення. Скласти 2 речення з цими фразеологізмами.

1. Та ви лікті собі кусатимете, коли качки вам просто на мушку сідають, а ви нічого зробити не можете!

2. Погнали лисицю... Ну, тут у вас пульс із 72 ударів зразу на 90, очі рогом на лоба, «пострілюючи» ліщину, і ходором ходить у руках двадцятка...

3. Поміж очеретами та верболозом сила-силенна невеличких озеречок, вкритих густою зеленою ряскою...

4. Раптом тривожний мамин голос, тихе-ках! – і каченяток нема! Їх, як злизало (*Остан Вишня*).

9. Скласти речення з поданими фразеологічними зворотами.

Розуму набиратися, як упав у воду, як три дні не їв, дивитись крізь пальці, налягати на ноги, гострий на язик.

10. Виписати порівняльні фразеологічні звороти. Які ви ще знаєте фразеологізми подібної будови?

1. А козаки, як та хмара, ляхів обступила.

2. Як не ховався, як не тулився, а все-таки як хлющ обмок.

3. На чистім снігу свіжий слід малої ноги. Катря, як вкопана, стала.

4. Однак новина впала, як грім з ясного неба.

5. Проси ще та не лінуйся, кривись добре, як середа на п'ятницю...

6. І справді, бувало, по кілька днів додому не заглядав, а потім біжить, замурзаний, зголоднілий... і так тоді на їжу накинетесь – наче за плечі кидає.

7. Ілля Самусь з обличчя як дві краплі води на свою матір схожий.

11. Згрупувати слова і фразеологічні звороти в чотири синонімічні групи.

Втекти, близько, зневіритися, говорити, молоти дурниці, два рази ступнути, падати духом, ноги на плечі, під носом, чесати язика, руки опустити, точити теревені, накивати п'ятами, рукою дістати, носа повішати, під рукою, вуха повісити, давати волю язика.

12. Дібрати до поданих слів фразеологічні синоніми.

1. Тихо
2. Тісно
3. Худий
4. Мовчати
5. Близько

Зразок: тихо-хоч мак сій.

13. Звідки походять наведені нижче крилаті вислови, хто їх автор?

1. Іду на ви.
2. Громадою обух сталить.
3. Досвітні очі.
4. Вільна неволенька.
5. Вчитися, вчитися і вчитися.
6. Людина – це звучить гордо.
7. Не той тепер Миргород, Хорол – річка не та.
8. І на оновлений землі врага не буде, супостата.

14. У наведених нижче реченнях знайти фразеологічні звороти, які були б антонімами до слова МАЛО.

1. Вони ведуть наші колгоспи, а колгоспний лад, їх підтримує, своїх артільних вожаків. І людей таких у нас, як майського цвіту.

2. Воно ж як раніше було: одне так собі; а в другого розуму хоч лопатою горни.

3. – Пройшла чутка, пане Хведоре, - загомонів Джулай, стримуючи свій дужий голос, що до Чигирина військ наїхало видимо-невидимо.

4. Коло яток людей тьма-тьмуца.

5. Біля Борисполя, на озерах, качви тієї, ну як хмари!

6. Ярослав Галан став героєм нашого народу, а його послідовників нині не один і не два, їм ім'я – легіон.

15. Ввести до речень один з найдоцільніших фразеологізмів, поданих у дужках.

1. У понеділок, повернувшись зі школи, сідаю одразу до уроків. Тепер хай (*хоч каміння з неба, хоч трава не росте, хоч відбавляй*). 2. Мабуть, Роман і сам зараз зрозумів, як недоречно він вискочив з своїм дурним дотепом (*мов Пилип з конопель, як пить дати, як грим з ясного неба*). 3. Мама цілий день ходить (*як у воду опущена, як білина в полі, як білка в колесі*). Плакати, щоправда, не плаче, не те, що інші матері, а вже ж дуже засмучена

16. Пригадати й записати фразеологічні звороти, до складу яких входили б власні назви.

Зразок: язик до Києва доведе.

17. Згрупувати фразеологізми у синонімічні ряди

Брати близько до серця; птах високого польоту; битися як риба об лід; дати жару; жити розкошуючи; порожня голова; був кінь, та з'їздився; важливий птах; давати по шапці; дурнів не сіють, не орють, а вони самі родяться; узяти за душу; де тонко, там ще й рветься; жити, лихо покотивши; без сьомої клепки в голові; завдати бані; жити не по кишені; давати прикурити; набитий дурень; брати за живе; велика цяця; доконала гнідка дорога нелегка; всипати гарячих; полатати боки.

18. У фразеологічні одиниці вставте пропущені слова (користуйтесь довідкою). Поясніть значення фразеологізмів.

Гострити ...; сам собі ...; ... на ... не попадає; викинути з ...; втрачати ...; ... з'їсти; прихилити ...; ламати ...; не по ...; на ... ходити; крізь ... цідити. Язик до ... доведе; пропав, як швед під ...; на городі бузина, а в ... дядько; бачив ... і ..., і мідні труби; у ... був і папи не бачив.

Довідка: зуб, голова, очі, Київ, Полтава, Крим, Рим

19. Які з поданих виразів особливо часто вживаються у казках?

1. Скоро мова мовиться, та не скоро діло робиться.
2. Самі трохи завинили: не питаючи броду та сунулися в воду.
3. І коли на мертвій дощці з-під пензля маляра виглянули людські очі, в хлопця аж мурашки пішли поза спиною.
4. Жив собі чоловік, і був у нього син.
5. Це вам казка, а мені бубликів в'язка.
6. Росте цей син не по днях, а по часах.
7. Він і мовчить розумно, і розумно дума, бо знав людей і бачив світ.
8. За широкими морями, за лісами дрімучими ще й за горами кам'яними в не нашій, далекій стороні був колись веселий край.

20. У ліву колонку виписати звичайні словосполучення, а у праву – фразеологічні звороти. З трьома фразеологізмами придумати речення.

1. Дати тягу. Дати книжку.
2. Вийти з себе. Вийти з школи.
3. Надути волейбольну камеру. Надути губи.
4. Намотати на вус. Намотати нитку на палець.
5. Робити до вечора. Робити з мухи слона.
6. Шукай у шухляді. Шукай вітра в полі.
7. Піймати щуку. Піймати облизня.
8. На стіну повісили картину. На стінку лізти.

21. Скласти діалог на основі значення фразеологізму згоріти від сорому.

22. Замініть фразеологізм синонімічним словом або словосполученням:

1. Андрій та Олена жили як кішка із собакою.
2. Марійка працювала в садку не покладаючи рук.
3. Одарка із Марійкою ось уже годину точили ляси.
4. Олег пускав бісики дівчині.
5. Ні світ ні зоря прокинувся Микола.
6. Дмитро облизня піймав.
7. Хлопці співають аж гай гуде.
9. Пропав зайчик ні за цапову душу.
10. Олег був ні риба ні м'ясо.

23. Доберіть синонімічні фразеологізми і поясніть їх значення.

1. Загнати на слизьке –
2. Кури не клюють –
3. Ні в сих ні в тих –
4. Брати ноги на плечі –
5. Сидіти, склавши руки –

24. Закінчити прислів'я. Пояснити, як ви їх розумієте.

Зразок: Життя прожити – не поле перейти.

1. Життя прожити - ...
2. Кому що, ...
3. Дешева рибка - ...
4. Не кажи гоп, ...
5. Гора з горою не сходиться, ...
6. Не місце красить людину, ...
7. Один за всіх, ...

25. Замініть вислови близькими за змістом дієсловами.

Брати за душу, тримати у голові, бити тривогу, тремтіти як осиковий лист, покласти голову, продавати зуби, продавати душу, накивати п'ятами, ні живий ні мертвий, ламати голову, зуб на зуб не попадає, мов у воду впасти, вкладати всю душу, крутити носом.

26. Що об'єднує прислів'я кожної групи? Доберіть узагальнене слово до кожної з груп.

1. Праця годує, а лінь марнує.

Хто не робить, той не їсть.

Така робота ні в тин, ні в ворота.

Що посієш, те й пожнеш.

Маленька праця краща за велике безділля.

Дружно працювати – втоми не знати.

2. Дерево сильне корінням, а людина знаннями.

Знання людині як крила пташині.

Хто багато читає, той багато знає.

Людина без знань як риба без води.

Великі знання починаються з малої книжки.

Вік живи, вік учись.

27. Відновіть прислів'я і поясніть їх зміст. Скористайтеся довідкою.

1. Літо забирає....

2. Якщо не навчив батько, ...

3. Краще без вечері лягати, ...

4. Хто багато читає ....

5. Як голова сивіє, ...

6. Діти плачуть, ...

Довідка: а у матері серце болить; то чоловік мудріє; а зима з'їдає; то не навчить і дядько; той багато знає; але без боргів уставати.

28. З'єднайте фразеологізми в антонімічні пари:

Вдарити лихом бо землю	кури не клюють
Пекти раків	сміятися на кутні
Розбити глека	Валиться з рук жити чужим розумом
Сушити зуби	білий як смерть
Як кіт наплакав	ніс повісити
Намотати на вус	друзі не розлий вода
Горить у руках	в одне вухо впустив, а в інше випустив

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1. З'ясуйте, у якому рядку всі словосполучення є фразеологізмами:

- а) читати повість, стримано засміятися, перейти вулицю, довести додому;
- б) кінець уроку, пекти картоплю, відчинені двері, чужа праця;
- в) засипати вугілля, брати воду, говорити правду, гнути гілку;
- г) читати по очах, пекти раків, з відкритим серцем, западати в душу.

2. Визначте, у якому рядку фразеологізми становлять синонімічний ряд

- а) без вогню пекти, байки правити, багато брати на себе, зронити сльозу;
- б) теревені правити, оповідати сон рябої кобили, боби розводити, плести сухого дуба;
- в) зробити хибний крок, зривати завісу, зорі знімати з неба, обіцяти золоті гори;
- г) міряти лозиною, наклеювати ярлики, на ногах не стояти, передбачати події.

3. Виберіть фразеологізм, який має значення «кого-небудь щось постійно хвилює, турбує, мучить, завдає душевного болю»:

- а) кішці смішки, а мишці слізки;
- б) черв'ячок точить;
- в) зав'яз пазурець, і пташці кінець;
- г) пробігла чорна кішка.

4. Назвіть рядок, у якому подано синоніми до фразеологічного звороту «ствявши голову, за волоссям не плачуть»:

- а) головою лягти; на голову виший;
- б) чуб дарма, як голови нема; пропав кінь, і вузду кинь;
- в) покласти голову; проторохтіти головою;
- г) головою важити; голова як решето.

5. З'ясуйте, у якому рядку всі фразеологізми мають однакове значення:

- а) носа не показувати, нема живої душі, за тридев'ять земель;
- б) зганяти з світу, вішати собак, з легкої руки;
- в) живіт присох до спини, крихти в роті не було, ріски в рот не брати;
- г) ворожити на бобах, вити вовком, дати звістку про себе.

6. Назвіть фразеологізм, який є антонімом до вислову ревма ревіти:

- а) рвати і метати;
- б) рвати на шматки;
- в) ревно любити;
- г) реготи справляти.

7. Пригадайте, що означає запозичений фразеологізм селя ві:

- а) таке життя;
- б) з самого початку;
- в) невідома земля;
- г) чиста дошка.

8. Укажіть рядок, у якому фразеологізми становлять синонімічний ряд:

- а) нестися високо вгору, ні в тин ні в ворота, сісти на мілину, терпець урвався;
- б) теревені правити, збити з пантелику, ні за холодну воду не братися, облизня піймати;
- в) нуль без палички, пальці гритги, підставляти ногу, пороги оббивати;
- г) дзвін великий лить, брехні справляти, замилювати очі, напускати туману

9. Знайдіть рядок фразеологізмів власне українського походження:

- а) альфа і омега, голос волаючого в пустелі, жити манною небесною;
- б) закопувати талант у землю, вовк в овечій шкурі, побиття немовлят;
- в) гарбуза дістати, світ макітриться, не до жартів;
- г) Геркулесові стовпи, дамоклів меч, драконівські закони.

10. Знайдіть рядок фразеологізмів з античної міфології, що стали інтернаціональними.

- а) вхопити шилом патоки, тягар на душі, кермо влади, аж за вухами лящить;
- б) відрізана скиба, журба сушить, завертати голоблі, сидати в калошу;
- в) Авгієві стайні, ахіллесова п'ята, бездонна бочка, гордіїв вузол;
- г) вмивати руки, за царя Панька, горобина ніч, в очах зеленіє.

11. Дві лексеми в плані вираження й одна семема в плані змісту — це ознаки:

- а) слова;
- б) словосполучення;
- в) фразеологізми;
- г) прислів'я.

12. Стійкі сполучення слів, значення яких характеризується абсолютною нерозкладністю, невмотивованістю значень окремих компонентів, називаються:

- а) фразеологічними зрощеннями;
- б) фразеологічними єдностями;
- в) фразеологічними сполученнями;
- г) прислів'ями.

Рекомендована література

Базова

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 1986. – 1199 с.
2. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова. – К.: Наукова думка, 1984.
3. Сучасна українська літературна мова: В 5 т. Вступ. Лексика і фразеологія / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1973.
4. Сучасна українська мова. / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997.
5. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; За ред. А.П. Грищенка. – 2-ге вид. – К.: Вища школа, 1997.
6. Сучасна українська літературна мова: Підручник / М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін.; За ред. М.Я. Плющ. – 3-тє вид. – К.: Вища школа, 2001.
7. Сучасна українська мова: Довідник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; За ред. О.Д. Пономарева. – 2-ге вид. – К.: Либідь, 2001.
8. Українська мова: Підручник для педучилищ / За ред. П.С. Дудика. – К.: Вища школа, 1988. – Ч. 1,2.
9. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Навч. посібник. – К.: Літера, 2000.
10. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – 640 с.

Допоміжна

1. Бурячок А. Що змінено в новому правописі? / А. Бурячок. – К., 1996
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2001.
3. Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові / В. М. Винницький. – К.: Рад. шк., 1984. – 160 с.
4. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова / О. Т. Волох. – К.: Вища школа, 1986. – 199 с.
5. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985.
6. Головащук С. І. Складні випадки наголошення : Словник-довідник / С. І. Головащук. – К.: Либідь, 1995. – 192 с.
7. Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. – К., 1986.
8. Жайворонок В. В. Велика чи мала літера? : Словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К.: Наукова думка, 2004. – 204 с.
9. Короткий тлумачний словник української мови. – К., 1978.
10. Кочерган М. П. Словарь русско-украинских межъязыковых омонимов („ложные друзья переводчика”). Словник українсько-російських міжмовних омонімів („фальшиві друзі перекладача”) / М.П. Кочерган. – К.: Академія, 1997. – 400 с.
11. Курс історії української літературної мови / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Либідь, 1958. – Т. 1.
12. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова / Л. А. Лисиченко. – Х., 1971.

13. Мацько Л. І. Українська мова : [Посібник] / Л. І. Мацько., О. М. Сидоренко. – 2-ге вид. – К.: Либідь, 1996.
14. Новий тлумачний словник української мови: У 3-х т. / Уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К.: Аконіт, 2001.
15. Осипко І. Й. Практична стилістика сучасної української літературної мови : Лексика і фразеологія / І. Й. Осипко. – Львів, 1968.
16. Орфоепічний словник української мови / Уклад. М. І. Погрібний. – К.: Рад. школа, 1984.
17. Полюга М. П. Словник антонімів української мови / За ред. Л. С. Паламарчука. – К. : Довіра, 1999. – 275 с.
18. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993.
19. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.
20. Словник синонімів української мови : В 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К. : Наук. Думка, 2006.
21. Словник труднощів української мови / Д. Г. Гринчишин, А. О. Капелюшний, О. М. Пазяк та ін.; За ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Рад. школа, 1989. – 336 с.
22. Словник української мови : У 11 т. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
23. Сучасний орфографічний словник української мови: 180 000 слів / уклад. В. В. Дубічинський, Н. Я. Косенко. – Х. : ВД Школа, 2009. – 1024 с.
24. Сучасна українська мова : Довідник / Л. Ю. Шевченко, В. В. Різун, Ю. В. Лисенко; За ред. О. Д. Пономарева. 2-ге вид. – К.: Либідь, 1996.
25. Сучасна українська літературна мова : У 5 т. Вступ. Фонетика / За ред. І. К. Білодіда. – К., 1969.
26. Сучасна українська літературна мова : У 5 т. Вступ. Лексика і фразеологія / За ред. І. К. Білодіда. – К., 1973.
27. Тоцька Н. І. Фонетика української мови та її вивчення у початкових класах / Н. І. Тоцька. – К., 1976.
28. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблик та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000.
29. Українська літературна вимова і наголос : Словник-довідник. – К. : Наукова думка, 1983. – 724 с.
30. Український орфографічний словник / За ред. проф. А. О. Свашенко. – Х. : Прапор, 1999. – 845 с.
31. Шевчук С. Разом, окремо, через дефіс : Словник-довідник / С. Шевчук. – К. : Видавництво А.С.К., 2003. – 416 с.
32. Шкуратяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова : [навч. посіб.] / Н. Г. Шкуратяна, С. В. Шевчук. – К.: Літера, 2000.
33. Чак Є. Д. Складні випадки вживання слів / Є. Чак. – К.: Рад. шк., 1984. – 185 с.
34. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови / І. П. Ющук. – 5-те вид. – К. : Освіта, 2002.

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. "Мова інфо": <http://www.mova.info/>
3. Словники на mova.info: <http://www.mova.info/Page.aspx?l1=61>
4. Електронний підручник української мови: <http://mova.info/pidruchn.aspx>
5. Український лінгвістичний портал: <http://ulif.org.ua>
6. Словники України on-line від Українського лінгвістичного порталу: http://ulif.org.ua/ulp/dict_all/index.php
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови онлайн: <http://www.slovnyk.net/>
8. Словник іншомовних слів: <http://www.pcdigest.net/ures/book/sis.shtml>
9. Український портал "Перекладач": <http://perevod.uaportal.com/>
10. Українська Вікіпедія. Вільна енциклопедія: http://uk.wikipedia.org/wiki/Головна_стаття
11. Освітній портал України: <http://osvita.org.ua/>
12. Словники й енциклопедії в режимі онлайн: <http://dic.academic.ru/>
13. Я розмовляю українською. Антисуржик: <http://www.arkas-proswita.iatp.org.ua/>
14. Українські онлайнні словники. Лінгвістичні мовні ресурси та розваги, «CyberMovalogo» — англійсько-український, англійсько-український Про, українсько-англійський словники: <http://lingresua.tripod.com/>
15. Українські неологізми: <http://words.volyn.net/>
16. Електронна бібліотека "Чтиво": www.chtyvo.org.ua
17. http://www.auditorium.ru/aud/p/index.php?a=presdir&c=getForm&r=discDesc&discipline_id=10
18. Лінгвістична література на <http://linguists.narod.ru/downloads1.html>

Он-лайн словники та он-лайн перекладачі:

19. Бібліотека "Віртуальна Русь". Розділ "Мовознавство": http://ruthenia.info/text/lang/index_all.htm
20. Бібліотека "Ізборник". Наукові праці з мовознавства: <http://litopys.org.ua/links/inmovozn.htm>
21. Лінгвістичний форум: <http://lingvoforum.net/>
22. Сайт Лінгвістичного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка: <http://www.langs.com.ua/>
23. Електронна бібліотека Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка: <http://journalib.univ.kiev.ua/>